

Mihai POALELUNGI
Doctor în drept

Stas SPLAVNIC
Magistru în drept

**EXTRATERITORIALITATEA
CONVENȚIEI EUROPENE
A DREPTURILOR OMULUI:
OBLIGAȚII POZITIVE ȘI JURISDICȚIE**

Monografie

Chișinău • 2014

CZU

P

Recomandată pentru publicare de:

Senatul Universității Libere Internaționale
din Moldova
(*proces-verbal nr. 10 din 1 iulie 2014*)

Recenzent: Diana Sârcu, doctor în drept, conferențiar universitar

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Poalelungi, Mihai.

**Extraterritorialitatea convenției europene a drepturilor
omului: obligații pozitive și jurisdicție / Mihai Poalelungi, Stas
Splavnic . – Chișinău : Tipografia Centrală, 2014. – 300 p.**

Bibliogr.: p. 278-299.

???? ex.

ISBN 978-9975-

© **Mihai Poalelungi,**
Stas Splavnic

ISBN 978-9975-

CUPRINS

LISTA ABREVIERILOR	5
PREFAȚĂ.....	7
I. OBLIGAȚIA GENERALĂ DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI INERENTĂ STATELOR PĂRȚI LA CEDO	11
1.1 Conceptul universalismului drepturilor omului	12
1.2. Întinderea obligațiilor pozitive ale statelor.....	27
1.3. Obligația statelor-părți de prevenire a încălcărilor drepturilor omului	36
1.4. Obligația statelor-părți de reprimare și reparare a încălcărilor drepturilor omului	42
II. OBLIGAȚIILE EXTRATERITORIALE ALE STATELOR	53
2.1 Definierea și caracteristica obligațiilor extrateritoriale în lumina CEDO.....	54
2.2 Obligațiile extrateritoriale și principiile dreptului internațional.....	63
2.3 Practică de aplicare extrateritorială a tratatelor din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului	66
III. JURISDICȚIA ȘI ELEMENTELE RĂSPUNDERII EXTRATERITORIALE ALE STATELOR	77
3.1 Observații preliminare cu privire la noțiunea de „jurisdicție”	78
3.2 Conceptul racione personae al jurisdicției.....	85
3.3 Analiza clauzei jurisdicționale – criteriu special de admisibilitate.....	90
3.4 Răspunderea extrateritorială ale statelor.....	107
3.5 Actul extrateritorial	121
3.6 Jurisdicția - element fundamental al răspunderii extrateritoriale	126
3.7 Legătura jurisdicțională	143

IV. APLICAREA EXTRATERITORIALĂ A CEDO ÎN CIRCUMSTANȚE DE CONFLICT ARMAT	147
4.1. Cipru – angajarea răspunderii statelor pentru susținerea regimurilor separatiste.....	151
4.2. Iugoslavia – (ne)aplicarea extrateritorială a CEDO și convergența cu rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU	170
4.3. Irak – aplicarea criteriului de agent-stat în circumstanțe de conflict armat.....	183
4.4. Transnistria – aspectul negativ al noțiunii de jurisdicție	202
4.5. Alte cazuri de exercitare extrateritorială a jurisdicției Federației Ruse – conflictele armate din Georgia și Ucraina	212
4.6. Ponderea obligațiilor procedurale derivate din art. 2 în procedura contencioasă a Curții.....	221
V. LIMITĂRILE APLICĂRII EXTRATERITORIALE A CEDO.....	229
5.1 Espace juridique	230
5.2 Principiul aurului monetar.....	232
5.3 Clauza derogatorie (art. 15 CEDO)	234
5.4 Clauza colonială (art.56 CEDO)	236
5.5 Imunitatea de jurisdicție	245
VI. CAZURI SPECIALE DE APLICARE EXTRATERITORIALĂ A CEDO	251
6.1 Activitatea extrateritorială a serviciilor de securitate a statelor	252
6.2 Răspunderea statelor pentru actele cu efect extrateritorial	254
6.3 Activitatea misiunilor diplomatice în străinătate și relațiile diplomatice ale statelor.....	267
POSTFAȚĂ.....	272
BIBLIOGRAFIE	278

LISTA ABREVIERILOR

AG a ONU – Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite

APCE – Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei

CADO – Convenția Americană a Drepturilor Omului

CIA – Agenția Centrală de Informații a SUA (*Central Intelligence Agency*)

CDI – Comisia de drept internațional a Organizației Națiunilor Unite

CEDO – Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale

CEJ – Curtea de Justiție a Uniunii Europene

CIADO – Curtea Interamericană a drepturilor omului

CICR – Comitetul Internațional al Crucii Roșii

CIJ – Curtea Internațională de Justiție

CoE – Consiliul Europei

Comisia EDO – Comisia Europeană a Drepturilor Omului

Comisia IDO – Interamericană a Drepturilor Omului

CPJI – Curtea Permanentă de Justiție Internațională

CS – Consiliul de Securitate a ONU

CSI – Comunitatea Statelor Independente

DIDO – Dreptul internațional al drepturilor omului

DIP – drept internațional public

DIU – Drept internațional umanitar

DUDO – Declarația Universală a Drepturilor Omului

- ÎPC** – Înaltele Părți Contractante
- KFOR** – Forțele Organizației Tratatului Atlanticului de Nord din Kosovo
- NATO** – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
- ONU** – Organizația Națiunilor Unite
- Para.** – paragraf
- PDCP** – Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice
- RDG** – Republica Democrată Germană
- RFI** – Republica Federativă Iugoslavia
- RPDC** – Republica Populară Democrată Coreeană
- RTNC** – Republica Turcă a Ciprului de Nord
- UE** – Uniunea Europeană
- UNFICYP** – Forțele pacifitoare a ONU în Cipru
- UNMIK** – Misiunea de Administrație Interimară a Organizației Națiunilor Unite în Kosovo
- URSS** – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

PREFAȚĂ

În contextul realităților actuale de pe arena relațiilor internaționale, problematica drepturilor și libertăților fundamentale ale omului capătă o nouă valoare. Dacă cotitura radicală ce a marcat o evoluție spectaculoasă a dreptului internațional al drepturilor omului datează cu finele celui de al Doilea război mondial și stabilirea unei lumi noi conform sistemului instituit de Carta ONU, la nivel global, și celui creat de Convenția europeană a dreptului omului, la nivel regional european, atunci situațiile actuale din domeniul respectiv vin să demonstreze că problematica drepturilor omului ia contururi originale și cucerește spații noi. Din această perspectivă, obligația de a proteja efectiv drepturile și libertățile recunoscute ființei umane în virtutea anumitor instrumente internaționale, se prezintă a fi o sarcină pe cât de nubilă, pe atât de dificilă pusă pe seama statelor contemporane. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, jurisdicția internațională investită cu rolul de a supraveghea aplicarea Convenției europene și de a verifica dacă statele-părți în mod practic asigură,

În cazuri concrete, limite de protecție corespunzătoare drepturilor și libertăților convențional garantate, în perioada mai recentă a dezvoltat o jurisprudență inedită și absolut specifică pe anumite categorii de cauze, creând o practică nouă de aplicare extrateritorială a prevederilor Convenției. În acest sens, Convenția europeană care a fost concepută și inițial privită ca un instrument internațional ce protejează o listă certă de drepturi în granițele continentului european și în limitele hotarelor statelor-părți, astăzi este percepută ca garantând drepturi și libertăți oriunde pe glob cu condiția că statul respondent, parte la ea, exercită acolo un control efectiv.

Abordarea extrateritorială a Convenției are o importanță crucială pentru angajarea răspunderii statelor în cazul conflictelor armate la care acestea participă, susținerii regimurilor separatiste, desfășurării de intervenții militare localizate, anexării de teritorii. Curtea de la Strasbourg în hotărârile pronunțate pe marginea spețelor ce i-au fost deferite spre soluționare a stabilit în mod explicit că în cazul în care un stat sau agenții acestuia ocupă un teritoriu străin sau alimentează direct sau indirect anumite regimuri secesioniste de pe teritoriul statelor terțe, încălcările drepturilor și libertăților omului săvârșite în teritoriile respective (ocupate sau controlate), le vor fi imputabile.

Extrateritorialitatea CEDO a condiționat angajarea răspunderii Rusiei pentru situația drepturilor omului în

Transnistria, a Turciei – pentru încălcările drepturilor grecilor ciprioți, a Marii Britanii – pentru reținerile și relele tratamente aplicate indivizilor în timpul campaniei forțelor aliate din Irak. Iar având în vedere actuala criză din Ucraina și depunerea de către guvernul acesteia a cel puțin unei cereri interstatale împotriva Rusiei la Curtea Europeană, este verosimilă ideea că aplicarea extrateritorială a Convenției va opera în continuare, fiind constatate noi încălcări de drepturi și libertăți a persoanelor aflate în zonele afectate de conflicte armate.

În pofida faptului că raționamentele judecătorilor europeni privind aplicarea extrateritorială a Convenției au fost criticate în culoarele unor „establishment-e”, dar și în rândurile juriștilor de carieră cu renume ca având conotații politice certe, cel mai des în această privință fiind invocat exemplul resortisanților Iugoslaviei, care s-au plâns de încălcarea drepturilor lor prin bombardarea Belgradului de către forțele NATO, iar Curtea Europeană a decis asupra lipsei competenței jurisdicționale la caz și a declarat cererea lor inadmisibilă, ideea extrateritorialității Convenției fără îndoială reprezintă o tratare progresivă a dispozițiilor acesteia și contribuie la o afirmare globală a drepturilor și libertăților consacrate de ea.

În acest sens, elaborarea și editarea unei monografii juridice care să reflecte actualele probleme ale extrateritorialității Convenției și ale obligațiilor pozitive ale statelor, vine să deschidă publicului interesat și neindife-

rent o abordare complexă, multilaterală și profesionistă, pe alocuri critică, a informației relevante și să elucideze lacunele, avantajele și perspectivele aplicării extrateritoriale a Convenției Europene atât în limitele continentului european, cât și dincolo de acestea.

**Oleg BALAN,
Doctor habilitat,
profesor universitar**

INTRODUCERE

Convenția Europeană a Drepturilor Omului este un tratat internațional care nu doar enunță o listă de drepturi și libertăți, ci consacră de asemenea mijloacele de obținere a satisfacției echitabile în cazul încălcării lor. Acest mecanism se implementează în mod prioritar prin intermediul Curții Europene, care are sarcina fundamentală de a interpreta și aplica normele Convenției. Pentru ca reclamantul să poată beneficia de serviciile Curții, aceasta trebuie să se declare competentă să soluționeze cauza concretă, deci să aibă competență personală și teritorială pentru a se pronunța pe marginea unei preținse încălcări. Acest fapt implică în mod imperativ existența obligației de protecție puse pe seama statului pârât în sensul art. 1 din Convenție.

În mod practic exercitarea autorității statelor nu se limitează exclusiv la teritoriile în limita frontierelor de stat asupra cărora este exercitată puterea suverană, situație care condiționează apariția necesității protecției

drepturilor și libertăților fundamentale ale omului indiferent de locul săvârșirii sau producerii efectelor negative ale ingerinței statutului respondent. Astfel, există o interdependență organică dintre noțiunile de jurisdicție a statelor și cea de jurisdicție a Curții. În acest sens, teritoriul statului este limitat din punct de vedere fizic prin hotarele sale, iar autoritatea statului realmente nu poate fi limitată, deoarece statul, ca și orice altă entitate creată artificial, nu-și poate exercita jurisdicția decât prin intermediul agenților săi, care și extrapolează jurisdicția statului în afara teritoriului său – în mod extrateritorial. Totodată, angajarea răspunderii statelor pentru încălcarea obligațiilor extrateritoriale nu este posibilă fără ca ele să exercite jurisdicția extrateritorială și asupra persoanelor, nu doar anumitor teritorii.

Evident, Convenția Europeană a Drepturilor Omului a transformat peisajul intern de elaborare a politicilor statelor europene, devenind o măsură eficace de influență a strategiilor și politicilor securitate naționale. Cu toate acestea, statele semnatare din ce în ce mai mult se confruntă cu situația când Convenția Europeană a Drepturilor Omului se aplică și în afara frontierelor acestora, și, astfel, devenind un instrument de constrângere asupra lor în ceea ce privește activitățile extrateritoriale, în aceeași măsură ca și activitățile interne.

În acest sens am identificat câteva aspecte difuze în jurisprudența Curții, care vor fi analizate pe parcursul lucrării.

În primul rând este vorba despre autonomia noțiunii de jurisdicție conținută în art. 1 a Convenției Europene a Drepturilor Omului. Intenția inițială a autorilor Convenției a fost ca noțiunea de jurisdicție să reflecte termenul obișnuit în dreptul internațional public, și să fie interpretată în armonie cu ultimul. Jurisprudența Curții la acest subiect, era, de principiu, conformă intenției date până la adoptarea hotărârii în speța *Al-Skeini*. Internaționaliștii aplaudau decizia dată deoarece din momentul publicării ei, răspunderea statelor pentru încălcarea obligațiilor sale pozitive și negative ce reies din Convenție a devenit mai apropiată unui veritabil universalism al drepturilor omului. Totodată s-a șters acel vacuum care a existat în privința acțiunilor sau omisiunilor statelor, care activau prin intermediul agenților săi direcți sau indirecti fără a deține un control efectiv asupra teritoriului unui stat terț.

În al doilea rând, există problema neaplicării automate a Convenției în afara spațiului Consiliului Europei. Curtea în mod convingător a refuzat să aplice Convenția în interiorul continentului european în speța *Bankovic*, unde s-a argumentat că CEDO nu s-a proiectat să fie aplicată pe tot globul pământesc, ci doar pe teritoriile aflate sub jurisdicția Înalțelor Părți Contractante, iar

jurisdicția extrateritorială a statelor fiind excepțională și solicitând o justificare solidă, pe care Curtea nu a primit-o în circumstanțele unui conflict armat care a avut loc pe teritoriu european. În acest fel s-a format un regim dublu, exercitarea jurisdicției extrateritoriale fiind posibilă în mod analogic unei prezumții pe teritoriul european, iar chestiunea era rareori disputată de părțile din proces în fața Curții. Drept urmare au pornit diferite standarde de aplicare a Convenției, elaborarea testelor complexe, care ulterior s-au dovedit a fi aplicate în mod neuniform.

La elaborarea prezentei monografii, am fost motivați de complexitatea teoretică și practică pe care o implică extrateritorialitatea CEDO, problematica condițiilor specifice cazurilor de exercitare extrateritorială a Convenției și limitelor relative și absolute de aplicare a acesteia; dar și de absența unei lucrări fundamentate în privința subiectului disputat. Jurisprudența CEDO în această materie este departe de a fi clară și consecventă. În timp ce unele poziții ale Curții par să sprijine limita teritorială (a statelor), altele au favorizat jurisdicția extra-teritorială.

Problema aplicării extrateritoriale a Convenției din perspectiva drepturilor omului nu se limitează la însăși actele extrateritoriale în sine, ele, deseori fiind urmări firești ale cooperării interstatale sau apărării intereselor legitime ale statelor sau ale altor entități. Problema con-

stă în abuzurile și consecințele negative asupra situației drepturilor omului per ansamblu în regiune și/sau asupra subiecților afectați de actele extrateritoriale.

Deși cazurile aplicării extrateritoriale a CEDO nu sunt atât de numeroase, în termeni statistici ele reflectă unele dintre cele mai vădite abuzuri ale statelor în raport cu persoanele aflate sub jurisdicția acestora.

Formal, CEDO nu prevede aplicarea sa extrateritorială, dar nici n-o interzice, limitând-o la sfera obligațiilor extrateritoriale prin noțiunea de "jurisdicție".

Vorbind despre geneza aplicării extrateritoriale a Convenției, chiar și acum 30-40 de ani în urmă, conceptul de extrateritorialitate prezenta mai puțin interes. Până recent probabilitatea de depunere a unei plângeri la Curte de Saddam Hussein, invocând încălcările agenților britanici pe teritoriul Irakului, sau de către membrii familiei lui Alexandr Litvinenko, care invocau răspunderea guvernului rus pentru moartea ultimului pe teritoriul Regatului Unit, părea puțin probabilă. În prezent însă, obligațiile extrateritoriale sunt pe larg discutate în rândurile teoreticienilor și deseori reprezintă subiect controversat la Înalta Curte.

Problematika aplicării extrateritoriale a Convenției se referă și la aplicarea CEDO în afara spațiului juridical Consiliului Europei. Se datorează acest fapt în primul

rând percepției autonome a conceptului de jurisdicție în jurisprudența Curții Europene, care, până acum nu are o structură logico-juridică bine definită. În al doilea rând, Curtea aplică diferite standarde, deci *teste*, pentru determinarea aplicabilității extrateritoriale a Convenției, ea urmând, mai devreme sau mai târziu, să adopte o concepție universală pentru aplicarea extrateritorială a Convenției, deci un *test* clar, care va spori previzibilitatea, va uniformiza într-o oarecare măsură practica respectivă.

Scopul prezentei lucrări constă în realizarea unei cercetări complexe a problematicii răspunderii statelor pentru încălcarea obligațiilor extrateritoriale în lumina Convenției Europene a Drepturilor Omului, prin prisma noțiunii de jurisdicție a statelor (după cum ea este definită de Curte în jurisprudența relevantă) și obligațiilor pozitive, proporționale gradului de exercitare a jurisdicției. Au fost identificate condițiile, limitările și circumstanțele în care poate fi angajată răspunderea extrateritorială a statelor. Aici a fost supusă analizei teoretice și jurisprudențiale noțiunea de jurisdicție și principiile, conform cărora poate fi angajată răspunderea statelor pentru faptele agenților săi. În finalul lucrării se va argumenta necesitatea elaborării unui criteriu universal pentru determinarea răspunderii extrateritoriale a statelor. Întru atingerea scopurilor menționate am stabilit și realizat următoarele obiective: justificarea angajării răspunderii

extraterritoriale a statelor în lumina CEDO; identificarea circumstanțelor în care jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului întâmpină dificultăți; analiza practicii organelor înrudite Curții în privința aplicării extraterritoriale a altor instrumente din domeniul DDO cu accentuarea obligațiilor pozitive dținute de înaltele părți contractante în diverse circumstanțe cu implicații extraterritoriale; formularea limitărilor, care înlătură acțiunea extraterritorială a CEDO; analiza detaliată a jurisprudenței relevante a Curții; identificarea elementelor obligatorii, la cumularea cărora va fi angajată răspunderea extraterritorială a statelor; formularea recomandărilor proprii privind condițiile aplicării extraterritoriale a Convenției în vederea aplicării mai eficiente și uniforme a acesteia în ulterioarele spețe cu implicații extraterritoriale.

Cercetarea problemei științifice se bazează pe studierea materialului jurisprudențial, doctrinar-teoretic și convențional pertinent. În lipsa unei lucrări științifice dedicate aplicării extraterritoriale a Convenției, sursa empirică de bază o constituie practica Curții Europene a Drepturilor Omului de interpretare a CEDO, precum și practica jurisdicțiilor internaționale înrudite, cum ar fi Curtea Interamericană a Drepturilor Omului, în măsura în care este pertinentă pentru analiză comparativă.

Monografia reprezintă prima lucrare din Republica Moldova și una dintre primele în doctrina occidentală de-

dicăță în mod exclusiv problematicii aplicării extrateritoriale a Convenției, având implicații ce depășesc domeniul dreptului CEDO. În acest sens, considerăm că lucrarea dată ar servi drept bază pentru continuarea analizei particularităților dificile a aplicării extrateritoriale a CEDO, întru identificarea unor soluții adecvate noilor provocări jurisprudențiale.

I

OBLIGAȚIA GENERALĂ DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI INERENTĂ STATELOR PĂRȚI LA CEDO

*"Omne jus hominum causa constitutum est"*¹

¹ *Toate legile sunt create în beneficiul omului* (Cicero, traducere din latină).

1.1. CONCEPTUL UNIVERSALISMULUI DREPTURILOR OMULUI

i. Univesalismul drepturilor omului și eficacitatea tratatelor din domeniul DIDO

Problematika obligațiilor extrateritoriale ale statelor în materia drepturilor omului tinde să ia o amploare tot mai mare în perioada de după cel de-al Doilea război mondial, perioadă când, grație globalizării, statele au întreprins acțiuni prin care tot mai mult au adus atingere drepturilor și libertăților persoanelor aflate în afara teritoriilor acestora, prevăzute în primul rând în Carta drepturilor omului², într-o măsură ascendentă și proporțională creșterii numărului de obligații asumate de către ele.

De aceea ar fi greșit să considerăm, precum că obligațiile extrateritoriale ar fi o novație a Curții Europene, termenul fiind introdus și analizat primă dată de către aceasta, deoarece anume această jurisdicție se poate lăuda cu o bogată jurisprudență, deși controversată și alteori neclară la prima vedere, de aplicare a CEDO în afara limitelor teritoriale a părților contractante, și chiar în afara limitei spațiale a Convenției – în afara spațiului juridic al Consiliului Europei. Curtea Europeană este indubitabil un veritabil model de jurisdicție cu tentă supranațională în materia drepturilor

² E vorba aici despre Declarația Universală a Drepturilor Omului și Pactele cu privire la drepturile civile și politice; sociale, economice și culturale din 1966.

omului, dar nu și fără carențe în măsura în care vorbim despre obligațiile extraterritoriale.

Obligațiile extraterritoriale ale statelor se află într-o strânsă legătură cu *universalismul* drepturilor omului, concept apărut odată cu adoptarea Cartei ONU în 1945 și a Declarației Universale a Drepturilor Omului, care denotă obligația *lato sensu* a statelor de a respecta și proteja drepturile omului prin cooperare și de sine stătător, limitele teritoriale ale statelor fiind irelevante în această privință. Extraterritorialitatea obligațiilor în domeniul drepturilor omului se dovedește a fi principalul aspect al universalității acestora. Însă, după cum remarcă Profesorul S. Skogly³, universalismul drepturilor omului, exprimat în dreptul fiecăruia de a se bucura de drepturile omului prevăzute într-un oarecare instrument mondial sau regional fără a fi discriminat, realmente tinde să se intersecteze într-un mod foarte limitat cu obligațiile statelor în domeniul drepturilor omului, avându-se în vedere atitudinea deseori neglijentă a comunității mondiale în privința asumării de către entitățile statale a responsabilității pentru acțiunile agenților săi în afara spațiului teritorial.

Universalismul drepturilor omului reprezintă un ideal spre care trebuie să tindă orice națiune civilizată. Acest ideal inevitabil este „balansat” de factori obiectivi care determină scopurile și efectele tratatelor în materia drepturilor

³ S. Skogly. Extraterritoriality – Universal Human Rights without Universal Obligations? Lancaster, 2010. [on-line]: http://eprints.lancs.ac.uk/26177/1/Microsoft_Word_-_Monash_-_Extraterritoriality_-_Final_draft.pdf (Vizitat la 10.04.2014)

omului pentru beneficiarii acestora, în legătură cu obligațiile pe care și le asumă subiecții primari. În opinia noastră acești factori sunt: abstenența statelor în adoptarea unei poziții ferme în privința extrateritorialității tratatelor din domeniul DIDO; existența unei percepții anacronice a statului doar în calitate de stat-națiune, fără a fi astfel necesară asumarea unor obligații suplimentare, în privința non-resortisanților (o formă de indiferență). Doar circumstanțele în care se încheie tratatul și voința statelor vor determina *eficacitatea* acestuia.

În sensul obligațiilor extrateritoriale eficacitatea tratatului este acel parametru principal, care determină beneficiul pe care îl va aduce instrumentul resortisanților fiecărui stat. Eficacitatea este o noțiune ce denotă caracterul pragmatic al tratatului, deci în ce măsură statul își va onora obligațiile asumate. Spre exemplu, în cazul Convenției ONU împotriva torturii și a altor tratamente crude, inumane sau degradante⁴ există încercări ale SUA și a altor state de a limita aplicarea Convenției doar la teritoriile statelor respective, deși ea în mod expres prevede aplicarea sa extrateritorială (în art. 5, spre exemplu). Vorbind despre CEDO, recent, în cadrul ședinței publice în speța *Hassan*⁵, reprezentantul

⁴ Convenția împotriva torturii și a altor tratamente crude, inumane sau degradante adoptată de AG a ONU la 10 decembrie 1984. [on-line]: <http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r046.htm> (Vizitat la 22.06.2014)

⁵ Înregistrarea ședinței în speța *Hassan c. Regatului Unit* din 11.12.2013. [on-line]: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=2975009_11122013&language=lang (Vizitat la 22.06.2014)

guvernului Regatului Unit a invocat neaplicarea CEDO în circumstanțe de conflict armat, ci doar a normelor dreptului internațional umanitar ca și *lex specialis* – exemplu care reflectă reticența Regatului Unit în „transportarea” standardelor Convenției odată cu începerea acțiunilor militare.

Scopul noțiunii de eficacitate a tratatului rezidă într-un „pronostic” realist al aplicării extraterritoriale a prevederilor acestuia, dacă o astfel de perspectivă se prevede, statul fiind cel care va balansa interesele sale cu obligația extraterritorială subsecventă. În acest sens, nu toate tratatele sunt inițial proiectate să fie aplicate extraterritorial – Convenția Europeană a Drepturilor Omului fiind un exemplu elocvent în acest sens, autorii Convenției inițial ignorând perspectiva extraterritorialității, iar practica diferită apărând ulterior. Prin urmare, rolul de a balansa eficacitatea CEDO cu universalismul drepturilor omului îl are Curtea Europeană, investită cu competența de a interpreta Convenția, respectiv de a se pronunța asupra întinderii obligațiilor părților contractante. În acest sens, o abordare excesiv de „agresivă” a problematicii obligațiilor extraterritoriale ar putea avea și efecte negative asupra protecției extraterritoriale a persoanelor.

ii. Geneza universalismului drepturilor omului

Termenul de universalism al drepturilor omului ar fi lipsit de orice valoare pragmatică, dacă reflectarea acestuia nu ar putea fi regăsită în documentele politice și juridice cu vocație internațională. Din punct de vedere politico-juridic, un aport imens pentru apariția conceptului de obli-

gații extrateritoriale a avut-o Declarația universală a drepturilor omului, care stipulează în art.28 că „*Orice persoană are dreptul la o orânduire socială și internațională în care drepturile și libertățile expuse în prezenta Declarație pot fi pe deplin îndeplinite*”⁶. Astfel, statele-membre ale ONU au datoria morală de a coopera între ele pentru a atinge și garanta o astfel de ordine, ceea ce nu este posibil fără existența obligațiilor extrateritoriale. Această îndatorire a fost reconfirmată și de alte documente politico-juridice cu vocație universală, cum ar fi:

- Declarația Mileniului⁷;
- Declarația privind dreptul la dezvoltare⁸;
- Declarația de la Viena privind Programul de Acțiune⁹; etc.

Principala fundamentare juridică a universalității drepturilor omului se conține în art.1, para.3 al Cartei ONU, care pune accentul pe cooperarea internațională, promo-

⁶ Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată prin rezoluția AG ONU nr. 217A(III) la 10/12/1948. [on-line]:http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf (Vizitat la 10.04.2014)

⁷ Declarația Mileniului ONU, adoptat la 18/092000 prin rezoluția AG ONU nr. 55/2 [on-line]:<http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf> (Vizitat la 10.04.2014)

⁸ Declarația privind dreptul la dezvoltare, adoptată la 04/12/1986 prin rezoluția AG ONU nr. 41/128. [on-line]: <http://humanrightsfor youth.org/wp-content/uploads/2011/03/Declaration-on-the-Right-to-Development.pdf> (Vizitat la 10.04.2014)

⁹ Declarația de la Viena cu privire la programul de acțiune, adoptată la Conferința Mondială a Drepturilor Omului la 25/06/1993. [on-line]: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx> (Vizitat la 10.04.2014)

varea și încurajarea respectării drepturilor omului, și anume: „*un scop al ONU este să realizeze cooperarea internațională în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie*”¹⁰. În sensul obligațiilor extraterritoriale în primul rând este relevantă noțiunea de „cooperare”, statele având astfel obligația de a contribui la colaborarea comună în domeniul dreptului internațional al drepturilor omului.

Norma conținută în art.1 al Cartei ONU trebuie citită în coroborare cu art. 55 și 56 ale aceleiași Carte, ultimul impunând obligația universală de „*a întreprinde acțiuni în comun și separat pentru realizarea scopurilor enunțate în art. 55*”, iar printre scopurile menționate în art. 55 se enumeră: „*respectarea universală și efectivă a drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie*”. Art. 56 se referă la obligațiile de bază (de substanță), în timp ce art. 55 se referă doar la scopurile acestora. Articolele 55 și 56 ale Cartei ONU coroborate instaurează obligația statelor de a lua acțiunile necesare în comun și *separat* pentru a promova respectarea drepturilor omului. De altfel și preambulul Convenției Europene a Drepturilor Omului stabilește printre scopurile Convenției ca înaltele părți contractante „*să ia primele măsuri pentru garantarea **colectivă** a anumitor*

¹⁰ Carta ONU din 26.06.1945. [on-line]: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf (Vizitat la 10.04.2014)

drepturi enunțate în Declarația Universală a Drepturilor Omului”.

Pe lângă Carta ONU, o deosebită importanță în sensul subiectului discutat o are și Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale¹¹, care consacră în art. 2 universalitatea drepturilor omului într-un mod similar Cartei ONU: („*Fiecare stat parte la prezentul Pact, se angajează să acționeze, atât prin propriul său efort, cât și prin asistență și cooperare internațională, în special pe plan economic și tehnic, folosind toate resursele disponibile, pentru ca exercitarea deplină a drepturilor recunoscute în prezentul Pact să fie asigurată progresiv prin toate mijloacele adecvate*”), omițând referirea la termenii limitativi de „jurisdicție” sau „teritoriu”. De fapt, absența unui „indiciu” juridic în privința extraterritorialității tratatului și limitarea aplicării acestuia doar la teritoriul statului, nu exclude aplicarea extraterritorială a acestuia, cum ar fi spre exemplu cazul Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice¹².

Scopul primar al universalismului drepturilor omului este protecția *erga omnes* a beneficiarilor, fără a oferi posibilitate statelor de a manifesta în afara limitelor te-

¹¹ Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16 decembrie 1966. [on-line]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx> (Vizitat la 10.04.2014)

¹² Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966. [On-line]: <http://lege5.ro/Gratuit/he-2damju/pactul-international-cu-privire-la-drepturile-civile-si-politice-din-16121966-> (Vizitat la 13/07/2014)

ritoriale ale acestora un comportament care ar fi diferit de acel obișnuit în ordinea juridică internă. Însă protecția *erga omnes* a acestora nu este posibilă fără aplicarea extraterritorială eficientă a instrumentelor de baza din domeniul DDO.

1.2. Întinderea obligațiilor pozitive ale statelor

Statele semnatare au căzut de acord că scopurile Convenției vor fi cel mai bine îndeplinite printr-o înțelegere comună și respectarea drepturilor omului, fără însă să prevadă că în baza normelor materiale a CEDO, ele ar avea obligații pozitive care s-ar extinde și în privința persoanelor aflate în afara jurisdicției teritoriale a acestora. Curtea, prin precedentul său judiciar, stabilește standardele europene ce corespund valorilor comune ale statelor-membre, care permit deopotrivă menținerea și promovarea unor criterii unice în privința protecției uniforme a drepturilor înscrise în CEDO, oriunde s-ar afla persoana care pretinde un drept încălcat. Standardul de protecție nu este însă echivalent cu măsurile pe care poate (sau trebuie) să le ia statul în vederea garantării unei protecții efective și depline a persoanelor aflate sub jurisdicția sa.

În conformitate cu conjunctura existentă la sfârșitul anilor "40 a secolului trecut, intenția celor care au elaborat Convenția a fost să garanteze indivizilor o anumită libertate față de stat. Din acest motiv majoritatea prevederilor au fost formulate într-un mod negativ,

interzicând statelor intervenția arbitrară și/sau disproporționată în exercitarea liberă a drepturilor și libertăților fundamentale prevăzute de CEDO. Obligațiile pozitive au fost și continuă să fie o creație jurisprudențială, Curtea stabilind pentru prima dată în anul 1968 în speța *Belgian linguistic* („Afacerea lingvistică din Belgia”), că pentru protecția efectivă a drepturilor prevăzute de Convenție, înaltelor părți contractante poate să le fie cerut de a întreprinde anumite acțiuni pozitive¹³. Deși obligațiile pozitive își regăsesc originea în jurisprudența Curții, ele sunt un rezultat al interpretării extensive a prevederilor Convenției și nu creația *ex proprio motu* a Curții.

În ciuda faptului că de la adoptarea Convenției în 1950, conceptul obligațiilor pozitive nu a fost invocat pentru aproape 20 ani, totuși hotărârea în speța *Belgian Linguistic* a marcat unul dintre primele puncte de cotitură în sistemul de la Strasbourg, deoarece chiar dacă nu expres, a fost exprimată poziția Curții precum că CEDO necesită a fi interpretată într-o manieră evolutivă, cu scopul unei protecții efective a drepturilor omului și a libertăților fundamentale¹⁴. Cu atât mai mult că standardele de pro-

¹³ Speța *Belgian linguistic* c. Belgiei, hotărârea din 23/07/1968. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57525> (Vizitat la 25/07/2014)

¹⁴ Urbaite L. *Judicial Activism in the Approach of the European Court of Human Rights to Positive Obligations of the State*. În: *Baltic Yearbook of International Law*, Volume 11. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2011, p.218.

tecție trebuie să crească paralel dezvoltării societății și cerințelor corelative acesteia¹⁵.

Hotarele dintre obligațiile pozitive și negative ale statului nu se supun unei identificări precise, în special în domeniul vieții private: de exemplu, refuzul de a autoriza un străin de a se reuni cu familia sa poate fi considerat drept un act de la care autoritățile ar trebui să se abțină, deoarece poate fi interpretat ca o încălcare prin faptul că statul nu a întreprins acțiuni necesare pentru a proteja respectarea corespunzătoare a vieții sale de familie.

Cu toate acestea, chiar și originea obligațiilor pozitive reprezintă obiect de dispută doctrinară. Lina Urbaitė¹⁶ afirmă că nici textul Convenției, nici jurisprudența Curții nu ne oferă conceptul general al obligațiilor pozitive. Mai mult, Curtea, în mod expres, refuză dezvoltarea unei teorii generale în această privință. Respectiv, obligațiile pozitive pot fi simplu definite drept cerințe înaintate statelor de a întreprinde acțiuni pentru a proteja posibilitatea de a se bucura de drepturile Convenției. Nici nu este clar dacă elaborarea conceptului general al obligațiilor pozitive este necesar de a fi privit ca un obiectiv al jurisprudenței sau al doctrinei.

¹⁵ Speța *Tyrer c. Regatului Unit*, hotărârea din 25/04/1978, para. 31. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57587> (Vizitat la 25/07/2014)

¹⁶ Urbaitė, *op. cit.*, p.214.

În opinia ex-președintelui Curții Jean-Paul Costa¹⁷, conceptul obligațiilor pozitive sau afirmative ale înaltelor părți contractante este expres (!) și implicit prezent în textul Convenției. Articolul 1, care incorporează temelia acestora, plasează statele sub obligația generală „**de a recunoaște tuturor**” drepturile care reies din prevederile substanțiale ale CEDO (art.1 utilizează formula *to secure* în varianta engleză, și *reconnaissent* în varianta franceză, fiecare dintre ele având conotații diferite în sensul tipurilor obligațiilor).

Suntem de părerea că obligațiile pozitive poartă totuși un caracter preponderent implicit, deoarece obligația generală de recunoaștere (pe care o invocă ex-președintele) poate fi interpretată în mod declarativ, negativ, dar și pozitiv, precum a făcut-o Curtea. Or, obligațiile pozitive incorporează anumite caractere, care ar trebui să fie regăsite în textul Convenției, principalul dintre ele fiind acțiunea afirmativă a statului, sau obligația de a lua măsuri pentru ca persoana aflată sub jurisdicția sa să se bucure de dreptul respectiv în cel mai eficient și deplin mod. Acest caracter poate fi regăsit doar în urma unei interpretări extensive a prevederilor Convenției, care nu prevede expres obligația părților contractante de a întreprinde anumite măsuri, prevederile materiale având mai curând o conotație negativă. Apar mai puține deficiențe de interpretare în cazul anumitor articole, care cer mai „accentuat” statelor să ia anumite acțiuni pozitive, cum ar fi obligația de a garanta un proces de judecată

¹⁷ Costa J-P. The European Court of Human Rights: Consistency of its case law and positive obligations. In: Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol.26/2. Netherland: 2008, p.452.

echitabil din articolul 6 (1), sau de a desfășura alegeri libere conform art.3 din Protocolul 1.

Originea convențională a obligațiilor pozitive le constituie articolele 1 și 13, care consacră obligații generale și dezvoltarea principiului eficacității.

Articolul 1 al Convenției stabilește că statul trebuie să asigure tuturor, în limitele sale de jurisdicție, drepturile și libertăți înscrise în Convenție. Rolul acestui articol nu e doar să marcheze competența Curții ci să ateste caracterul obligatoriu al Convenției. Necesită a fi menționat faptul că articolul 1, de asemenea, este aplicabil în privința drepturilor substanțiale înscrise în protocoalele adiționale la Convenție. Chiar dacă implicațiile intenționate originare ale art.1 nu sunt clare, ar părea destul de sigur de a presupune că grupul de redactare a Convenției nu a prevăzut posibilitatea ca obligația de a nu interveni să implice – fără o oarecare referință expresă – obligații pozitive din partea statelor-membre.

Cu toate acestea, anume pe art.1 s-a bazat Curtea în dezvoltarea precedentului judiciar care a izvorât din articolul 2, statuând în speța *McCann*, că art.2 para.1 coroborat cu art.1 urmează a fi interpretat în spiritul stabilirii obligației procedurale în situațiile în care persoana aflată sub jurisdicția unei părți contractante a fost omorâtă, *inter alia*, de către agenții statului¹⁸.

¹⁸ Speța *McCann ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 27/09/1995, para. 161. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57943> (Vizitat la 25/07/2014)

În anumite cazuri, Curtea chiar a provocat o stare de incertitudine a statelor în privința scopului și naturii responsabilităților acestora ce reies din Convenție¹⁹. Astfel, în cazul obligațiilor pozitive ce rezultă din articolele 2 și 3 există un nivel rezonabil de certitudine în privința responsabilităților corelative ale statelor, obligația procedurală de a investiga moartea unei persoane cauzată de agentul statului este una generală, care urmează a fi realizată în conformitate cu o serie de criterii (promptitudine, meticulozitate, independență, implicarea rudelor); spre deosebire de articolele 8-11, de exemplu, unde existența și întinderea unei obligații pozitive într-un anumit ansamblu de circumstanțe va fi determinată de nenumărate variabile.

Articolul 13, care cere furnizarea de remedii eficace în caz de încălcare a drepturilor protejate, întruchipează natura subsidiară a mecanismului convențional, impunând responsabilitatea primară a statelor să ofere un recurs efectiv în privința drepturilor încălcate. Articolul 13 este subsidiar altor articole ale Convenției, și aplicabilitatea acestuia cere o încălcare (discutabilă) a unei alte prevederi în substanță. Nu este obligatoriu ca acest „recurs” să îmbrace o formă judiciară, statele având posibilitatea de a pune la dispoziție mijloacele cele mai adecvate pentru a garanta persoanelor aflate sub jurisdicția lor o formă de protecție, de natură să

¹⁹ Speța *Platform Ärzte für das Leben c. Austriei*, hotărârea din 21/06/1988, para. 31. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57558> (Vizitat la 25/07/2014)

restabilească drepturile încălcate. De altfel, obligațiile negative ar fi lipsite de substanță dacă persoana, la fiecare încălcare a drepturilor sale, ar trebui să se adreseze către înalta Curte. În acest caz sistemul european de protecție a drepturilor omului ar fi lipsit de eficacitate.

Principiul eficacității evidențiază sistemul Convenției și a fost cel mai influent la dezvoltarea obligațiilor pozitive, fiind cel mai des invocat de Curte în cazurile „constatării” obligațiilor pozitive. Criteriul „eficienței” nu are limite clare, fiind evaluat în dependență de circumstanțele fiecărei spețe. Dezvoltarea noțiunii de obligație pozitivă de către Curte este provocată de grija pentru eficacitatea fiecăreia dintre garanțiile convenționale, care trebuie, după cum deseori se reiterează în actele jurisdicționale ale acesteia, a fi practică și efectivă, dar nu teoretică și iluzorie. Această grijă alimentează întregul sistem al Convenției: nu există o limită *a priori* contextelor în care o obligație pozitivă poate fi regăsită, precedentul judiciar al Curții oferind generos exemple concrete.

Cu referire la această problemă, și de asemenea luând în considerare că, pe de o parte, obligațiile pozitive în cauză nu sunt expres enunțate în Convenție și în consecință nu au fost de bună voie și cu bună știință subscribe de statele-membre când acestea au ratificat-o, în timp ce, pe de altă parte, ele pot pune o povară financiară și instituțională considerabilă pe seama statului, pare a fi înțeles și justificat de ce Curtea a atenuat introducerea conceptului obligațiilor pozitive (implicite) cu latitudinea lăsată statelor, având

o largă marjă de apreciere, pentru ca acestea să determine care tip și măsură a acțiunii afirmative este necesară pentru a face eficace dreptul sau libertatea în cauză, fără a pune o sarcină imposibilă sau excesiv de împovărătoare.²⁰

În aprecierea dacă există sau nu încălcarea unei obligații pozitive, se ia în vedere echilibrul care trebuie respectat dintre interesul general al comunității și interesele individului, reieșind din conceptul marjei de apreciere a statului. Curtea a recunoscut precum că nu este rolul său de a critica sau corecta sistemele legislative interne. Oricum, discreția statelor este obiect al supravegherii finale din partea Curții, care încearcă să se asigure că soluțiile găsite nu impun o povară excesivă asupra unui sector al societății sau indivizilor prin stabilirea unor standarde comune minime care să furnizeze un cadru larg european pentru protecția națională a drepturilor omului.

Curtea nu indică care măsuri statul trebuie să le ia pentru a răspunde obligațiilor sale, ea doar verifică dacă măsurile relevante sunt potrivite și suficiente ca să se garanteze exercitarea efectivă a drepturilor prevăzute de Convenție. Chiar și în cazul incapacității obiective a statului de a acționa, Curtea determină în ce măsură un efort minim a fost totuși posibil, în special în legătură cu drepturile absolute,

²⁰ Speța *Osman c. Regatului Unit*, hotărârea din 28/10/1998, para. 116. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58257> (Vizitat la 25/07/2014)

cum a fost cazul obligațiilor pozitive ale Republicii Moldova de a utiliza toate mijloacele diplomatice și juridice internaționale întru ameliorarea situației deținuților pe teritoriul transnistrean.²¹

Conținutul obligațiilor pozitive variază foarte mult: acestea pot fi acțiuni ale legislativului, executivului sau instituțiilor de aplicare a legii naționale. Dacă ne referim concret la substanța acțiunilor cerute, acestea sunt de conținut sau de procedură (acțiuni pozitive). Trăsătura principală este că statul trebuie să fie activ și să ia măsurile necesare pentru a proteja dreptul consacrat, precum: a efectua urmărirea penală a circumstanțelor morții, a criminaliza oarecare acte cu scopul de a proteja persoanele, a furniza informație unei persoane cu privire la originea/identitatea sa, a oferi asistență juridică gratuită în procedura penală, a asigura suficiente garanții procesuale în procedura civilă, a furniza asigurarea medicală necesară, a lua măsuri pentru a preveni situațiile care pun în pericol viața etc.

În concluzie, obligațiile pozitive pot fi definite ca acțiuni sau măsuri pe care statul trebuie să le ia întru garantarea protecției eficiente a drepturilor și libertăților consacrate în Convenție, inclusiv în sfera relațiilor private, prin luarea de măsuri legislative și executive pentru a preveni

²¹ Speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 08/07/2004, para. 333.În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61886> (Vizitat la 25/07/2014)

și, în caz de încălcare, a remedia la nivel național încălcările acestora.

Obiectul și scopul Convenției în calitate de instrument de protecție a indivizilor cere ca prevederile sale să fie interpretate în modul garantării practice și eficace a drepturilor și libertăților fundamentale pe care le protejează, și din acest motiv, ea este incompatibilă cu o abordare negativă a obligațiilor convenționale ale înaltelor părți contractante.

1.3. Obligația statelor-părți de prevenire a încălcărilor drepturilor omului

Natura obligației de prevenire a încălcărilor drepturilor omului este tratată în doctrină și practica judiciară cu mare prudență, deoarece o accepție mai largă a acestei obligații ar conduce la angajarea responsabilității statului pentru „riscul” de a încălca dreptul garantat. În acest context trebuie de avut în vedere că una din condițiile de bază ale admisibilității unei cereri în fața Curții Europene se referă la calitatea de „victimă” a pretinsei încălcări din partea statului reclamat a unei obligații pozitive de protecție. Obligația statului de a preveni încălcarea unui drept sau a unei libertăți consacrate convențional în mod practic se exteriorizează prin asigurarea conformității cadrului legislativ intern prevederilor CEDO și, în consecință, prin garantarea că toate organele specializate ale statului (justiția, poliția, armata, procuratura etc.) manifestă

o conduită ce asigură eficacitatea prevederilor substanțiale ale Convenției și ale legilor interne.

O asemenea situație juridică este caracteristică dreptului onuzian, interamerican sau african. Astfel, art. 1 din Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor²² consacră obligația statelor *„de a adopta măsuri legislative sau de altă natură pentru a asigura că drepturile garantate sunt efective”*. La rândul său, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice stabilește în art. 2 para. 2 că *„Statele părți la prezentul Pact se angajează ca, potrivit cu procedura lor constituțională și cu dispozițiile prezentului Pact, să adopte măsurile care să permită luarea unor măsuri legislative sau de alt ordin, menite să traducă în viață drepturile recunoscute în prezentul Pact care nu ar fi încă în vigoare”*. Iar art. 2 din Convenția Americană a Drepturilor Omului²³ prevede că *„În condițiile în care drepturile și libertățile consacrate încă nu sunt garantate prin norme legislative sau de altă natură, statele-părți urmează să adopte în conformitate cu procesele constituționale și prevederile Convenției măsurile legislative și alte măsuri necesare pentru a eficientiza respectivele drepturi și libertăți”*.

²² Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 27 iunie 1981. [On-line]: http://www.achpr.org/files/instruments/achpr/banjul_charter.pdf (Vizitat la 13/07/2014)

²³ Convenția Americană a Drepturilor Omului din 18 iulie 1978. [On-line]: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm (Vizitat la 13/07/2014)

Însă în privința continentului european, instrumentele regionale pertinente din materia protecției drepturilor omului nu conțin asemenea clauze exprese ce ar stabili obligația pozitivă a statelor de a adapta cadrul legal intern și conduita agenților naționali exigențelor și standardele europene. În acest context merită evidențiat că CEDO datează mai devreme decât instrumentele internaționale citate supra, conținutul cărora a fost conceput în dependență de noile realități în materia protecției drepturilor omului, probabil puțin afirmate și cercetate în 1950.

Lacuna respectivă a fost completată pe cale jurisprudențială de către magistrații de la Strasbourg, care treptat au dezvoltat o practică judiciară asemănătoare ca substanță cu standardele înserate în textele altor instrumente internaționale relevante. De mai multe ori în hotărârile și deciziile emise, judecătorii europeni au reiterat că statele-părți la CEDO au obligații pozitive de a adopta măsuri rezonabile și adecvate pentru a proteja drepturile individului consacrate în Convenție, dând naștere astfel unei veritabile teorii a obligațiilor pozitive ale statelor. La acest subiect, două chestiuni par a fi importante, și anume: dacă obligația respectivă a statelor rezidă în prevederile art. 1 CEDO și în ce constau măsurile rezonabile și adecvate.

Axându-ne pe cea dintâi chestiune, după cum am menționat, teoria obligațiilor pozitive s-a afirmat datorită unei interpretări dinamice a CEDO și de la bun început ma-

gistratul european a demonstrat un comportament confuz în fundamentarea juridică a obligațiilor pozitive. Însă cu scurgerea timpului, referințele la art. 1 al Convenției în acest context au devenit regulate, în ultimii ani Curtea demonstrând în hotărârile pronunțate o veritabilă dorință de a uniformiza teoria obligațiilor pozitive prin impunerea statelor unei obligații generale de protecție în baza art. 1 CEDO.²⁴ Spre exemplu în speța *Siliadin c. Franței*²⁵, Curtea a enunțat în mod neechivoc că în lumina anumitor prevederi convenționale, faptul că un stat contractant se abține de la încălcarea drepturilor garantate nu este suficient pentru a considera că el s-a conformat obligațiilor sale pozitive conform art.1 din Convenție. Iar în speța ulterioară *Sorensen și Rasmussen c. Danemarcei*²⁶, Curtea a notat că în virtutea art. 1 din CEDO, statele trebuie să asigure fiecărei persoane aflate sub jurisdicția sa drepturile și libertățile garantate convențional, această îndatorire generală implicând obligații pozitive inerente de a asigura exercițiul efectiv al drepturilor garantate de Convenție.

²⁴ Panoussis I. L'obligation générale de protection des droits de l'homme dans la jurisprudence des organes internationaux. In: Revue trimestrielle de droit de l'homme, 2007, p. 450.

²⁵ Speța *Siliadin c. Franței*, hotărârea din 26/07/2005, definitivă din 26/10/2005, para. 77. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69891> (Vizitat la 13/07/2014)

²⁶ Speța *Sorensen și Rasmussen c. Danemarcei*, hotărârea din 11/01/2006, para. 57. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72015> (Vizitat la 13/07/2014)

Astfel, având în vedere că raționamentele Curții Europene pe marginea obligațiilor pozitive ale statelor pe terenul CEDO demonstrează aceleași abordări juridice ca și în alte instrumente din sfera protecției drepturilor omului, rămâne de estimat dacă și conținutul obligațiilor respective este unul asemănător. În această privință, mai multe hotărâri emise de Curte denotă că absența unei legislații suficiente sau imperative în cadrul juridic intern al statelor-părți la CEDO este calificată ca o nerespectare a obligației de prevenire a încălcărilor drepturilor omului. În viziunea magistraților de la Strasbourg, implementarea unor legi cu caracter imperativ reprezintă principala mecanism de luptă cu eventualele riscuri de încălcare a prevederilor convenționale, indiferent de substanța dreptului ce se protejează. Această idee se regăsește în raționamentele Curții dezvoltate în spețele citate supra *Siliadin c. Franței* în privința legislației cu privire la combaterea sclaviei (art. 4 „interzicerea sclaviei și a muncii forțate”), și *Sorensen și Rasmussen c. Danemarcei* în privința consacării libertății sindicale negative (art. 11 „libertatea de întrunire și de asociere”). De asemenea, o întâlnim și în alte spețe cu referire la protecția proprietății private (art. 1 Protocol 1 la CEDO „protecția proprietății”), precum *Broniowski c. Poloniei*²⁷, sau în contextul protecției integrității fizice și morale a persoanei supuse

²⁷ Speța *Broniowski c. Poloniei*, hotărârea din 24/01/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61828> (Vizitat la 13/07/2014)

violului și abuzului sexual (prin prisma art. 8 „dreptul la viață privată și de familie” și art. 3 „interzicerea torturii”), ca de exemplu în speța *M.C. c. Bulgariei*²⁸. Cauzele enunțate demonstrează cu certitudine că prima obligație a statului este de a preveni eventualele încălcări ale drepturilor și libertăților protejate de Convenție prin adaptarea cadrului legislativ intern standardelor și exigențelor general-europene. În speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Rusiei*²⁹ Curtea a mers mai departe și a stabilit cu privire la persoanele de sub jurisdicția Moldovei aflate pe teritoriul transnistrean că și în absența controlului efectiv asupra teritoriilor din stânga Nistrului, Republica Moldova are obligația pozitivă prevăzută în art.1 al Convenției de a lua măsuri care sunt în puterea sa și în conformitate cu dreptul internațional - fie de ordin economic, diplomatic sau juridic sau de altă natură - pentru a asigura reclamanților respectarea drepturilor garantate de Convenție.

Așadar, precum vedem, Curtea Europeană prin prisma jurisprudenței degajate a consacrat obligația generală pozitivă a statelor de a crea un cadru legal intern sigur ce să contribuie la eradicarea riscului încălcării drepturilor și

²⁸ Speța *M.C. c. Bulgariei*, hotărârea din 04/12/2003, definitivă din 04/03/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61521> (Vizitat la 13/07/2014)

²⁹ Speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 08/07/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61886> (Vizitat la 30/03/2014)

libertăților protejate de CEDO. În condițiile în care legislația națională și conduita autorităților interne relevante nu vor corespunde standardelor înserate în Convenție, exercițiul drepturilor individuale nu va fi garantat în mod corespunzător și statul va fi condamnat ori de câte ori nu va respecta obligația sa pozitivă de a preveni eventualele încălcări ale drepturilor și libertăților protejate.³⁰ În acest context trebuie să subliniem că obligația de a preveni încălcarea reprezintă unul din aspectele particulare ale obligațiilor pozitive ale statelor pe terenul art. 1 din CEDO, fiind urmat de obligația pozitivă de reprimare a conduitelor contrare standardelor europene, precum și de reparare a încălcărilor drepturilor și libertăților fundamentale.

1.4. Obligația statelor-părți de reprimare și reparare a încălcărilor drepturilor omului

Jurisprudența degajată de Curtea Interamericană de Justiție și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului consacră obligația statelor de a asigura garantarea eficientă a drepturilor și libertăților fundamentale în aspect procedural. Astfel, obligațiile pozitive ale statului merg mai departe de crearea unui cadru legislativ intern corespunzător standardelor și exigențelor instrumentelor internaționale din materia drepturilor omului și in-

³⁰ Panoussis I., *op. cit.*, p. 452.

clud de asemenea instituirea unor garanții procedurale sigure și eficiente pentru eventualele încălcări constatate. În virtutea art. 1 din CEDO statul este obligat să întreprindă toate măsurile posibile și necesare pentru a pedepsi pe cei vinovați de încălcarea dreptului individului protejat de Convenție și a repara prejudiciul astfel cauzat. Obligația respectivă este pendintela toate fazele procedurii, statul de la bun început fiind ținut să asigure desfășurarea unei anchete eficiente pe marginea încălcării invocate, iar ulterior, în cazul constatării faptului încălcării unui drept protejat, să pedepsească pe cei vinovați și să compenseze daunele cauzate victimei. În situația în care vreo obligație dintre acestea nu este îndeplinită în mod suficient sau corespunzător, statul va fi condamnat pentru încălcarea în aspect procedural a dreptului sau libertății garantate.

Dacă analizăm jurisprudența Curții Interamericane de Justiție, constatăm că aceasta de multiple ori s-a pronunțat asupra încălcării de către state a obligațiilor pozitive de a asigura garanții procedurale minime și necesare victimelor încălcării drepturilor substanțiale. În acest fel, sistemul interamerican de protecție a drepturilor omului verifică dacă statele își onorează obligațiunile asumate pe terenul art. 1 din Convenția Americană a Drepturilor Omului de la San José. Spre exemplu în speța *Pani-*

*gua Morales ș.a. c. Guatemalei*³¹, Curtea Interamericană a constatat nerespectarea de către statul respondent a obligațiilor sale pozitive din cauza nepedepsirii încălcărilor drepturilor reclamanților consacrate de Convenție. Nerespectarea obligațiilor pozitive s-a datorat lipsei complete de investigare, reprimare, reținere, judecare și condamnare a persoanelor responsabile de încălcare (deși statul în virtutea îndatoririlor ce-i revin este ținut să utilizeze toate mijloacele și metodele ce le are la dispoziție pentru a combate impunitatea), încurajând astfel recidivismul cronic de încălcarea drepturilor fundamentale ale omului și o absență absolută de protecție a victimelor și rudelor acestora contra arbitrariului.

Deci, hotărârea enunțată demonstrează cu certitudine că statului îi este impusă obligația pozitivă de a reprima încălcările comise ale drepturilor protejate prin organizarea și desfășurarea unei anchete eficiente și pedepsire a făptuitorilor vinovați, în caz contrar statul urmând a fi condamnat pentru o încălcare pasivă a drepturilor reclamanților.

În materia dreptului la integritate fizică și morală, Curtea Interamericană de multiple ori a considerat că obligația de a întreprinde măsuri active de către statul

³¹ Speța *Panigua Morales ș.a. c. Guatemalei*, hotărârea asupra fondului din 08/03/1998, para. 173. În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_37_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)

reclamat se fundamentează pe două motive. În primul rând, victimele încălcării beneficiază de dreptul de a le fi compensate prejudiciile cauzate prin încălcare, absența unei anchete efective desfășurate de către organele de stat reducând la minim eventualul succes al victimei în fața instanțelor de judecată naționale în obținerea unei compensații. Iar în al doilea rând, pentru că reprezintă cel mai bun mijloc de a evita posibila recidivă atât din partea făptuitorilor culpabili, cât și din partea potențialilor infractori ce le-ar urma exemplul. În așa mod, Convenția Interamericană instituie o veritabilă „prevenire *a posteriori*”, conduita statutului având rolul fundamental să descurajeze persoanele în comiterea ulterioară a actelor condamnabile. O asemenea obligație pozitivă a fost stabilită expres în speța *Myrna Mack Chang c. Guatemalei*³², Curtea subliniind că statele au obligația pozitivă să adopte toate măsurile necesare și corespunzătoare pentru a proteja și asigura exercițiul normal al dreptului la viață al indivizilor aflate sub jurisdicția lor, protecția dreptului la viață nu se răsfrânge doar asupra legislativului prin crearea unui cadru legal suficient, dar și asupra tuturor instituțiilor publice, inclusiv organelor abilitate cu asigurarea ordinii și securității (poliției și forțelor armate), adică statele trebuie să adopte toate măsurile necesare pentru prevenirea, judecarea și condamnarea celor vinovați de

³² Speța *Myrna Mack Chang c. Guatemalei*, hotărârea din 25/11/2003. În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_101_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)

privarea ilegală de viață a victimelor. La cazul privării ilegale de viață, statele sunt ținute să investigheze eficient circumstanțele speței și să-i pedepsească pe cei vinovați, mai ales dacă sunt implicați agenții statului, în caz contrar ele vor contribui la crearea condițiilor de impunitate și la facilitarea comiterii actelor condamnabile în viitor, contrar obligației pozitive de a respecta și asigura exercițiul efectiv al dreptului la viață.

Într-o altă speță *Castillo Paez c. Peru*³³, Curtea Interamericană s-a pronunțat asupra tentativelor statului reclamat de a se eschiva de la răspundere prin invocarea dificultăților de ordin intern, ce au justificat conduita pasivă a autorităților publice. Curtea într-o manieră categorică a subliniat că statul peruan în virtutea Convenției este obligat să investigheze circumstanțele încălcării drepturilor reclamantului, chiar admitând că anumite dificultăți de ordin intern au împiedicat identificarea persoanelor responsabile de comiterea crimelor alegate, familia victimei beneficiază în continuu de dreptul de a cunoaștece i s-a întâmplat și unde i sunt rămășițele. Ține de îndatorirea statului să utilizeze toate mecanismele ce i sunt puse la dispoziție pentru a satisface respectivele așteptări legitime din partea familiei victimei. Adicional obligației de a investiga, statul are obligațiile de a preveni

³³ Speța *Castillo Paez c. Peru*, hotărârea asupra fondului din 03/11/1997.În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_34_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)

infracțiunile de dispariție forțată și de a pedepsi pe cei vinovați, aceste îndatoriri rămânând în vigoare pentru Peru până la executarea lor integrală.

Precum vedem, Curtea de la San José a atribuit obligațiilor respective un caracter cvasi-imperativ, similar Curții de la Strasbourg în speța precitată *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Rusiei*, nefiind admisibile motivele de ordin intern ce ar justifica omisiunea statului de a se conforma îndatoririlor prescrise în asigurarea exercițiului efectiv al drepturilor garantate.

Reieșind din situația că obligațiile pozitive ale statului constau în inițierea și desfășurarea unei anchete eficiente pe marginea încălcării dreptului substanțial protejat, pedepsirea persoanelor responsabile de încălcare și repararea prejudiciului cauzat victimei, deducem cu claritate că obligațiile respective poartă un caracter procedural, fiind aplicabile mai ales la cazul încălcării dreptului la viață și nerespectării interdicției torturii, tratamentelor, pedepselor inumane și degradante.

În acest context, merită de subliniat faptul că jurisprudența instanței interamericane merge mai departe în garantarea dreptului la viață în aspectele sale substanțiale și procedurale și obligă statele-părți să protejeze așa-numitul „drept la adevăr”, noțiune autonomă în sensul Convenției de la San José.³⁴Așadar, în

³⁴ Panoussis I., *op.cit.*, p. 455.

speța *Bamaca Velasquez c. Guatemalei*³⁵ Curtea a notat că „dreptul la adevăr” reprezintă dreptul victimei sau a rudelor apropiate ale acesteia de a obține o informație clară despre faptele în care drepturile sale au fost încălcate și obligațiile corelative ale organelor de stat competente în investigarea și reprimarea încălcărilor respective. O atare abordare jurisprudențială fără îndoială îmbogățește conținutul obligațiilor pozitive ale statului în reprimarea încălcărilor drepturilor omului, având o importanță specială pentru victimele încălcării și rudele lor apropiate în cazurile de dispariție forțată a persoanelor sau de lipsire ilegală de viață.

Dacă trecem de pe continentul american spre cel european și analizăm jurisprudența degajată de Curtea de la Strasbourg, observăm că problematica obligațiilor pozitive ale statelor de reprimare și reparare a încălcărilor drepturilor omului și-a găsit abordare în practica Curții începând cu anii “90 ai secolului trecut. Prima hotărâre în care Curtea Europeană s-a pronunțat asupra obligațiunii generale a statului de protecție a fost emisă în speța *McCann ș.a. c. Regatului Unit*³⁶ (27 septembrie 1995), unde s-a subliniat că obligația statului de

³⁵ Speța *Bamaca Velasquez c. Guatemalei*, hotărârea asupra fondului din 25/11/2000. În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_70_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)

³⁶ Speța *McCann ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 27/09/1995. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57943> (Vizitat la 13/07/2014)

a proteja dreptul la viață în virtutea art. 2 din CEDO, citită în coroborare cu obligația generală de protecție conform art. 1, cere în mod imperativ desfășurarea unei anchete oficiale eficiente în situațiile de privare de viață a persoanelor ca rezultat al utilizării forței, inclusiv și de către agenții de stat.

În așa fel, magistrații europeni au subliniat obligația statului reclamat de a efectua o anchetă eficientă și rezultativă în vederea investigării tuturor circumstanțelor în cauzele referitoare la art. 2 CEDO (dreptul la viață) inclusiv și în acelea în care moartea victimei a survenit în urma aplicării forței de către agenții de stat. Aceeași logică se observă și în spețele în care se invocă încălcarea art. 3 din CEDO (interzicerea torturii), statul în virtutea obligațiilor pozitive ce îi revin fiind ținut să desfășoare o anchetă eficientă, cu stabilirea tuturor circumstanțelor esențiale.

În speța ulterioară *Bursuc c. României*³⁷, Curtea de la Strasbourg a evidențiat că atunci când o persoană susține în mod credibil că ar fi fost victima unor tratamente contrare art. 3 din Convenție, din partea poliției sau a altor servicii similare ale statului, dispoziția menționată, coroborată cu obligația generală a statului, prevă-

³⁷ Speța *Bursuc c. României*, hotărârea din 12/10/2004, definitivă din 12/01/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67028> (Vizitat la 13/07/2014)

zută la art. 1, de a recunoaște „oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Convenție”, impune implicit cerința desfășurării unei anchete oficiale efective. O asemenea anchetă, la fel ca și cea impusă de prevederile art. 2, trebuie să fie de natură să conducă la identificarea și sancționarea persoanelor vinovate. În caz contrar, interdicția legală generală a tratamentelor inumane sau degradante ar fi lipsită de eficiență practică, în ciuda importanței sale fundamentale, și s-ar crea posibilitatea ca în unele cazuri agenții statului, beneficiind de o cvasi-impunitate, să calce în picioare drepturile persoanelor aflate sub supravegherea lor.

În speța *Pereira Henriques c. Luxemburgului*³⁸, Curtea a reiterat că obligația specială a statului pe terenul art. 2 din Convenție coroborată cu cea generală pe terenul art. 1, presupune cu referire la cauzele în care se invocă încălcarea dreptului la viață, inițierea și desfășurarea unei investigații eficiente care să elucideze toate circumstanțele importante și să releve identitatea celor vinovați. Obligațiile pozitive presupun implementarea de către state a unor mecanisme corespunzătoare de protecție a drepturilor fundamentale pentru a preveni, reprimă și sancționa încălcările, cu identificarea și pedepsirea infractorilor.

³⁸ Speța *Pereira Henriques c. Luxemburgului*, hotărârea din 09/05/2006, definitivă din 09/08/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-75350> (Vizitat la 13/07/2014)

Deci, similar jurisdicției interamericane, Curtea Europeană enunță expres obligația pozitivă a statelor de a reprima și repara încălcările drepturilor omului și libertăților fundamentale prin investigarea cazului de încălcare și pedepsire a celor vinovați, cu compensarea prejudiciilor cauzate victimei sau familiei acesteia.

O asemenea abordare o regăsim și printre opiniile Comitetului ONU pentru Drepturile Omului, care referindu-se la obligațiunile generale impuse statelor-părți la Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, a enunțat că conduita statului se va ridica la o încălcare a prevederilor Pactului în materia obligațiilor ce-i revin dacă el va tolera încălcarea sau va eșua să adopte toate măsurile necesare pentru a preveni, reprima, investiga sau repara prejudiciul cauzat indivizilor în urma încălcării drepturilor sale garantate.³⁹

În fine, precum vedem, prescrierea obligațiilor pozitive ale statelor de a adopta cuantumul măsurilor necesare pentru a reprima și repara încălcările comise ale drepturilor și libertăților garantate, prin organizarea unei anchete eficiente, pedepsirea persoanelor vinovate și compensarea prejudiciilor survenite, este caracteristică

³⁹ Raportul nr. 31 al Comitetului ONU pentru Drepturile Omului asupra naturii obligației juridice generale impuse statelor în lumina Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice, 29 martie 2004. [on-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G04/419/56/PDF/G0441956.pdf?OpenElement> (Vizitat la 13/07/2014)

nu doar mecanismelor regionale de protecție a drepturilor omului, precum sunt cel interamerican și european, dar și mecanismului de protecție cu o vocație universală instituit de ONU.

II

OBLIGAȚIILE EXTRATERITORIALE ALE STATELOR

2.1. Definirea și caracteristica obligațiilor extraterritoriale în lumina CEDO

i. Momentul apariției obligației extraterritoriale

Vorbind despre tratatele internaționale, statele își asumă obligații prin exprimarea liberă a consimțământului de a deveni parte la tratatul respectiv. Momentul nașterii obligațiilor este determinat astfel prin momentul intrării în vigoare a tratatului, dictat de circumstanțele specifice a acestuia. Situația este oarecum diferită în cazul obligațiilor extraterritoriale. Datorită caracterului excepțional al acestora, obligațiile extraterritoriale se pot naște doar în virtutea unor circumstanțe speciale, de regulă, provocate de acțiunile statului ce au efect sau sunt exercitate în afara limitelor sale teritoriale.

După cum a fost menționat *supra*, obligațiile extraterritoriale în majoritatea cazurilor vor putea fi determinate din masa obligațiilor generale prin întinderea spațială a acestora, adică statul va fi îndatorat la un anumit comportament în afara limitelor teritoriului său. Obligația rezultată deseori va fi onorată în legătură cu o persoană aflată în afara limitelor teritoriale ale statului sau în legătură cu un spațiu extraterritorial, existând, prin urmare, un punct de legătură oarecum similar celui din doctrina dreptului internațional privat. Această analogie este necesară doar pentru înțelegerea particularităților obligațiilor extraterritoriale, nu și a naturii juridice a acestora, ele, în mod evident, depășind sfera privată.

Așadar, obligațiile extraterritoriale, în dependență de circumstanțe, vor avea efecte asupra unui spațiu situat în afara teritoriului statului, care și-a asumat obligația, dacă statul respectiv va controla în mod exclusiv acest teritoriu, deci dacă teritoriul se va afla sub jurisdicția exclusivă a statului respectiv. Raționamentul dat se referă atât la spațiul terestru, cât și la marea teritorială, însă nu și la spațiile maritime cu regim mixt⁴⁰ sau la spațiile maritime nesupuse jurisdicției statelor. În acest sens sunt posibile 2 situații: ocupația unui teritoriu de către forțele armate ale unui alt stat sau a unei entități derivate (cum ar fi Uniunea Europeană), sau suportul economic, militar, financiar a unui regim separatist, a cărui autorități desfășoară controlul exclusiv asupra spațiului unui alt stat. Este de menționat că statul își exercită jurisdicția prin intermediul unui agent, dar nu asupra spațiului, ci nemijlocit asupra persoanei.

În primul caz, momentul apariției obligației extraterritoriale va fi identic momentului începerii ocupației de către stat sau a suportului entității nestatale care deja deține un control exclusiv asupra teritoriului. Dimensiunea spațială va atrage răspunderea statului

⁴⁰ A se vedea în acest sens : Tratatul privind delimitarea platoului continental dintre Turcia și Republica Turcă a Ciprului de Nord din 19 septembrie 2011. [on-line]: http://www.mfa.gov.tr/qa_10_-30-april-2014_statement-of-the-spokesman-of-the-ministry-of-foreign-affairs-in-response-to-a-question-regarding-the-sta.en.mfa (vizitat 22.06.2014)

pentru orice ingerință în drepturile și libertățile omului săvârșită pe teritoriul ocupat/aflat sub controlul exclusiv al statului respectiv.

În situațiile evocate mai sus, nașterea obligației extrateritoriale va avea loc anterior cauzării ingerinței. Situația va fi diferită în cazul când statul va acționa prin intermediul agentului său pe teritoriul unui alt stat sau atunci când statul permite unui stat terț să săvârșească pe teritoriul său fapte, care ulterior, deja pe teritoriul statului terț, vor fi cauzatoare de ingerințe. Aici momentul nașterii obligației extrateritoriale va coincide cu momentul săvârșirii actului extrateritorial sau a admiterii faptei unui stat pe terț pe teritoriul său⁴¹. Obligațiile extrateritoriale vor fi limitate din punct de vedere al conținutului doar la fapta respectivă și la dreptul încălcat.

ii. Definirea și structura obligației extrateritoriale

Obligațiile extrateritoriale se dovedesc a fi o categorie distinctă în raporturile guvernate de CEDO, iar pentru însușirea adecvată a acestora e necesară definirea exhaustivă și delimitarea caracterelor sale speciale.

În sens larg obligațiile extrateritoriale pot fi definite în felul următor: „*obligațiile cu caracter global, prevăzute în Carta ONU și în instrumentele din domeniul drepturilor omului, de a lua măsuri în mod separat și prin coopera-*

⁴¹ Spre exemplu – în cazul extrădării persoanei, ulterior fiindu-i cauzate ingerințe.

re, pentru a realiza drepturile omului în mod universal"⁴². Din punctul nostru de vedere, definiția dată obligațiilor extraterritoriale este, de principiu, una exhaustivă și cuprinde în sine toate elementele sale speciale, și anume:

- sunt *globale*, deci sunt înlăturate limitările de orice natură. Aceasta înseamnă că obligațiile extraterritoriale în lumina CEDO nu sunt, în principiu, limitate nici din punct de vedere personal – ipotetic vorbind, orice persoană, indiferent de cetățenie sau de locul aflării acesteia poate beneficia de protecția oferită prin Convenție, nici din punct de vedere spațial – actul extraterritorial al statului va atrage răspunderea extraterritorială a acestuia indiferent de *locus delicti*. Totuși, pot exista anumite limitări speciale a aplicării extraterritoriale a Convenției, care înlătură protecția oferită de către ea în anumite circumstanțe (a se vedea *infra*, Capitolul V);
- *sursa* obligațiilor sau fundamentarea acestora se conține în Carta ONU și Carta Internațională a Drepturilor omului. În sensul protecției persoanelor prin prisma CEDO, evident că principala sursă este însăși Convenția, celelalte instrumente având doar un rol interpretativ;

⁴² The Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States. [on-line]: <http://www.lse.ac.uk/humanRights/articlesAndTranscripts/2011/MaastrichtEcoSoc.pdf> (Vizitat la 13.04.2014)

- *conținutul* acestora – de a lua măsuri prin *cooperare* și *de sine stătător*– presupune atât obligația negativă de nu a aduce atingere drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, cât și acele pozitive – de a le proteja împotriva actelor ilicite ale subiecților din ordinea juridică internă și internațională, și a întreprinde măsuri legislative și executive în vederea realizării acestora. Dacă cooperarea este un aspect important din punct de vedere al genezei și a politicii internaționale ce formează ordinea publica internațională, atunci actele/omisiunile statelor au un caracter mai concret, vorbind despre impactul acestora asupra fiecărui individ în parte. Un act extrateritorial al statului poate da naștere atât obligațiilor sub aspectul cooperării internaționale, cât și sub aspectul actelor individuale ce afectează drepturile sau obligațiile unei anumite persoane, sau să cuprindă concomitent ambele aspecte;
- *scopul* presupune respectarea universală a acestora. Măsurile date urmează a fi exercitate atât de sine stătător, cât și prin cooperare.

Obligațiile extrateritoriale nu trebuie înțelese în sensul atribuirii responsabilității fiecărui stat pentru asigurarea drepturilor omului tuturor persoanelor de pe glob. Acțiunile statelor dau naștere obligațiilor extrateritoriale corelative drepturilor omului doar în anumite circumstanțe și condiții. O precondiție generală ar fi ca

statul să-și exercite controlul sau autoritatea asupra unor persoane sau spații, aflate în afara limitelor sale teritoriale, într-un mod care ar avea un impact negativ asupra drepturilor și libertăților fundamentale a persoanelor respective.

Astfel, obligațiile extraterritoriale se dovedesc a fi o *excepție* în aplicarea Convenției, deoarece nașterea acestora este determinată doar de acțiunile/omisiunile statelor în legătură cu persoanele aflate sub jurisdicția sa.

În sens restrâns, obligațiile extraterritoriale pot fi definite în felul următor: „*obligații ce rezultă din actele sau omisiunile unui stat, comise în interiorul sau în afara teritoriului său, ce produc efecte asupra drepturilor omului în afara teritoriilor acestuia*”⁴³. Definiția dată se încadrează în situația unui act extraterritorial al unui stat, posibil de a produce o ingerință în drepturile sau libertățile omului prevăzute în tratat, și reflectă acele caracterele, cumulara cărora este necesară pentru angajarea răspunderii extraterritoriale a statului:

- elementul faptic – actele sau omisiunile statului (se face referire la încălcarea obligațiilor pozitive sau negative ale statelor);
- elementul spațial – actul/omisiunea se va produce, de regulă, în afara teritoriului statului, dar e posibil și ca actul să fie produs pe teritoriul statului provo-

⁴³ *Ibidem*

cator de ingerință, însă consecințele acestuia să fie suportate în afara teritoriului său; și

- ingerința – presupune existența unei legături cauzale între actul/omisiunea statului și efectul negativ asupra drepturilor omului.

În scopul angajării răspunderii statului pentru încălcarea unei obligații extrateritoriale va fi necesar ca statul să satisfacă un anumit *test*, „standardizarea” căruia depinde de fiecare tratat în parte. În cazul Convenției europene a drepturilor omului acest test se reflectă prin noțiunea de „jurisdicție” din art.1 a Convenției. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice prevede noțiunea de „teritoriu”. Convenția Americană a Drepturile Omului asemenea prevede noțiunea de „jurisdicție”. Ceea ce unește aceste trei noțiuni, utilizate în instrumentele respective și nu în mod abstract, este faptul că înțelesul lor se deosebește de acel obișnuit în dreptul internațional public. Interpretarea acestor noțiuni este în primul rând de competența organelor de supraveghere instituite prin tratele respective, dar și a jurisdicțiilor internaționale de competență generală, cum ar fi CIJ. Este important de menționat că ambele concepte: teritoriul și jurisdicția – reprezintă două fațete ale aceluiași fenomen – a obligațiilor extrateritoriale.

Inițial conceptul de obligații extrateritoriale a fost interpretat restrictiv, statele fiind în acest sens obligate doar la abținerea de la un comportament provocator

de ingerințe (obligații negative), reieșind din conjunctura existentă în perioada legiferării mondiale a celei de-a doua generație de drepturi. În ultimele două decenii însă, obligațiile extraterritoriale se dovedesc să nu aibă vreo deosebire, cel puțin din punct de vedere formal, în legătură cu componența acestora, de obligații „obișnuite”, acestea fiind, în dependență de clasificare: pozitive/negative sau, de a respecta/proteja de ingerințele din partea terților/ de a îndeplini⁴⁴. Astfel:

- obligația de a respecta presupune obligația statului de a respecta drepturile omului într-un alt stat atunci când este vorba de cooperare mutuală sau de acțiuni militare, spre exemplu;
- obligația de a proteja se referă la activitățile terților ce pot provoca o ingerință în drepturile și libertățile fundamentale ale unui individ, statul asigurând prin metode legitime apărarea;
- prin obligația de a îndeplini se va înțelege obligația statelor de a lua astfel de măsuri legislative și/sau administrative care sunt necesare pentru ca persoanele să se poată bucura de drepturile și libertățile respective în deplină măsură.

Structura obligațiilor extraterritoriale s-a dovedit a fi

⁴⁴ Maastricht Guidelines, Guideline no. 6. The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights. [online]: http://www1.umn.edu/humanrts/instree/Maastrichtguidelines_.html (Vizitat la 14/04/2014)

o problemă de ordin practic în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. O perioadă lungă de timp Curtea se afla pe poziția că drepturile prevăzute în Convenție nu pot fi „*divizate și adaptate*”⁴⁵, ceea ce înseamnă că oricând statul obiectiv nu avea posibilitatea să garanteze apărarea drepturilor atât sub aspect negativ cât și pozitiv, și în măsura în care nu avea posibilitatea să garanteze respectarea tuturor drepturilor prevăzute în Convenție, răspunderea statului pentru actele extrateritoriale ale acestuia nu era angajată. Acest principiu limita drastic aplicarea extrateritorială a Convenției, fiind practic neaplicabilă actelor unui stat efectuate prin intermediul agentului său în condiții de conflict armat. Abia în 2009, după adoptarea hotărârii pe cauza *Al-Skeini*, Curtea a afirmat că drepturile și libertățile prevăzute în Convenție pot fi „*divizate și adaptate*”⁴⁶.

Faptul că CEDO este un instrument *regional* nu diminuează caracterul fundamental al acestuia, mai ales în măsura în care obligațiile ce reies din Convenție coincid cu obligațiile *erga omnes* din dreptul internațional al drepturilor omului.

Drepturile fundamentale ale persoanelor, grupurilor de persoane și popoarelor sunt afectate și dependen-

⁴⁵ Speța *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*, decizia din 12/12/01. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 25/03/2014)

⁴⁶ Speța *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 7/07/2011. Para. 137. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105606> (Vizitat la 25/03/2014)

te de actele extraterritoriale ale statelor, luând în considerare influența economică, socială și militară ce își începe existența odată cu nașterea fenomenului globalizării și „noii ordini mondiale”.

2.2. Obligațiile extraterritoriale și principiile dreptului internațional

Obligațiile extraterritoriale din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului reprezintă un punct de convergență a mai multor principii de drept internațional public.

Reieșind din obligația statelor-membre ale ONU de a coopera în sensul protecției universale a drepturilor și libertăților fundamentale, obligațiile extraterritoriale se dovedesc a fi o continuare logică a principiului cooperării internaționale, dar și, în mod evident, a principiului respectării drepturilor omului⁴⁷.

Obligațiile extraterritoriale, adeseori, pot fi determinate din punct de vedere spațial, adică statul are datoria să exercite un anumit comportament în afara limitelor sale teritoriale sau pot fi anticipate de un asemenea comportament. Acțiunile respective vor fi în mod obligatoriu o manifestare a jurisdicției statului, deci a autorității legislative, executive și judiciare. Însă, obligația de a

⁴⁷ Principiul respectării drepturilor omului își are fundamentarea atât în art.56 al Cartei ONU menționat, dar și în DUDO, Actul final dela Helsinki din 1 august 1975 ș.a. documente politico-juridice.

manifesta un anumit comportament nu poate fi privită *in abstracto* de acțiunile statului care precedă apariția obligației de a respecta drepturile și libertățile fundamentale. Realmente, obligația extrateritorială în majoritatea cazurilor va fi precedată de un act extrateritorial. Aici deosebim 2 tipuri de situații: atunci când statul exercită jurisdicția extrateritorială pe teritoriul unui stat terț și atunci când statul exercită jurisdicția pe teritorii nesupuse jurisdicției statelor.

În privința corelației dintre principiile fundamentale și obligațiile extrateritoriale ne interesează mai mult prima situație, deci când statul va exercita jurisdicția sa pe teritoriul unui alt stat în mod legal sau ilegal. Jurisdicția se va exercita legal în cazul în care există un acord dintre statul care exercită jurisdicția extrateritorială și statul pe teritoriului căruia acea din urmă se exercită. Jurisdicția se va exercita ilegal atunci când acest acord lipsește, spre exemplu, în cazul intervenției militare.

Din momentul în care statul și-a introdus contingentele militare pe teritoriul unui alt stat cu încălcarea normelor *jus contra bellum*⁴⁸, el oricum va fi obligat să respecte normele aplicabile ale dreptului internațional al

⁴⁸ *Jus contra bellum* – norme ce interzic recurgerea la forță întru soluționarea diferendelor. Spre exemplu, art.2 para. 4 al Cartei ONU prevede: "Toți Membrii se vor abține, în relațiile internaționale de la amenințarea sau folosirea forței împotriva integrității teritoriale sau independenței politice a oricărui stat, sau în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite."

drepturilor omului. Astfel, principiul respectării drepturilor omului nu va putea fi neglijat indiferent de încălcarea altor principii fundamentale, precum: principiul neagresiunii, integrității teritoriale și acel al inviolabilității frontierei de stat. În acest sens, principiul respectării drepturilor omului are un caracter oarecum autonom față de celelalte principii menționate. Totodată, o altă situație poate fi observată atunci când statul va exercita jurisdicția executivă pe teritoriului unui stat terț, cum ar fi cazul *extrădării extraordinare*, deci fără acordul statului pe al cărui teritoriu se efectuează extrădarea. Faptul dat ar putea fi privit ca și o imixtiune în afacerile interne ale aceluia stat terț, însă și în acest caz principiul respectării drepturilor omului va avea caracter autonom, deci primul stat va fi oricum obligat să respecte obligațiile sale în domeniul dreptului internațional al drepturilor omului.

În cea de-al doilea caz, când statul exercită jurisdicția pe teritorii nesupuse jurisdicției statelor, cum ar fi marea liberă, problema deja nu mai este privită în termeni „teritoriali”, cum ar fi în circumstanțele ce dau naștere raporturilor dintre statul „intervenient” și statul pe al cărui teritoriu își exercită jurisdicția primul, ci este privită exclusiv în termeni „personali”, adică în ce mod actul extraterritorial al statului a afectat drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei recunoscute ca fiind sub jurisdicția sa în marea liberă, celelalte principii având implicații mai limitate.

2.3. Practică de aplicare extrateritorială a tratatelor din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului

Interpretarea prezenței și întinderii obligațiilor extrateritoriale în privința fiecărui tratat din domeniul DIDO în mod separat, ține de competența jurisdicțiilor internaționale și organelor formate în scopul monitorizării conformității părților contractante obligațiilor ce reies din instrumentul respectiv. Criteriile și circumstanțele reieșind din care un stat va avea obligații extrateritoriale, în final de ele fiind legată și eficacitatea aplicării tratatului respectiv, depind de raționamentele, condițiile istorice, prevederile tratatului ș.a. factori, aplicarea extrateritorială a acestora nefiind uniformă.

Practica Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire la aplicarea extrateritorială a CEDO, după cum s-a exprimat fostul judecător al Maltei la Înalta Curte, Giovanni Bonello, în opinia sa separată în speța *Al-Skeini*, ar fi o amestecătură de jurisprudență în cel mai bun caz.

Astfel, considerăm că este oportună retrospectiva în practica organelor internaționale de interpretare a clauzei jurisdicționale în paralel cu Convenția Europeană.

i. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (PDCP)

Atât Comitetul pentru Drepturile Omului (în continuare – Comitetul), fiind organul responsabil de monitorizarea

conduitei statelor, cât și CIJ au elaborat o practică clară și coerentă de aplicare a PDCP. Tratatul utilizează în mod diferențiat 2 criterii: teritoriul și jurisdicția, fapt care nu trebuie să admită o concluzie greșită, precum că termenul de jurisdicție ar trebui interpretat doar în lumina celui alt criteriu.

În speța *Lopez Burgos c. Uruguayului*, Comitetul a stabilit că această clauză jurisdicțională nu poate fi interpretată în sensul că statul, un grup de persoane sau o persoană să aibă dreptul de a se angaja în vreo activitate sau să exercite vreun act, care ar avea drept scop încălcarea oricărui drept sau libertate, recunoscută prin Pact, sau că drepturile și libertățile prevăzute în Pact ar fi limitate într-un mod extensiv. Mai mult, Comitetul chiar a expus scopul primordial al interpretării Pactului în folosul extraterritorialității, susținând că ar fi de neconceput ca să se interpreteze astfel responsabilitatea în conformitate cu art.2 para.1⁴⁹ al Pactului, încât să permită statelor părți să comită încălcări pe teritoriul unui alt stat, care ar fi inadmisibile pe teritoriul propriului stat⁵⁰. Această solu-

⁴⁹ Art. 2 para. 1 prevede: “Statele părți la prezentul Pact se angajează să respecte și să garanteze **tuturor indivizilor care se găsesc pe teritoriul lor și aflați sub jurisdicția lor** drepturile recunoscute în prezentul Pact, fără nici o deosebire, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau întemeiată pe orice altă împrejurare.”

⁵⁰ Speța *Burgos c. Uruguay*, Comunicarea comitetului pentru drepturile omului din 29/07/1981. [on-line]: <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/e3c603a54b129ca0c1256ab2004d70b2?OpenDocument> para. 12(3) (Vizitat la 22/04/2014)

ție nu reprezintă o novație în ziua de astăzi, speța datând cu anul 1979, iar Comitetul a reușit în mod remarcabil să estimeze toată problematica aplicării extrateritoriale a pactului în 2 propoziții, unde Curtea Europeană nu a avut succes timp îndelungat.

Din perspectiva CEDO ar fi importantă o altă speță, unde Comitetul a abordat problema consecințelor actului săvârșit pe teritoriul unui stat, care ulterior se produc pe teritoriul altui stat. În speța *Mohammad Munaf c. României*⁵¹, reclamantul – jurnalist de profesie care avea cetățenie dublă (a Irakului și SUA), a invocat încălcarea dreptului la viață și nerespectarea interdicției torturii. El a indicat că aflându-se în Irak, a fost capturat împreună cu alți 3 jurnaliști români și ținut în localurile ambasadei române din Bagdad, iar apoi transmis militarilor americani pentru a fi investigat în cadrul unei proceduri penale. Ulterior a fost predat autorităților Irakului, fiind torturat și condamnat la moarte. Reclamantul a invocat că guvernul României a încălcat PDCP prin predarea sa autorităților respective. Comitetul a statuat că pentru a angaja responsabilitatea României, ultima trebuie să: expună persoana la riscul real de a-i fi încălcate drepturile respective extrateritorial, potrivit informației pe care o cunoștea agentul guvernului; și să existe o *legă-*

⁵¹ Speța *Mohammad Munaf c. României*, Comunicarea Comitetului ONU pentru drepturile omului din 21/09/2009. [on-line]: <http://www.refworld.org/docid/4acf500d2.html> (Vizitat la 22/04/2014)

tură causală dintre actul statului și consecința care s-a produs în afara jurisdicției acestuia. Astfel, Comitetul a accentuat criteriul clar, când statul ar trebui să fie responsabil pentru acțiunile sale, care au consecințe extraterritoriale.

În privința corelării aplicării extraterritoriale a Pactului cu răspunderea internațională, Comitetul a comentat că statele-membre sunt obligate să garanteze drepturile prevăzute în Pact tuturor persoanelor aflate sub *controlul lor efectiv, chiar dacă aceste persoane nu sunt situate pe teritoriul statului respectiv*⁵².

Astfel, Comitetul preferă o interpretare extensivă a principiului controlului efectiv, extinzându-l asupra acțiunilor agenților statului, independent de faptul dacă ingerința s-a produs în interiorul sau în afara localurilor aflate sub jurisdicția statului.

Dacă ne referim la jurisprudența Curții Internaționale de Justiție în materia respectivă, răspunzând la întrebarea dacă Pactul urmează să fie aplicat extraterritorial de guvernul izraelit asupra teritoriilor, care *de facto* se află sub jurisdicția sa, CIJ a statuat în opinia sa consultativă că redactorii Pactului nu au intenționat să permită statelor să scape de obligațiile lor

⁵² General Comment No. 31 (80) on -The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenants, 29/03/2004, Para. 10 [on-line]: <http://www.refworld.org/docid/478b26ae2.html> (Vizitat la 22/04/2014)

atunci când își exercită jurisdicția în afara teritoriului lor național, ci doar de a împiedica persoanele nerezidente ale aceluia stat să invoce drepturi față de acesta care nu cad sub jurisdicția aceluia stat⁵³. CIJ a concluzionat în mod expres, că PDCP este aplicabil actelor statelor, comise în afara teritoriilor proprii.

ii. Sistemul Interamerican de protecție a drepturilor omului

Acesta reprezintă un sistem de organe, create sub egida Organizației Statelor Americane⁵⁴, menit să monitorizeze respectarea drepturilor omului de către statele-membre ale organizației. El reprezintă, în principiu, o analogie a sistemului de protecție a Consiliului Europei care a existat până la reformarea Curții Europene prin Protocoalele 9 și 11. Constă din două organe principale – Comisia Interamericană a Drepturilor Omului (în continuare – Comisia) și Curtea Interamericană a Drepturilor Omului (în continuare – Curtea). Principalele instrumente juridice de protecție sunt Declarația Americană a Drepturilor Omului, Convenția Americană a Drepturilor Omului (în continuare – Convenția) și Carta organizației⁵⁵.

⁵³ Speța *Consecințele juridice ale construirii unui zid în teritoriul ocupat al Palestinei...* para. 109

⁵⁴ Site-ul oficial al Organizației Statelor Americane [on-line]: <http://www.oas.org/en/default.asp> (Vizitat la 23.04.2014)

⁵⁵ Carta Organizației Statelor Americane din 30 aprilie 1948. [on-line]: https://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.pdf (Vizitat la 24.04.2014)

Aplicarea extraterritorială a instrumentelor juridice nu a suferit modificări majore în ultima perioadă, Curtea și Comisia deja având practică stabilă și coerentă în acest sens. Cele mai culminante evoluții ale jurisprudenței organelor în folosul obligațiilor extraterritoriale sunt: principiul nediscriminării definit în art.1 a Convenției⁵⁶ și aplicarea agresivă a criteriului de *autoritate și control*. Ultimul criteriu se deosebește de criteriile aplicate de Curtea Europeană prin flexibilitatea lui. El acoperă, în principiu, orice act extraterritorial al statului săvârșit prin intermediul agenților săi, oricând aceștia se află sub autoritatea și controlul statului reclamat. Criteriul de autoritate și control privește atât dimensiunea relațiilor directe de agent-stat, cât și acelor indirecte.

În speța *Armado Alejandro Jr. ș.a. c. Cubei*⁵⁷, Comisia a adresat aplicarea extraterritorială a Convenției în spațiul aerian internațional. Reclamantii au invocat faptul că nava aeriană militară care aparținea Forțelor Aeriene Cubaneze, a distrus două nave aeriene comerciale în timp ce ele se aflau în spațiul aerian internațional, fapt

⁵⁶ "Statele-părți a prezentei Convenții se angajează să respecte drepturile și libertățile recunoscute în ea și să asigure tuturor persoanelor **aflate sub jurisdicția lor**, exercitarea liberă și deplină a acestor drepturi și libertăți, fără nici o discriminare...". Noțiunea de "persoană" prin prisma CADO urmează să fie interpretată doar în sensul persoanelor fizice.

⁵⁷ Speța *Armado Alejandro Jr. ș.a. c. Cubei*, raportul Comisiei IADO din 29/09/1999. [on-line]: <http://www1.umn.edu/humanrts/cases/86-99.html> (Vizitat 24/04/2014)

care a cauzat moartea persoanelor care se aflau la bordul navelor doborâte. Comisia a statuat că în unele circumstanțe aplicarea extrateritorială a Convenției este nu doar admisibilă, ci și necesară, în conformitate cu principiul nediscriminării în protecția drepturilor omului, după cum este prevăzut în art.1 al Convenției. Referindu-se la *legătura cauzală* dintre moartea victimelor în urma încălcărilor produse prin acțiunile navei cubaneze, Curtea a concluzionat că aceasta a survenit în urma acțiunilor directe ale echipajului aeronavei, care se afla în acel moment sub controlul și autoritatea guvernului cubanez. Aceste constatări au satisfăcut criteriile pentru determinarea răspunderii statului cubanez pentru fapta internațională ilicită, și anume:

- a) încălcarea obligației internaționale;
- b) imputabilitatea faptei statului pârât;
- c) legătura cauzală dintre fapta ilicită și suferința victimei.

În mod similar, în speța *Coard ș.a. c. SUA*⁵⁸ Comisia a aplicat extrateritorial Convenția, în circumstanțele conflictului armat din Grenada. Reclamanții au invocat încălcarea dreptului la proces echitabil și la libertate de către guvernul SUA, care i-a încarcerat neoferindu-le vreun remediu de atac a deciziei unilaterale a agentului

⁵⁸ Speța *Coard ș.a. c. SUA*, raportul Comisiei IDO din 29/09/1999. [on-line]: <http://www1.umn.edu/humanrts/cases/us109-99.html> (Vizitat la 24/04/2014)

Statelor Unite de a-i deține în custodia militară a forțelor armate americane. Guvernul SUA a încercat fără succes să-și argumenteze acțiunile prin necesitate militară și inaplicabilitatea DIDO pe timp de conflict armat. Comisia a statuat că dreptul la un proces echitabil este absolut, protecția pe timp de conflict armat a civililor fiind garantată de rând cu dreptul la libertate (cu excepțiile prevăzute în Convențiile de la Geneva din 1949), menționând *inter alia*, că drepturile omului se protejează în mod nediscriminatoriu, reieșind din simpla natură umană a persoanelor, iar statele sunt obligate să protejeze aceste drepturi oricând ele sunt supuse autorității și controlului lor⁵⁹.

Reieșind din jurisprudența analizată, poate fi menționat faptul că organele sistemului american de protecție a drepturilor omului, în spețele ce implică aplicarea extraterritorială a instrumentelor relevante, nu ezită să facă referință *la principiul autorității și controlului statului*, acesta fiind aplicat de către ele în mod prioritar față de principiul teritorialității. De asemenea, Comisia nu ezită să invoce clauza de nediscriminare, ceea ce îi permite să aplice instrumentele cu mai puțină „ipocrizie juridică”.

⁵⁹ *Idem*, para 37. A se vedea și raportul Comisiei IADO în speța *Rafael Ferrer-Mazorra ș.a. c. SUA*, din 04/04/2001. [on-line]: <http://www.refworld.org/docid/502cbf872.html> (Vizitat la 18/04/2014)

iii. Curtea Internațională de Justiție

În speța *Georgia c. Federației Ruse*, CIJ a luat în considerare principiul controlului efectiv, invocat de guvernul Georgiei în scopul determinării jurisdicției Rusiei cu privire la aplicabilitatea extrateritorială a Convenției cu privire la eliminarea discriminării rasiale (în continuare – Convenția)⁶⁰. Convenția nu conține o clauză extrateritorială expresă. În speța dată Georgia a invocat actele violente și discriminatorii exercitate de către forțele armate rusești. Georgia și-a argumentat poziția prin faptul că Convenția se extinde asupra obligațiilor Rusiei ce reies din actele armatei ruse staționate în Abhazia și Osetia de Sud⁶¹. Rusia a contraargumentat că obligațiile care reies din articolele 2 și 5 ale Convenției se aplică doar pe teritoriul statelor-părți⁶², deoarece în ea ar lipsi o clauză extrateritorială, iar în lipsa acesteia nu se poate vorbi despre o veritabilă excepție a extrateritorialității reieșind din

⁶⁰ Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 21 decembrie 1965.[on-line]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx> (Vizitat la 15/04/2014)

⁶¹ Speța *Aplicarea Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*(*Georgia c. Federației Ruse*), Cerere pentru indicarea măsurilor provizorii. Ordonanța CIJ din 15/10/2008[on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/14801.pdf> (Vizitat la 23/04/2014)

⁶² Speța *Aplicarea Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială*(*Georgia c. Federației Ruse*), Obiecțiile preliminare a Federației Ruse, din 01/12/2009. Volumul 1. para. 153. <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/16099.pdf> (Vizitat la 18/04/2014)

dreptul internațional public, invocând speța *Consecințele construirii peretelui pe teritoriul ocupat al Palestinei*. Curtea a inversat ultimul argument, statuând că lipsa unei bariere jurisdicționale duce la absența limitei teritoriale pentru obligațiile ce reies din Convenție.

Prin urmare, Curtea nu a statuat care circumstanțe ar trebui să servească drept temei pentru aplicarea extraterritorială a Convenției, însă în mod implicit a venit la concluzia că în lipsa unei clauze teritoriale sau jurisdicționale, ea urmează a fi aplicată în afara limitelor teritoriale a statelor-părți.

*iv. Comitetul împotriva torturii*⁶³

În conformitate cu art.2(1) al Convenției împotriva torturii⁶⁴: „*Fiecare stat parte va lua măsuri legislative, administrative, judiciare și alte măsuri eficiente pentru a împiedica comiterea unor acte de tortură pe teritoriul de sub jurisdicția sa*”. Clauze similare pot fi găsite în articolele 5(para. 1), 11 și 16 ale tratatului. În pofida ambiguității sintagmei

⁶³ Organ format în conformitate cu art. 17 al Convenției împotriva torturii, Comitetul este împuternicit să examineze rapoartele anuale ale statelor, să ia măsuri din propria inițiativă, dar și să accepte plângeri din partea altor state sau persoane, dacă statul împotriva căruia s-a depus plângerea a făcut o declarație în acest sens, conform articolelor 21 para.1 și 22 para.2 ale Convenției.

⁶⁴ Convenția împotriva torturii și a altor tratamente crude, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984. [on-line]: <http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r046.htm> (Vizitat la 22.06.2014).

subliniate, Comitetul interpretează Convenția în folosul aplicării extrateritoriale a acesteia, în limitele exercitării *controlului efectiv*. Astfel, după primirea raportului din partea Regiunii Speciale Administrative Macao, în care era stabilit că Macao aplică extrateritorial actele încriminate conform Convenției doar dacă pe teritoriul celuilalt stat actele similare sunt de asemenea încriminate (o interpretare cel puțin stranie, fiind evidentă lacuna de neaplicare extrateritorială a Convenției în cazul absenței dublei incriminări sau în cazul spațiilor nesupuse jurisdicției vreunui stat), Comitetul i-a recomandat statului să aplice „jurisdicție deplină în aplicarea extrateritorială a Convenției.”⁶⁵

⁶⁵ Observațiile finale ale Comitetului împotriva torturii în Regiunea Administrativă Specială Macao din 19/01/2009. [on-line]: <http://www.refworld.org/country,,CAT,,MAC,,4986bc0c13,0.html> (Vizitat la: 20/04/2014)

III

JURISDICȚIA ȘI ELEMENTELE RĂSPUNDERII EXTRATERITORIALE ALE STATELOR

3.1. Observații preliminare cu privire la noțiunea de „jurisdicție”

Percepția adecvată a condițiilor de aplicare extrateritorială a CEDO, dar și a art.1 al Convenției este indisolubil legată de accepțiunile existente ale noțiunii de jurisdicție în dreptul internațional public. Acest concept nu are o accepțiune unică, fiind interpretat în funcție de circumstanțe, adică de instrumentul, subiectul dreptului internațional și obiectul de interpretare la care ne referim.

Profesorul Lukașuk definește jurisdicția statelor în felul următor: „*Jurisdicția reprezintă manifestarea suveranității statului și semnifică puterea statală, volumul și domeniul de acțiune al acesteia*”⁶⁶. Din definiția dată poate fi dedus caracterul *abstract* al noțiunii de jurisdicție, aceasta având implicații teritoriale, dar totodată nelimitându-se la ele. Este important să delimităm noțiunea de jurisdicție de cea de teritoriu din motivul efectelor pe care le au asupra întinderii obligațiilor extrateritoriale. Teritoriul se dovedește a fi o noțiune mai limitativă din perspectiva obligațiilor statelor din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului, deoarece astfel întinderea obligației se limitează la teritoriul statului contractant. Pe de altă parte, autoritatea statului se poate efectiv răsfrânge și asupra teritoriilor statelor terțe, noțiunea de jurisdicție dovedindu-se a fi astfel o noțiune mai largă,

⁶⁶ Лукашук И.В. Международное право. Общая часть. Москва: Волтерс Клувер 2008, p. 330.

ce permite aplicarea tratatului oriunde statul efectiv își exercită autoritatea.

Dintr-o altă perspectivă, în sensul organelor internaționale de soluționare a diferendelor, noțiunea de jurisdicție este utilizată pentru a defini atât competența (materială, personală, spațială, temporală) a acestor organe, cât și pentru a defini organele propriu-zise. În acest sens jurisdicția internațională reprezintă un „*organ care are funcția soluționării unui diferend internațional printr-o decizie obligatorie urmare a aplicării dreptului internațional...identificându-se prin activitatea sadictio iuris*”⁶⁷.

Prin urmare, putem distinge cel puțin 3 accepțiuni ale noțiunii de jurisdicție în dreptul internațional public. Acest fapt nu trebuie să creeze confuzii, deoarece cert este că în tratatele din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului întotdeauna se menționează explicit sau implicit subiectul căruia i se atribuie noțiunea de jurisdicție.

Astfel, vorbind despre art. 1 al CEDO, noțiunea de jurisdicție trebuie privită doar în raport cu înaltele părți contractante. Mai mult, noțiunea de jurisdicție în lumina Convenției urmează a fi percepută într-un mod *autonom* față de dreptul internațional public, în conformitate cu jurisprudența pertinentă a Curții Europene.

⁶⁷ Sârcu-Scobioală D. Actul jurisdicțional internațional. Chișinău: 2013, p.28.

În general, jurisdicția statelor, este un aspect al suveranității, care se referă la competența judiciară, legislativă și administrativă a lor⁶⁸, având finalitatea de a reglementa (în sens larg) conduita persoanelor fizice și juridice din ordinea juridică internă. Jurisdicția emană din conceptul de suveranitate, care, după natura sa, este strâns legat de elementul spațial – de teritoriul aflat sub suveranitatea statului. Acest fapt duce la prioritatea interpretării jurisdicției statale prin prisma *principiului teritorialității*. Din teritoriul statului fac parte spațiul terestru, acvatic (în limita a 12 mile maritime, în măsura în care excludem apele interne) și spațiul aerian⁶⁹. Ne interesează și teritoriile care nu sunt supuse jurisdicției naționale, cum ar fi marea liberă, unde exercitarea extrateritorială a jurisdicției trezește mai puține dificultăți.

Principiul teritorialității formal reflectă accepțiunea actuală a Curții de interpretare a art.1, prin care se are în vedere primatul definirii teritoriale a noțiunii de jurisdicție.

Principiul are efecte distincte, în dependență de spațiul teritorial în discuție. Astfel, dacă vorbim despre teritoriul statului asupra căruia acesta în mod normal are jurisdicție, atunci va opera prezumția jurisdicției, ceea ce

⁶⁸ Brownlie I. Principles of Public International Law. 7th edn. Oxford University Press, 2008, p. 299.

⁶⁹ Burian A. ș.a. Drept Internațional Public. Ediția a IV-a. Chișinău: Elena V.I., 2012, p. 158.

înseamnă că ori de câte ori statul nu-și controlează o porțiune din propriul teritoriu, el urmează să aducă dovada faptului dat⁷⁰. Pe de altă parte, ori de câte ori statul va exercita jurisdicția extraterritorială, proba acestui fapt va fi adusă de către reclamant, statul putând obiecta, astfel operând o prezumție a neexercitării extraterritoriale a jurisdicției⁷¹. Mai mult, statul, în sensul art.1, va exercita jurisdicția și asupra acelor porțiuni ai teritoriului său, care nu sunt supuse *de facto* controlului.

Noțiunea jurisdicției statelor în dreptul internațional public presupune cel puțin trei dimensiuni ale acesteia:

1. competența normativă, adică autoritatea statului de a reglementa comportamentul persoanelor;
2. competența executivă, adică autoritatea de a aplica normele elaborate;
3. competența judiciară, care presupune autoritatea statului de a realiza justiția.

Astfel, când noțiunea dată se aplică cu referire la suveranitatea statelor, ea de asemenea nu are o definiție

⁷⁰ Speța *Catan ș.a. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 19/10/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114082> (Vizitat la 20/04/2014)

⁷¹ Speța *Pad ș.a c. Turciei*, decizia din 28/06/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81672> (Vizitat la 20/04/2014)

unică. Distincția dintre competențele jurisdicționale ale unui stat ne interesează atât din punct de vedere teoretic, cât și practic.

Obligațiile extrateritoriale ale statelor implică în mod prioritar competența executivă și cea legislativă. Executivă – deoarece anume ea „permite” agenților statelor să comită ingerințe în afara teritoriilor acestora. Totodată, pentru aplicarea extrateritorială a Convenției în mod absolut va avea implicații și jurisdicția normativă, deoarece, acționând extrateritorial statul extrapolează ordinea sa juridică internă în afara teritoriului său, iar datorită acțiunii directe a CEDO asupra dreptului intern, statele, în mod ideal, n-ar trebui să ezite „transportarea” standardelor ce reies din Convenție și în privința faptelor agenților săi care acționează extrateritorial. Acest argument nu trebuie confundat cu impunerea obligațiilor convenționale statelor terțe care nu sunt părți la CEDO.

Pe de altă parte, competența judiciară are implicații limitate. Este cazul, spre exemplu, situației când e vorba despre procedura judiciară în privința unui stat străin sau a unei misiuni diplomatice în statul acreditat, aflată pe rolul instanței judiciare acestui stat.

Sensul general-acceptat al jurisdicției ar fi că aceasta se exercită în limitele teritoriale ale statului în cauză. Aceasta înseamnă că statele nu-și pot exercita jurisdicția în afara limitelor sale teritoriale, deci pe teritoriul altor state, *decât cu consimțământul ultimelor*. Spre exem-

plu, în baza acordului dintre două state, ele își exercită competența executivă prin stabilirea misiunilor consulare, sau când e vorba despre delegarea de către un stat a competențelor în domeniul controlului vamal și asupra străinilor, unui stat terț⁷².

O excepție de la regula enunțată, cu un scop limitat, ar fi ocupația militară, fie licită sau ilicită. În alte circumstanțe, exercitarea extraterritorială a jurisdicției va fi considerată ilegală, cum a fost, spre exemplu, în cazul capturării lui Adolf Eichmann în Argentina de către agenții Mossad-ului (securiști ai Israelului), fără măcar o notificare a autorităților argentinene. În general, exercitarea extraterritorială ilegală a jurisdicției statale duce la încălcarea normelor internaționale cu caracter imperativ.

În orice eventualitate, dreptul internațional public nu interzice exercitarea extraterritorială a jurisdicției, în măsura în care acest fapt nu duce la încălcarea vădită a normelor imperative, fiind admisibilă oricând clauza *copului rezonabil* pentru a aplica extraterritorialitatea unui instrument legal. Astfel, CIJ, în opinia consultativă cu privire la *Consecințele juridice ale construirii unui zid pe teritoriul palestinian ocupat*, a statut că: „în timp ce jurisdicția statelor este în primul rând teritorială, ea

⁷² Tratatul dintre Principatul Liechtenstein și Elveția privind uniunea primului cu teritoriul vamal elvețian din 29 martie 1923. [on-line]: <http://www.worldlii.org/int/other/LNTSer/1924/1.pdf> (Vizitat la 18/04/2014)

poate fi uneori exercitată în afara teritoriului național”⁷³. Scopul rezonabil menționat, înseamnă nimic altceva decât discreția statelor de a determina unde și când să exercite extrateritorial jurisdicția, ceea ce și poate duce la multiple abuzuri din partea lor, cum ar fi detenția controversată a persoanelor de către SUA la baza militară Guantanamo Bay din Cuba. Discreția statelor în acest sens este *de jure* limitată de suveranitatea altor state, realmente însă ea este nelimitată. Prin urmare, în dreptul internațional public, scopul principal al noțiunii de jurisdicție este limitarea jurisdicției statelor, limitare care este necesară pentru exercitarea armonioasă a drepturilor suverane a statelor.

Din perspectiva dreptului internațional al drepturilor omului, este irelevant dacă statul exercită jurisdicția în mod legal sau ilegal. Dacă ar fi să ne abstractizăm de la limitările *ratione loci* și *ratione personae* a diferitor instrumente internaționale din domeniul protecției drepturilor omului, atunci, în mod normal, oricând statul ar exercita extrateritorial jurisdicția sa. Acel stat nu ar putea invalida și aplicarea instrumentelor internaționale la care este parte. Or, atunci când statul își exercită jurisdicția normativă și executivă în afara spațiilor sale teritoriale, el nu ar trebui să aibă discreția de aplicare a dreptului său

⁷³ Speța *Consecințele Juridice ale Construirii unui Zid în Teritoriul Palestinian Ocupat*, avizul consultativ al CIJ din 9/07/2004.[online]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf> p.179, para. 109 (Vizitat la 18/04/2014)

intern în mod selectiv, spre exemplu, să utilizeze mecanismele punitive fără să le armonizeze cu mecanismele de protecție a drepturilor omului la care este parte.

De altfel, am putea spune că astfel de state nu doar creează un vacuum în protecția drepturilor omului, ci chiar neglijează propriile angajamente față de alte state. Dar și dimensiunea etică a problematicii exercitării extraterritoriale a jurisdicției nu trebuie ignorată: poziția statelor suverane față de beneficiarii drepturilor omului nu poate fi comparată nici juridic, nici moral.

Cert este că jurisdicția, în sensul obligațiilor extraterritoriale ale statelor, ce reies din tratatele dreptului internațional al drepturilor omului, se referă la capacitatea statelor de a-și exercita autoritatea în afara limitelor sale teritoriale, astfel determinându-se întinderea obligațiilor convenționale. Prin prisma tratatelor din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului, aceasta semnifică nimic altceva decât un test, un criteriu obligatoriu pentru a iniția acțiunea extraterritorială a tratatului.

3.2. Conceptul *ratione personae* al jurisdicției

În speța enunțată *supra* Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit, la care se va face referință de multiple ori în prezenta lucrare, Curtea Europeană a reușit să adopte o concepție alternativă de jurisdicție personală, în baza legăturii exclusive existente între statul reclamat și persoanele aflate sub autoritatea acestuia. În mod paralel, referindu-

se la teritoriile și zonele plasate sub controlul efectiv al statului, Curtea a admis că utilizarea forței de către agenții de stat ce au operat în afara teritoriului ultimului, se poate încadra în noțiunea de jurisdicție în sensul art. 1, reclamanții regăsindu-se sub controlul statului respectiv.

În contextul enunțat este interesantă abordarea criteriului personal al jurisdicției, și anume posibilitatea aplicării CEDO asupra persoanelor ce se află în afara spațiului juridic al Consiliului Europei, prin intermediul agenților unui stat-parte la Convenție. Ideea jurisdicției exercitate de către agenții unui stat asupra persoanelor ce se regăsesc spațial în afara hotarelor respectivului stat, nu este una nouă pentru practica Curții de la Strasbourg. Astfel, conceptul unei jurisdicții „personale” a fost utilizat de Comisia EDO încă în anii “70 ai secolului trecut, fiind formulate raționamente în vederea angajării responsabilității unui stat pentru activitatea extrateritorială a agenților săi. În asemenea situații, Comisia a admis că statele au fost obligate să asigure drepturile și libertățile consacrate de CEDO pentru toate persoanele asupra cărora își exercitau autoritatea, nu doar acelor ce se regăsesc în limitele teritoriului suveran, dar în mod egal și acelor de peste hotarele țării.⁷⁴ În așa fel, Comisia EDO nu s-a demonstrat interesată de chestiunea subordonării responsabilității statelor în privința teritoriilor unde actele contestate au

⁷⁴ Speța *Hess c. Regatului Unit*, decizia din 28/05/1975. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70003> (Vizitat la 22/04/2014)

fost emise, și nici de întrebarea dacă a existat vreun titlu juridic conform căruia actele contestate ale agenților ar fi emise conform normelor relevante ale dreptului internațional public. În mod esențial, chestiunea primordială la care Comisia s-a referit a fost de ordin factual și a vizat determinarea dacă autoritățile statului au exercitat la momentul comportamentului în crimă un control efectiv asupra persoanelor ce se pretind a fi victime.⁷⁵ Oricum însă nici Comisia, și nici Curtea Europeană până la speța *Al-Skeini* nu s-a pronunțat asupra admisibilității aplicării Convenției în afara spațiului Consiliului European, în speța *Bankovic* stabilind expres limitarea extraterritorialității CEDO prin criteriul spațiului juridic.

Precum vedem, speța *Al-Skeini* nu a fost prima și nici unica în care organele de supraveghere de la Strasbourg s-au pronunțat asupra competenței personale de aplicare a CEDO în afara teritoriului nemijlocit al statului reclamat, însă anume aici Curtea Europeană a formulat conceptul de *ratione personae* al jurisdicției din perspectiva controlului efectiv al agenților unui stat asupra persoanelor, subliniind că exercitarea fizică a autorității primilor joacă la caz un rol decisiv, debarasându-se de conceptul de *espace juridique* stabilit anterior în speța *Bankovic*, conform căruia jurisdicția unui stat urmează a fi determinată în funcțiune de teritoriul statelor-membre a Consiliului European.

⁷⁵ Velu J., Ergec R. La convention européenne des droits de l'homme. Bruxelles: Bruylant, 1990, p. 68.

O atare abordare a criteriului *ratione personae* marchează o perioadă nouă în afirmarea jurisprudenței degajate de instanța europeană în primul rând deoarece presupune abandonul teoriei spațiului juridic și condiționează afirmarea unei extraterritorialități cu titlu de universalitate. Este marcant faptul că Curtea Internațională de Justiție pe terenul aplicabilității Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice în avizul consultativ din speța precitată *Consecințele juridice ale construirii unui zid pe teritoriul palestinian ocupat* și în hotărârea din speța *Activitățile armate asupra teritoriului Congo* (Republica Democrată Congo c. Ugandei)⁷⁶, a reținut o concluzie asemănătoare, notând că Pactul este aplicabil acțiunilor unui stat comise în cadrul exercițiului suveranității sale în afara propriilor teritorii.

Într-o manieră paradoxală, deși Curtea de la Strasbourg în practica degajată de multiple ori notează asupra lipsei necesității de a se conforma *ad-literam* regulilor dreptului internațional general, conceptele juridice înserate în CEDO având un caracter autonom, ea pronunță soluții finale respectând întocmai abordările date în dreptul internațional public.

Asemenea cazuri nu sunt unice în practica Curții de la Strasbourg, cu referire la competența *ratione loci* de

⁷⁶ Speța *Activitățile armate asupra teritoriului Congo* (Republica Democrată Congo c. Ugandei), hotărârea din 09 decembrie 2005.[on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10455.pdf> (Vizitat la 24/06/2014)

asemenea își aliniază raționamentele în conformitate cu abordările jurisprudențiale ale altor instanțe internaționale din sfera protecției drepturilor omului, în evaluarea pretinselor încălcări estimând criteriului legăturii între stat și individ și nu cel al locului comiterii faptei imputabile (*locus delicti*).⁷⁷

În contextul analizei dimensiunii personale, este importantă aprecierea activităților agenților unui stat pentru a determina distincția procedurală între conceptele de jurisdicție și imputabilitate. De principiu, grație caracterului preliminar, aprecierea jurisdicției statului respondent se distinge de identificarea actelor ce i-ar fi fost atribuite. O atare opozițiune între jurisdicție, estimarea căreia se face la faza preliminară a analizei speței, și imputabilitate, care se referă la fondul încălcării invocate, poate fi regăsită în jurisprudența degajată de Curte. Or, referindu-se la actele condamnabile ce au fost săvârșite în afara teritoriului statului reclamat, spre exemplu în limitele unei zone aflate sub controlul acestuia, magistrații europeni de o manieră abituală au conchis că condiția jurisdicției la caz a fost satisfăcută. În așa fel, testul jurisdicției efectuat de Curte la faza preliminară a examinării diferă în mod clar de chestiunea imputabilității, ultima relevând estimarea chestiunii dacă actele contestate de reclamant au fost co-

⁷⁷ Laval P.-F. A propos de la jurisdiction extraterritoriale de l'état. Observation sur l'arrêt Al-Skeini de la Cour Européenne des droits de l'homme d 7 juillet 2011. In: Revue generale de droit international public, Vol. CXVI, 2012, p. 79.

mise de un organ al statului reclamat și îi pot fi atribuite celui din urmă în cadrul evaluării fondului cauzei.

Recurgerea la concepția jurisdicției personale nu trebuie să diferențeze aceste etape succesive de examinarea a cauzei, preliminară și pe marginea fondului, la stabilirea jurisdicției conform art. 1 Curtea beneficiind de opțiunea atât să recurgă la evaluarea criteriului de control efectiv, cât și a celui de autoritate agent-stat, precum vom vedea în continuare.

3.3. Analiza clauzei jurisdicționale – criteriu special de admisibilitate

i. Jurisdicția statelor

După cum am stabilit *supra*, jurisdicția statelor rezită în capacitatea acestora de a-și manifesta competențele legislative, executive și judiciare atât în limitele teritoriului lor, cât și în exterior. Cuvântul cheie aici este „capacitatea”, deoarece ori de câte ori statul își va exercita extrateritorial competențele, în scopul determinării jurisdicției, Curtea nu se va limita doar la teritoriul asupra căruia statul reclamat este îndreptățit să și-o exercite. Astfel, ori de câte ori la Înalta Curte va parveni o cerere cu implicații extrateritoriale, ea va examina situația faptică, în legătură cu care se invocă o încălcare a Convenției.

Așadar, scopul fiecărui tratat din domeniul drepturilor omului determină întinderea drepturilor beneficiari-

lor tratatului, dar și stabilește anumite limite obligațiilor corelative ale statelor. Aceste limite se stabilesc printr-o clauză, care poate fi exprimată prin sintagma „*jurisdicția statelor*”, precum este cazul CEDO; „*teritoriul și competența statelor*”, precum este în cazul Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice; sau doar „*teritoriul*”, cum e prevăzut în Convenția cu privire la abolirea sclaviei⁷⁸. Fiecare din aceste sintagme reglementează în mod diferit scopurile spațiale și personale a tratatelor respective, creând diverse „limite” în exercitarea drepturilor și libertăților prevăzute în ele.

După cum cunoaștem, așa numitele „clauze jurisdicționale” nu se bucură de o istorie bogată. În perioada pre-onuziană s-a utilizat un alt tip de limitări, spre exemplu obligația de a proteja drepturile rezidenților și cetățenilor, după cum a fost prevăzut în *Tratatul de pace din 1919 de la Saint Germain*⁷⁹. Astfel, se utiliza un criteriu strict personal – doar cetățenii statului semnatar și rezidenții recunoscuți prin legea națională. Deci despre aplicarea extraterritorială a actului nu putea fi nici vorbă.

⁷⁸ Convenția suplimentară cu privire la abolirea sclaviei, comerțului cu sclavi și a instituțiilor și practicilor similare sclaviei din 30 aprilie 1956. [on-line]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SupplementaryConventionAbolitionOfSlavery.aspx> (Vizitat la 19/04/2014)

⁷⁹ Tratatul de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Austria; Protocol, Declarația și Declarația specială, Saint-Germain-en-Laye din 10 septembrie 1919. [on-line]: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/3.html> (Vizitat la 19/04/2014)

Din perioada interbelică se pare cunoscută doar o singură încercare de a implementa o clauză jurisdicțională, SUA propunând includerea unei asemenea clauze în art. 6 a Pactului Ligii Națiunilor, sub umbrela căreia s-ar fi declarat principiul nediscriminării minorităților statelor, care doresc să devină membre ale organizației, care totodată prevedea în art. 23 ”protecția justă a tuturor rezidenților aflați pe teritoriul statelor- membre”.⁸⁰

În asemenea condiții, Convenția europeană a drepturilor omului poate fi considerată un pionier în introducerea limitărilor obligațiilor sub forma clauzei jurisdicționale.

Clauzele jurisdicționale pot fi de două tipuri: exprese și implicite. Clauză jurisdicțională expresă poate fi regăsită în art.1 al CEDO, art.1 al Convenției Americane a Drepturilor Omului, în art.2(para.1) al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice, art.1 al Convenției CSI cu privire la drepturile și libertățile fundamentale ale omului⁸¹, art.3(para.1) al Cartei Arabe a Drepturilor Omului⁸² (similară după formulare art. 1 din

⁸⁰ Pactul Societății Națiunilor din 28 aprilie 1919. [on-line]: www.refworld.org/cgi-bin/telex/vtx/rwmain?docid=3dd8b9854 (Vizitat la 19.04.2014)

⁸¹ Convenția Comunității Statelor Independente privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului din 11 august 1998. [on-line]: <http://www.terralegis.org/terra/act/c26.html> (Vizitat la 19.04.2014)

⁸² Carta arabă adrepturilor omului 23 mai 2004. [on-line]: http://www.acihl.org/res/Arab_Charter_on_Human_Rights_2004.pdf (Vizitat la 19/04/2014)

PDCP). În toate normele menționate se utilizează formula „...tuturor persoanelor aflate sub *jurisdicția...*”, sau un echivalent al acesteia. Interpretarea lor se face conform dreptului internațional public și specificului fiecărui tratat în parte.

Mai interesantă este situația clauzelor internaționale implicite, prin care se înțelege că în clauza generală cu privire la obligația statelor de a proteja drepturile prevăzute în instrumentul internațional se indică măsurile generale pe care trebuie să le ia statul întru protecția drepturilor omului, măsuri care se clarifică prin indicarea unora din competențele care fac parte din jurisdicția statelor. Spre exemplu, în art.1 al Convenției Africane a Drepturilor Omului și Popoarelor este stipulat: *„Statele-membre ale Organizației Unității Africane, părți la prezenta Cartă, vor recunoaște drepturile, obligațiile și libertățile prevăzute în acest capitol și **se angajează să adopte măsuri legislative și de altă natură pentru realizarea lor**”*. O prevedere analogică se conține și în Convenția cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială⁸³.

La rândul său, art.1 din CEDO prevede: *„Înaltele Părți Contractante recunosc oricărei persoane aflate sub jurisdicția lor drepturile și libertățile definite în Convenție”*. Este într-o oarecare măsură fascinant faptul că aces-

⁸³ Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială din 21 decembrie 1965.[on-line]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx> (Vizita la 20/04/2014)

te, la prima vedere, simple noțiuni cauzează atâta neclaritate în aplicarea Convenției. În orice eventualitate, comentarea clară a scopului Convenției are o importanță primordială pentru aplicarea eficientă a ei.

Inițial, art.1 propus de către Comitetul Adunării Consultative a Consiliului Europei conținea sintagma „*Fiecare stat-parte al prezentei Convenții se obligă să protejeze fiecărei persoane care își are reședința pe teritoriul său următoarele drepturi...*”⁸⁴. Ulterior a fost aleasă sintagma alternativă, cea de „*sub jurisdicția lor*”, Comitetul considerând că noțiunea de „reședință” este prea restrictivă, fiind benefică extinderea scopului Convenției asupra tuturor persoanelor aflate pe teritoriul unui stat-parte, și nu doar asupra rezidenților, în sensul juridic al cuvântului. Combinarea noțiunilor de reședință și teritoriu ar restrânge drastic cercul beneficiarilor Convenției, deoarece, pe de o parte CEDO ar fi aplicabilă doar pe teritoriul părții contractante, iar pe de altă parte s-ar limita doar la rezidenții statului respectiv, ceea ce înseamnă că nu toate persoanele aflate *de facto* pe teritoriul unui stat-parte ar putea beneficia de drepturile și libertățile fundamentale prevăzute de Convenție.

Este important de menționat că Comitetul nu a scăpat din vizor principiul teritorialității, ci doar a hotărât

⁸⁴ *Travaux Préparatoires* la art. 1 al CEDO. [on-line]: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART1-COUR\(77\)9-EN1290551.PDF](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART1-COUR(77)9-EN1290551.PDF) (Vizitat la 20/04/2014)

să utilizeze criteriul spațial, în loc de acel personal, ceea ce înseamnă că termenul de jurisdicție prevăzut în art.1 inițial trebuia să reflecte accepțiunea teritorială a jurisdicției, deci cea „clasică” în dreptul internațional public. Bunăoară, în speța *Bankovic*, Curtea a statuat: „art. 1 al Convenției trebuie să fie considerat ca reflectând noțiunea ordinară și esențial teritorială a jurisdicției, alte temeuri pentru jurisdicție fiind excepționale și necesitând justificare suplimentară”⁸⁵, principiul reiterat în fiecare speță cu implicații extraterritoriale. Prin urmare, atât din *Travaux préparatoires* a Convenției, cât și din jurisprudența Curții rezultă că de la bun început în scopul juridic al CEDO nu intra și aplicarea extraterritorială a acesteia.

Totuși, nu poate fi ignorat faptul că în majoritatea absolută a cazurilor, ingerințele cauzate persoanelor care pledează într-o procedură contencioasă în fața Curții, au fost provocate pe teritoriul unei părți contractante, de aceea este clară dorința statelor de a limita cât mai mult aplicarea Convenției în afara teritoriilor acestora, ceea ce nu întotdeauna este justificat și legitim.

În perioada postbelică, dreptul internațional public încerca să întărească protecția juridică a statelor independente, ele având suveranitate deplină asupra teritoriilor sale, iar jurisdicția, adică capacitatea de a-și exercita

⁸⁵ Speța *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*, decizia din 12/12/01, para. 61. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 25/03/2014)

autoritatea asupra teritoriului, derivând din noțiunea de suveranitate⁸⁶. Această retrospectivă ne arată că extraterritorialitatea, în esență, era percepută ca și o atentare a jurisdicției unui stat asupra jurisdicției altui stat, ceea ce ar fi fost inadmisibil în condițiile zidirii „noii ordini mondiale” conform sistemului instaurat de Carta ONU. Cu toate acestea, importanța *Travaux préparatoires* pentru interpretarea prevederilor Convenției este limitată și are un rol subsidiar. În acest sens se expune în primul rând art. 32 a Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor⁸⁷ și preambulul Convenției prin sintagma *“further realisation of human rights and fundamental freedoms”* (dezvoltarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale). În jurisprudența Curții de asemenea poate fi deseori regăsită următoarea regulă: *“Convenția este un instrument viu, care trebuie interpretat în lumina condițiilor de astăzi”*⁸⁸. Prin urmare, accepțiunea inițial pur teritorială a autorilor Convenției are și trebuie să aibă astăzi un rol tot mai limitat.

⁸⁶ Frederick A. Mann. *The Doctrine of Jurisdiction in International Law*. Hague: Recueil Des Cours, Hague Academy of International Law, 1964, p. 111

⁸⁷ Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 23 mai 1969. [on-line]: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf> (Vizitat la 23/06/2014)

⁸⁸ Speța *Tyrer c. Regatului Unit*, hotărârea din 25/04/1978, para.31. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57587> (Vizitat la 24/06/2014)

Anterior am menționat că noțiunea de jurisdicție din art.1 are un sens autonom de acel obișnuit în dreptul internațional și că nu ar trebui interpretată exclusiv conform acestuia. Nu trebuie să uităm că CEDO este un instrument supus unei interpretări progresive, în funcție de acele probleme care sunt ridicate spre interpretare în procedura contencioasă a Curții. Probabil, am trebui să le „mulțumim” guvernelor Turciei și Regatului Unit pentru faptele ilicite produse extraterritorial, deoarece anume ele au ridicat problema aplicării extraterritoriale a Convenției.

Autonomia noțiunii de jurisdicție rezidă în primul rând în faptul că ea nu reflectă percepția generală a acesteia în dreptul internațional public, în pofida argumentului contrar al Curții, care poartă un caracter pur declarativ⁸⁹. Scopul primar al „jurisdicției” din art. 1 al Convenției, în opinia noastră, este de a defini întinderea obligațiilor statelor contractante, pe când jurisdicția în dreptul internațional general are ca scop limitarea jurisdicției statelor, ce reiese din suveranitatea pe care o posedă. Întinderea jurisdicției extraterritoriale, respectiv întinderea obligațiilor extraterritoriale ale statelor se determină prin *testele* pe care le aplică Curtea Europeană, reieșind din circumstanțele fiecărui caz, care sunt: *controlul efectiv asupra unui spațiu și autoritatea agent-stat*.

⁸⁹ Speța *Issa c. Turciei*, hotărârea din 16/11/2004, para. 67. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67460> (Vizitat la 24/06/2014)

Este remarcabil faptul că Înalta Curte practic nu întâmpină dificultăți în aplicarea extrateritorială a Convenției în interiorul spațiului juridic al Consiliului Europei. O situație total inversă poate fi observată în cazul aplicării CEDO în afara acestuia. O asemenea situație duce la fragmentarea testelor și standardelor de aplicare extrateritorială a Convenției, în funcție de teritoriul statului unde se afla persoana a cărei încălcare ilegală a drepturilor este pretinsă.

Autonomia noțiunii se datorează și acelor limitări pe care le utilizează Curtea în jurisprudența sa în materie de extrateritorialitate: limitarea aplicării Convenției doar la spațiul juridic al Consiliului Europei (*espace juridique*); limitarea aplicării extrateritoriale atunci când nu poate fi determinat aportul statului la actul extrateritorial din cadrul unei campanii militare (principiul aurului monetar); art.15 CEDO care poate servi ca o limitare generală pentru aplicarea extrateritorială a unor drepturi; art.56 a Convenției de asemenea poate servi ca o limitare în anumite circumstanțe (clauza colonială), ș.a. Este important să menționăm că pe lângă aspectul exercitării jurisdicției în afara teritoriului, mai există și un efect opus al acesteia. În ipoteza în care statul nu deține control efectiv asupra teritoriului său, CEDO nu va ieși să perceapă faptul dat ca și o excepție de la teritorialitatea jurisdicției statului. Drept exemple pot servi incapacitatea Moldovei și Ciprului de a controla unele teritorii formal aflate sub

suveranitatea lor. Astfel, Moldova nu a fost considerată responsabilă pentru unele ingerințe produse pe teritoriul Transnistriei pe motivul lipsei de control efectiv, în speța *Ivanțoc c. Moldovei și Federației Ruse sau Catan și alții c. Moldovei și Federației Ruse*, iar Ciprul și resortisanții acestuia au acționat în nume propriu la Curte, invocând răspunderea Turciei pentru acțiunile autoproclamatei Republici a Ciprului de Nord.

Prin urmare, din punct de vedere al contenciosului Curții Europene, noțiunea de jurisdicție, în cauzele care implică extraterritorialitatea, reprezintă și un criteriu de admisibilitate. Însă ea se deosebește de criteriile clasice de admisibilitate, cum ar fi respectarea termenului de șase luni, caracterul neanonim al plângerii, sau epuizarea căilor interne de atac. Jurisdicția este un criteriu cu caracter special, reieșind din care, Curtea Europeană va decide două chestiuni: dacă statul pârât a avut obligația a cărei încălcare se invocă; dacă victima a avut dreptul co-relativ obligației respective. Prin intermediul jurisdicției se va purcede astfel la concluzia, dacă reclamantul poate pretinde încălcarea. Din punct de vedere al procedurii, chestiunea privind jurisdicția statului reclamat poate fi soluționată atât la etapa examinării admisibilității, cât și a fondului, în dependență de complexitatea circumstanțelor și dificultăților cu care se confruntă Curtea.

Pentru evitarea confuziilor, specificăm că „criteriul” de jurisdicție nu este unul de atribuire a răspunderii

statelor pentru actele extrateritoriale. Prin faptul că instanța de la Strasbourg constată jurisdicția extrateritorială a unei părți contractante într-o speță, trebuie înțeleasă doar *constatarea existenței* obligațiilor extrateritoriale ale statului, deci a obligațiilor primare pozitive/negative ale acestuia. Răspunderea și obligațiile degajate din constatarea răspunderii statului pentru încălcarea obligației primare vor avea caracter secundar față de obligația primară, în cazul în care totuși se va stabili faptul ingerinței în drepturile și libertățile fundamentale ale reclamantului. Astfel, obligațiile ce derivă din răspunderea extrateritorială a statului și obligația extrateritorială propriu-zisă reprezintă două noțiuni distincte, iar constatarea jurisdicției statului reclamat nu urmează a fi egalată cu stabilirea răspunderii acestuia.

ii. Jurisdicția Uniunii Europene

Statul nu este unicul subiect al raporturilor juridice de răspundere internațională. O problemă disputată rămâne răspunderea organizațiilor internaționale⁹⁰.

Ultimele posedă capacitate juridică în sensul dreptului internațional public, fapt prin care ele *a priori* își asumă răspundere pentru faptele proprii. Altfel

⁹⁰ Comisia ONU a început lucrul pentru codificarea normelor cu privire la răspunderea organizațiilor internaționale în 2002, la 9 noiembrie 2011, fiind adoptat proiectul de articole privind răspunderea organizațiilor internaționale. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_11_2011.pdf (Vizitat la 24/04/2014)

nu poate fi, deoarece s-ar crea un vacuum juridic în privința consecințelor faptelor ilicite comise de către ele, art.3 al *Proiectului de articole privind răspunderea organizațiilor internaționale* (în continuare – *Proiectul*) statuând: ”*Orice act internațional ilicit al unei organizații internaționale atrage răspunderea internațională a acelei persoane*”.

Luând în considerare intrarea în vigoare a Protocolului 14 la CEDO⁹¹ și art.59(para. 2) actual al CEDO⁹², considerăm oportună analiza efectelor acestuia asupra răspunderii Uniunii Europene pentru încălcarea obligațiilor extraterritoriale, chiar dacă la momentul de față UE încă nu a aderat la Convenția europeană⁹³.

Deși toate statele-membre ale UE sunt și părți la CEDO, formal Uniunea nu este responsabilă pentru actele propriilor organe în fața Înaltei Curți⁹⁴, astfel existând un vacuum juridic în privința protecției drepturilor și libertă-

⁹¹ Protocolul 14 la CEDO din 13 mai 2004[on-line]: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Html/194.htm>(Vizitat la 20.04.2014)

⁹² Art 59(2) al CEDO: ”*Uniunea europeană poate adera la prezenta Convenție*”

⁹³ Datele actuale oficiale privind statele-membre la CEDO, [on-line]: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=005&CM=&DF=&CL=ENG> (Vizitat la 17/04/2014)

⁹⁴ Între anii 2003 și 2011, Comisia Europeană s-a implicat activ în procesul de elaborare a Proiectului, în versiunea actuală a acestuia fiind luat în considerare specificul UE. Prin urmare, în dreptul răspunderii internaționale nu există *lex specialis* pentru atribuirea răspunderii internaționale UE.

țiilor fundamentale a persoanelor aflate „sub jurisdicția” Uniunii Europene. Mai întâi ne vom referi la aspectul mai problematic al jurisdicției UE – a acțiunilor militare dirijate de ea, iar apoi și la interpretarea noțiunii de jurisdicție a UE în general.

Tratatul de la Lisabona a reconfirmat intenția UE de a extrapola ordinea sa juridică în afara Uniunii, inclusiv prin atribuțiile referitoare la misiunile militare de *Politică externă și de securitate comună* (în continuare – PESC)⁹⁵. Este important faptul că Uniunii nu i-a fost atribuită competența exclusivă pentru conducerea operațiunilor militare în afara spațiului UE. Astfel, atribuirea răspunderii internaționale pentru actele sale ilicite trezește diverse dificultăți juridice.

În primul rând, statele mențin controlul disciplinar, penal și parțial administrativ asupra membrilor contingentelor, pe când UE deține doar control strategic și politic asupra acestora. Astfel, soldații rămân membri ai forțelor armate naționale, pe când controlul strategic aparține Comitetului Politic și de Securitate a UE, conform art.14 al Tratatului de la Maastricht⁹⁶. În același timp, UE din punct de vedere practic nu are capacitate militară su-

⁹⁵ Frederik Naert. *International Law Aspects of the EU's Security and Defence Policy*. Antwerp: Intersentia, 2010, p. 15–191.

⁹⁶ Tratatul de la Maastricht din 7 februarie 1992. [on-line]: <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf> (Vizitat la 10/04/2014)

ficientă pentru a conduce acțiunile sale militare de sine stătător, având, în principiu trei opțiuni principale⁹⁷.

Prima ar fi acționarea exclusivă cu un contingent de până la 2000 persoane, această opțiune fiind aleasă relativ rar din motive de eficiență redusă. A doua ar fi opțiunea unuia dintre acele cinci sedii operaționale naționale, în esență fiind create contingente combinate din membrii forțelor armate naționale ale statelor-membre și ale UE. A 3-a opțiune este colaborarea Uniunii Europene cu NATO în baza acordului Berlin Plus⁹⁸. Deci este evident că în majoritatea situațiilor UE nu păstrează controlul efectiv în ansamblu asupra misiunilor militare conduse.

Proiectul prevede standarde diferite pentru atribuirea acțiunilor unităților militare complet detașate în favoarea UE și pentru acțiunile unităților militare detașate incomplet, adică, într-o oarecare măsură aflate sub autoritatea unui stat. Astfel, în primul caz acțiunea va fi în mod automat imputabilă organizației⁹⁹, iar în al doilea va

⁹⁷ Grevi G. ș.a. European security and defence policy. The first 10 years (1999-2009). Paris: The EU institute for security studies, 2009, 448 p. [on-line]: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/ESDP_10-web.pdf (Vizitat la 10/04/2014)

⁹⁸ Acordul Berlin Plus dintr-e UE și NATO. [on-line]: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/berlinplus_/berlinplus_en.pdf (Vizitat la 10/04/2014)

⁹⁹ Art. 6 al Proiectului de articole privind răspunderea organizațiilor internaționale. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (Vizitat la 23.03.2014)

fi imputabilă doar în cazul satisfacerii testului de *control efectiv*¹⁰⁰. Diferența dată, în privința Uniunii Europene cel puțin, pare oarecum artificială, luând în considerare că statele întotdeauna vor păstra competențe, chiar și limitate, asupra contingentelor sale militare.

În acest sens este importantă observația oportunității angajării răspunderii solidară a statelor pentru actele extrateritoriale ale Uniunii Europene, implementarea căroră e lăsată pe seama statelor. Întrebarea dată nu este una prematură, deoarece deja există încercări de a angaja răspunderea UE. Astfel, Comisia s-a declarat incompetentă *ratione personae* atunci când reclamantul înaintau cereri împotriva Comunităților Europene sau a UE¹⁰¹, iar în speța *Matthews c. Regatului Unit*, Marea Cameră a recunoscut competența Curții *ratione personae* în contenciosul împotriva statelor-membre ale UE, care au impus impedimente cetățenilor în privința realizării politicilor UE¹⁰².

¹⁰⁰Art. 7 al Proiectului de articole privind răspunderea organizațiilor internaționale. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (Vizitat la 23.03.2014)

¹⁰¹Speța *Confédération Française Démocratique du Travail c. Comunităților Europene*, decizia Comisiei EDO din 10/07/1978, para. 4. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74373> (Vizitat la 06/04/2014)

¹⁰²Speța *Mathews c. Regatului Unit*, hotărârea din 18/02/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58910> (Vizitat la 07/04/2014)

În privința angajării răspunderii solidară a Uniunii și statelor sale membre există reglementări exhaustive în Proiectul Acordului privind aderarea UE la CEDO¹⁰³ (în continuare – Proiectul de aderare). Art.3(para. 3) a acestuia stabilește modificarea art. 36 a Convenției prin adăugarea în viitorul aliniat 4 a acestuia posibilitatea de se plânga pe acțiunile Uniunii Europene în calitate de co-pârât. Iar în cazul în care ingerința va fi imputabilă și statului și UE, atunci se va angaja **răspunderea solidară** a acestora, după cum e prevăzut în art.3(para.7) a Proiectului de aderare. Prin urmare, în cazul eventualelor acțiuni militare combinate va putea fi angajată răspunderea solidară a Uniunii Europene și a statelor sale membre în cazul imposibilității depistării controlului efectiv al UE asupra trupelor militare în mod separat.

Plângerea va putea fi depusă atât împotriva unui stat-parte la Convenție, cu atragerea ulterioară în proces a UE, cât și invers.

Pentru a atrage UE în proces, va fi necesar ca normele dreptului UE sau acțiunile Uniunii ce reies din actele constitutive ale acesteia să contravină CEDO.

¹⁰³Proiect de acord revizuit privind aderarea Uniunii Europene la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. În : Raportul grupului de negociere privind aderarea UE la CEDO. [on-line]: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/accesion/Meeting_reports/47_1\(2013\)008rev2_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/accesion/Meeting_reports/47_1(2013)008rev2_EN.pdf) (Vizitat la 10/04/2014)

Cu toate acestea, aplicarea extrateritorială a Convenției în raport cu Uniunea Europeană nu se va limita doar la acțiunile militare ale acesteia.

Astfel, jurisdicția UE va trebui să fie interpretată în lumina art.1 CEDO în privința tuturor *actelor, măsurilor sau omisiunilor instituțiilor, organelor, posturilor, agențiilor, sau oricăror persoane care activează în numele Uniunii Europene*¹⁰⁴.

Prin urmare, UE îi vor fi imputabile doar acțiunile sau omisiunile ce reies din competențele sale. În același timp, acțiunile sau omisiunile ce reies *din implementarea* de către state a politicilor UE vor fi imputabile doar statelor, iar UE îi vor fi atribuibile acțiunile/omisiunile prin care aceste „politici” au fost adoptate.

Art.1(para. 6) a Proiectului de aderare interpretează jurisdicția în lumina jurisprudenței pertinente a Curții, prioritate având principiul teritorialității, însă și aplicarea extrateritorială este prevăzută, cu următoarea condiție: *dacă acțiunile UE ar fi, în circumstanțe similare, atribuibile unui stat*. Aceasta înseamnă că aceleași teste și aceleași reguli de aplicare extrateritorială a Convenției pentru acțiunile sau omisiunile extrateritoriale ale statelor sunt aplicabile și Uniunii Europe. Este plauzibil faptul că acordul prevede în mod expres angajarea răspunderii UE pentru faptele agenților săi în sens larg, adică a acelora

¹⁰⁴*Idem*, art.1(3).

care acționează din numele Uniunii Europene, luând în considerare controversese care există în jurul subiectului dat.

Considerăm că aplicarea CEDO în privința acțiunilor/omisiunilor UE va trezi mai puține dificultăți în privința jurisdicției acesteia, sau cel puțin natura lor va fi diferită de acele existente în privința statelor. Ipotetic vorbind, dimensiunea spațială a jurisdicției Uniunii Europene se răsfrânge asupra întregului spațiu al statelor-membre ale acesteia. Prin urmare, doar dacă actul UE va avea efecte și în exteriorul tuturor teritoriilor aflate sub jurisdicția statelor-membre, am putea vorbi despre extraterritorialitatea CEDO. În celelalte situații ne vom afla în fața aplicării teritoriale „ordinare” a Convenției.

3.4. Răspunderea extraterritorială ale statelor

În plan social, răspunderea internațională a statelor este determinată prin simpla apartenență a acestora la comunitatea internațională. Fiind membru al comunității internaționale, statul nu poate să nu poarte răspundere, în sens larg, pentru acțiunile sale¹⁰⁵, acest fapt exprimându-se prin maxima *sic uti suo non laedat alienum* („Folosește ceea ce e al tău fără a cauza pagube altuia”). O chestiune importantă, astfel, este corelația dintre dreptul răspunderii internaționale și aplicarea extraterritorială a CEDO.

¹⁰⁵ Лукашук И. В. Право Международной Ответственности. Москва: Wolters Kluwer Russia, 2004, p. 17.

Răspunderea pentru nerespectarea obligațiilor ce reies din CEDO este întemeiată pe forța obligatorie a Convenției, conform principiului *pacta sunt servanda bonae fide*, ultima "legând părțile și trebuind să fie executată de ele cu bună credință"¹⁰⁶; precum și pe obligația statelor contractante de a proteja drepturile și libertățile prevăzute de Convenție, după cum prevede art. 1 al CEDO. Totodată prin art. 19 și 32 a CEDO, Curtea Europeană a Drepturilor Omului se împuternicește să asigure respectarea de către părțile contractante a obligațiilor ce decurg din Convenție, în mod implicit fiind investită cu atribuția de a constata prezența răspunderii extrateritoriale a părților pentru nerespectarea art 1.

Dreptul răspunderii nu face statul un „garant” al drepturilor și libertăților fundamentale, statele fiind responsabile doar pentru actele ilicite în sensul ordinii juridice internaționale. Într-o altă ipoteza, dreptul internațional al drepturilor omului extinde calitativ această răspundere generică la un alt nivel. Grație extrateritorialității obligațiilor ce reies din anumite instrumente, prin care se realizează universalismul drepturilor omului, statele totuși sunt obligate să participe în raporturile internaționale în calitate de garanți ai drepturilor omului. Scopul *ratione personae* a Convenției europene a dreptu-

¹⁰⁶Art. 27 al Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor din 23 mai 1969.[on-line]: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf> (Vizitat la 23.06.2014)

rilor omului, ipotetic vorbind, se extinde asupra tuturor persoanelor existente pe glob, independent de formalitatea scopului inițial al Convenției de a fi aplicată doar în interiorul spațiului juridic european. Acest fapt oferă oricărei persoane, din orice colț al globului, posibilitatea procedurală să sesizeze Curtea cu o cerere, care va fi examinată într-o măsură sau alta, cu o eventuală satisfacție echitabilă în cazul în care statul a încălcat o obligație extrateritorială. În acest sens, Convenția *volens nolens* este un instrument al ordinii mondiale (deși într-o măsură limitată), deoarece impune statelor obligația de a participa în raporturile sale, inclusiv extrateritoriale, în calitate de garanți ai unei ordini juridice în spiritul universalității drepturilor omului.

Principiul răspunderii statelor pentru faptele internaționale ilicite, care este la fel aplicabil obligațiilor extrateritoriale, se referă la toate tratatele internaționale din domeniul drepturilor omului, cu excepțiile *lex specialis* prevăzute în tratatele respective¹⁰⁷. Acest principiu este reafirmat în numeroase spețe ale Curții Europene. Astfel, în speța *A. c. Regatul Unit*¹⁰⁸, Curtea a constatat că statul reclamat nu a reglementat nici un mecanism

¹⁰⁷ Astfel e prevăzut în art. 55 al Proiectului de articole CDI privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (Vizitat la 23/03/2014)

¹⁰⁸ Speța *A. c. Regatul Unit*, hotărârea din 23/09/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58232> (Vizitat la 25/03/2014)

eficient pentru prevenirea tatălui vitreg a unui copil de nouă ani să-i provoace vânătași severe. Prin urmare, statul reclamat a fost considerat *responsabil* pentru inacțiunea de a reglementa un mecanism efectiv, care ar preveni astfel de violențe împotriva copiilor. În mod similar, în speța *Vetter c. Franței*¹⁰⁹, statul reclamat a fost condamnat pentru neclaritatea dreptului său intern în privința discreției organelor de poliție de a audia prin intermediul dispozitivelor de supraveghere. Astfel, statele nu numai că nu sunt în drept să invoce legislația sa internă, ci chiar pot fi direcționate de către Curte în privința unor anumite reglementări, care vin în contradicție cu obligațiile asumate de înaltele părți contractante pe terenul CEDO.

Proiectul de articole a CDI privind răspunderea statelor prevede: "*Orice act internațional ilicit al unui stat implică răspunderea internațională a aceluia stat*"¹¹⁰. Astfel, ori de câte ori statul ieșuează să respecte drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în CEDO, în mod automat¹¹¹ se angajează răspunderea internațională a aces-

¹⁰⁹Speța *Vetter c. Franței*, hotărârea din 31/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69188> (Vizitat la 25/03/2014)

¹¹⁰Art. 1 din Proiectul de articole CDI privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (Vizitat la 23.03.2014)

¹¹¹Speța *Fosfații în Maroc*, Obiecțiile Preliminare, hotărârea CPJI din 14/06/1938 [on-line]: http://www.icjci.org/pcij/serie_AB/AB_74/01_Phosphates_du_Maroc_Arret.pdf (Vizitat la 15/04/2014)

tuia, conform normelor *speciale* prevăzute în Convenție privind răspunderea statelor. În privința faptei ilicite în sensul dreptului internațional public, articolele prevăd următoarele două elemente ale răspunderii statelor: *”O acțiune sau o omisiune a unui stat se consideră internațional ilicită, dacă: 1. poate fi atribuită statului în conformitate cu dreptul internațional public(elementul subiectiv); și 2. constituie o încălcare a unei obligații internaționale(elementul obiectiv).”* Dacă ar fi să privim prin analogie practica Înaltei Curți de la Strasbourg, atunci am observa că, de principiu, reclamantul are sarcina de a proba că statul reclamat a efectuat o ingerință neconformă în drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în Convenție, și că statului reclamat îi este imputabilă ingerința produsă (deci fapta ilicită).

După cum a fost enunțat *supra*, statul ca și orice persoană juridică reprezintă o entitate abstractă, care nu poate acționa în numele său în mod direct. Prin urmare, *”acțiunile sau omisiunile oricărui organ al statului sunt considerate ca și acțiuni/omisiuni ale statului în sensul dreptului internațional public, indiferent de faptul, dacă acest organ exercită funcții legislative, executive sau judiciare, oricare ar fi poziția deținută în structura organizatorică a statului...”* (art. 4 din Proiect). Astfel, acțiunile/intenția oficialilor/organelor statului sunt privite ca și intenția statului pe care agentul îl reprezintă în afara limitelor teritoriale ale aceluia stat. Prin prisma Conven-

ției europene această regulă trebuie privită în sens larg, adică atunci când, spre exemplu, un agent al statului a încălcat dreptul la viață a unei persoane în afara calității sale oficiale, iar un alt agent nu a investigat acest fapt, statul va fi responsabil pentru fapta celui de-al doilea agent, dar și pentru fapta primului agent în cazul în care a acționat în afara competențelor sale.

În dreptul răspunderii internaționale statul de asemenea este responsabil pentru acțiunile și omisiunile persoanelor sau entităților care, deși nu reprezintă organe ale statului, sunt împuternicite să exercite anumite **elemente de autoritate guvernamentală**. Actele acestora vor fi considerate acțiuni/omisiuni ale aceluși stat, cu condiția ca încălcarea obligației de către agent să aibă loc în timpul exercițiului împuternicirilor. În acest sens, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului a stabilit în speța *Velásquez Rodríguez c. Hondurasului*¹¹² următoarele: ”*în conformitate cu dreptul internațional, un stat este responsabil pentru actele agenților asumate în calitatea lor oficială și pentru omisiunile lor, chiar și atunci când acești agenți acționează în afara limitelor sale de autoritate sau încalcă dreptul intern*”.

Regula dată este mai ales oportună în situația în care tot mai multe guverne delegă competențe impor-

¹¹²Speța *Velásquez Rodríguez v. Honduras*, hotărârea din 21/07/1989. IACJ Reports 1999. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_07_ing.pdf (Vizitat la 16/04/2014)

tante unor entități private sau în eventualitatea ocupației. Camera de apel a Tribunalului Internațional Penal pentru Fosta Iugoslavia de asemenea a menționat în speța *Tadic* că "Condiția dreptului internațional pentru atribuirea statelor a actelor efectuate de către persoanele fizice este că statul exercită control asupra individului"¹¹³. O situație similară poate fi observată în ipoteza recunoașterii de către stat, a acțiunilor unor persoane private, care, deși nu sunt atribuibile statului în cauză, totuși sunt recunoscute de către el ca și acțiuni proprii¹¹⁴.

Acțiunile persoanelor private sunt atribuibile statelor prin prisma dreptului internațional public general într-o măsură limitată, spre deosebire de dreptul CEDO, unde răspunderea statelor se angajează pentru faptele persoanelor private cauzatoare de prejudicii prin prisma obligației de *a proteja*, cum ar fi drepturile consacrate de art. 2 (dreptul la viață) și art. 3 (interzicerea torturii), *de jure* statul fiind pedepsit pentru încălcarea obligației pozitive de a investiga încălcarea; sau când statul tolerează repetitiv un anumit comportament ilicit al resortisanți-

¹¹³Speța *Procurorul c. Tadic*, Camera de apel a Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavia, hotărârea din 15/07/1999. para.117[on-line]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (Vizitat la 16/04/2014)

¹¹⁴Astfel, în speța *Personalul Diplomatic și Consular CIJ* a statuat că aprobarea ulterioară de către statul Iranian printr-un decret a acțiunilor militanților, care au capturat ambasada SUA din Teheran și personalul acesteia, reprezintă acte ilicite ale Iranului. Speța *Personalul Consular și Diplomatic...* para.74

lor săi fără a se implica¹¹⁵. Deci se purcede la o ficțiune, când *de jure* fapta primară nu este pedepsită prin prisma CEDO, însă fără ea răspunderea statului pentru încălcarea obligației derivate (secundare) de către agentul statului nici nu ar exista.

Conceptul de **elemente de autoritate guvernamentală**, astfel, este interpretat extensiv. Spre exemplu, în spețele împotriva Turciei, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit legătura dintre organele de conducere a Republicii Turcești a Ciprului de Nord și guvernului Turciei în privința ingerințelor provocate victimelor atât de către organele de conducere separatiste, cât și de persoanele private, cărora le-a fost „permisă” ingerința¹¹⁶.

În mod analogic fapta ilicită a statului poate să se manifeste prin încălcarea unei obligații fie pozitive (omisiune) și/sau negative (acțiune).

Din jurisprudența Curții Europene poate fi observat că anume imputabilitatea faptei ilicite deseori reprezintă o problemă disputată și dificilă, care dă sorți de izbândă statelor reclamate chiar și în eventualitatea unei ingerințe aparent evidente.

¹¹⁵Speța *Remetin c. Croației(2)*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145741> (Vizitat la 26/07/2014)

¹¹⁶Speța *Isaak c. Turciei*, hotărârea din 24/06/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87146> (Vizitat la 15/04/2014)

Elementul subiectiv s-ar manifesta prin termenul de „jurisdicție” a statelor din art.1 CEDO. Prin urmare, statului îi va fi imputabilă fapta ori de câte ori actul ilicit, care a stat la baza încălcării obligației extraterritoriale a acestuia de a proteja dreptul sau libertatea încălcată, a fost săvârșit pe teritoriul statului reclamat de către un agent al acestuia sau al unui stat terț, consecințele producându-se în afara limitelor teritoriale; sau de către un agent al statului reclamat, în afara limitelor sale teritoriale, în cazul controlului efectiv asupra unui spațiu sau în urma ocupației militare sau exercitării autorității sale asupra unor persoane. Acest aspect nu se limitează, dar privește cel mai mult obligațiile extraterritoriale ale statelor, trezind dificultăți pentru Curte în mai multe spețe de referință, cum ar fi *Loizidou c. Turciei*¹¹⁷; *Illich Ramirez Sanchez c. Franței*¹¹⁸; *Öcalan c. Turciei*¹¹⁹; *Issa c. Turciei*¹²⁰ ș.a.

În practica Curții Europene există spețe în care atât primul, cit și al doilea element au servit în mod separat

¹¹⁷Speța *Loizidou c. Turciei*, hotărârea din 18/12/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 26/03/2014)

¹¹⁸Speța *Ramirez Sanchez c. Franței*, hotărârea din 04/07/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 26/03/2014)

¹¹⁹Speța *Öcalan c. Turciei*, hotărârea din 12/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69022> (Vizitat la 27/03/2014)

¹²⁰Speța *Issa ș.a. c. Turciei*, hotărârea din 16/11/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67460> (Vizitat la 27/03/2014)

pentru respingerea/scoaterea de pe rol a unei cereri. Cel mai cunoscut caz de neaplicare extrateritorială a Convenției în legătură cu faptul neconstatării jurisdicției de către Înalta Curte este *Bankovic ș.a c. Belgiei ș.a.*, unde a fost stabilit că statele reclamate nu pot fi trase la răspundere în legătură cu acțiunile militare colective exercitate prin intermediul unei organizații internaționale, săvârșite în afara spațiului juridic al Convenției și fără posibilitatea de a delimita aportul fiecărui stat participant la ingerința produsă. Prin urmare, Curtea nu a avut posibilitatea să se refere la pretinsa încălcare a obligației, din motivele enunțate mai sus, deși o ingerință în drepturile și libertățile fundamentale a fost evidentă. Deci ca și criteriu pentru neangajarea răspunderii internaționale a fost întrebuițat elementul subiectiv. Totodată, există cazuri de aplicare extrateritorială a Convenției, când fapta pretinsă era acoperită de elementul subiectiv, actul fiind imputabil statului însă elementul obiectiv, adică încălcarea obligației pozitive/negative nu a fost constatată, prin urmare nefiind posibilă angajarea răspunderii internaționale a statului reclamat, exemple notorii fiind spețele *M c. Danemarcei, Pad ș.a. c. Turciei ș.a.*

Pentru a percepe clar dificultățile pe care le întâmpină Înalta Curte la examinarea spețelor cu implicații extrateritoriale, este necesar în primul rând de dedus din jurisprudența sa acele condiții, care, regăsidu-se în circumstanțele unei eventuale spețe, ar putea atrage după sine și aplicarea extrateritorială a Convenției. Sarcina

dată nu are un scop teoretic, dar în primul rând practic, servind următoarelor obiective:

- previzibilității – ceea ce înseamnă înțelegerea cu lux de amănunte când și în ce circumstanțe este posibilă aplicarea extraterritorială a CEDO;
- flexibilității – perceperea clară a obligațiilor și întinderii acestora, și, reieșind din circumstanțele unei spețe – adaptabilitatea acestora;
- eficienței – aplicarea extraterritorială a Convenției trebuie să aducă maxim beneficiu persoanelor cărora li s-a încălcat vreun drept protejat printr-un act extraterritorial, deci să reprezinte un remediu cu adevărat efectiv în spețe cu implicații de extraterritorialitate.

Reieșind din jurisprudența Curții, pot fi identificate următoarele elemente absolut necesare pentru aplicarea extraterritorială a Convenției: *actul extraterritorial, jurisdicția statului, legătura jurisdicțională dintre actul extraterritorial și ingerința produsă (jurisdictional link)*. Curtea le ia pe toate în considerare, chiar dacă nu întotdeauna fiecare este disputat de către părți. Prezența tuturor elementelor este necesară pentru angajarea răspunderii extraterritoriale a statelor. Din acele 3 elemente menționate, cel mai dificil din punct de vedere al analizei juridice este elementul de jurisdicție, la care ne vom referi pe parcursul lucrării.

Așadar, pentru aplicarea extrateritorială a Convenției și protecția persoanelor în afara hotarelor statului pârât, este necesară existența unei ingerințe provocate extrateritorial, care ar atrage răspunderea internațională a statului conform Convenției. Ingerința comisă extrateritorial va avea drept premisă un act extrateritorial, care va consta dintr-o acțiune/omisiune a statului cu caracteristici specifice doar categoriei date de fapte. Iar pentru ca actul extrateritorial să poată fi imputat statului, obligațiile extrateritoriale ale acestuia trebuie să se extindă și în privința persoanei care invocă cauzarea unei ingerințe ilegale, deci să fie constatată jurisdicția extrateritorială a statului reclamat asupra victimei ingerinței. Jurisdicția extrateritorială asupra unei persoane nu întotdeauna se exercită într-un mod exclusiv, de aceea, în sensul art.1 a CEDO e posibil ca 2 state să exercite concomitent jurisdicția asupra aceleiași persoane, fiecare cu un anumit set de obligații proporționale gradului de jurisdicție exercitat. Astfel, nu este suficient ca statul să fie doar purtător de obligații extrateritoriale, este necesar de a fi constatată și legătura dintre actul extrateritorial și ingerința în drepturile persoanei aflate sub jurisdicția statului. Doar în acest fel va putea fi angajată răspunderea extrateritorială a statului.

Extrateritorialitatea CEDO reprezintă o categorie juridică destul de vastă și complexă, încât ar fi greșit să percepem în mod egal circumstanțele generale ale tutu-

ror spețelor cu implicații extraterritoriale, „tratamentul nediscriminatoriu” în privința acestora fiind o soluție greșită dacă să luăm în considerare toate „necunoscutele”. Așadar, reieșind din cercetarea empirică a jurisprudenței pertinente a Înaltei Curți am putea delimita 3 categorii de spețe cu implicații extraterritoriale:

a. Activitatea extraterritorială a statelor. În această categorie se includ circumstanțele în care statele săvârșesc un act prin intermediul agenților săi, în afara limitelor sale teritoriale. Prin agenți vom înțelege atât persoanele aflate în raporturi juridice oficiale cu statul reclamat, cum ar fi agenții de securitate sau membrii diviziunilor militare, dar și agenții pe care statul îi suportă în activitatea ilicită a acestora, cum ar fi grupurile paramilitare, regimurile separatiste. Este necesar ca agentul să săvârșească fapta cauzatoare de ingerință în afara teritoriului statului cu care întreține raporturi de subordonare *lato sensu*. Categoria dată este cea mai vastă, dar și cea mai problematică din punct de vedere al determinării prezenței jurisdicției statului. Doar în cazul acestei categorii vor trebui îndeplinite toate 3 condiții enunțate *supra*.

b. Acțiunea/omisiunea statului săvârșită pe teritoriul propriu, însă ingerința *de facto* producându-se în afara teritoriului acestuia, deja prin intermediul agenților unui entități terțe. Este cazul extrădării de pe teritoriul statului reclamat, persoana fiind ulterior supusă riscului

încălcării unui drept sau unei libertăți fundamentale; sau a expulzării străinilor/refugiaților etc. Extraterritorialitatea categoriei date de cauze se manifestă prin faptul că acțiunea/omisiunea(cele mai des) statului duce la încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale, dar deja pe teritoriul unui stat terț. Încălcarea, de regulă, se manifestă prin riscul pe care îl generează statul reclamat față de pretinsa victimă prin acțiunea sau inacțiunea acestuia. Actul prin care persoana se supune riscului se produce pe teritoriul statului reclamat, deci jurisdicția acestuia urmează a fi prezumată, fără ca reclamantul să fi trebuit să probeze elementul jurisdicției. În acest sens, reclamantul va trebui doar să demonstreze cum și în ce măsură statul a expus victima riscului ingerinței ilegale.

c. O categorie specială de cauze cu implicații extraterritoriale se referă la adjudecarea pe teritoriul unei părți contractante în beneficiul unei persoane fizice/juridice din ordinea juridică internă a despăgubirilor de la un stat terț, acțiunea/omisiunea statului terț care stă la baza adjudecării fiind săvârșită pe teritoriul celui de-al doilea stat sau de către reprezentanța diplomatică/consulară a acestuia. Extraterritorialitatea Convenției se manifestă într-un mod indirect, prin prisma art.6, de regulă constatându-se invocarea nejustificată de către statul reclamat a principiului imunității jurisdicționale a statelor în urma acțiunilor intentate la nivel național împotriva acestora, a funcționarilor publici de rang înalt sau împotriva misiunilor

diplomatice. Astfel, Curtea dezaproabă conceptul imunității absolute a statelor în procesele naționale, Convenția servind ca și garant al posibilității inițierii unei cauze civile împotriva statului terț, de către resortisanții statului forului prin intermediul unei instanțe naționale a ultimului. Categoriei date de cazuri de asemenea îi este specifică absența necesității probării elementului de jurisdicție datorită faptului că acționarea în justiție (ca și circumstanță principală) se efectuează pe teritoriul unei părți contractante, prin intermediul unei instanțe aflate sub jurisdicția sa. Prin urmare, jurisdicția se prezumă, iar actul extraterritorial în cazul dat se manifestă prin extrapolarea standardelor convenționale și în raport cu statele terțe, care nu sunt părți la CEDO, cel puțin în măsura în care vorbim despre acte ale statului de tip *acta jure gestionis* (acțiuni de domeniul privat), spre deosebire de *acta jure imperii* (acțiuni suverane ale statului).

3.5. Actul extraterritorial

Reiterăm că jurisdicția statului nu este limitată exclusiv la teritoriul suveran al acestuia, exercitarea ei fiind îngrădită doar de capacitățile și intențiile lui. Reieșind din acest considerent, ori de câte ori statul săvârșește o faptă în afara teritoriului aflat sub jurisdicția sa, ne vom afla în fața unui act extraterritorial. Actul extraterritorial reprezintă un element faptic, care are potențialul de a fi catalizator de fapte cauzatoare de ingerințe în drepturile și libertățile garantate de Convenție. Astfel, din punct

de vedere al beneficiarilor acesteia, actul extrateritorial poate avea efecte asupra oricărei persoane fizice (mai rar juridice), indiferent de locul aflării ei pe glob.

Actul extrateritorial se poate manifesta atât prin acțiune, cât și prin omisiune, cu alte cuvinte este susceptibil de a încălca o obligație pozitivă, cât și negativă. Prin acțiune se va manifesta, spre exemplu, în cazul torturării unei persoane, pe teritoriul unui alt stat; iar prin omisiune – în cazul absenței unei investigații eficiente când există temei rezonabil de a considera că o persoană aflată sub jurisdicția statului a fost omorâtă de către agenții acestuia pe teritoriul unui alt stat, deci prin încălcarea obligației procedurale ce reiese din art.2 CEDO.

Noțiunea de act extrateritorial este definită în jurisprudența Curții în felul următor: *„legătura reală dintre reclamanti și statele reclamate este fapta imputată care, ori de câte ori fiind decisă, a fost produsă, sau a avut efecte, în afara teritoriului statelor”*¹²¹. Poate fi observat accentul pe caracterul faptic al actului extrateritorial. Odată ce este executat, actul creează legătura *de facto* între stat și persoană, pe când jurisdicția presupune doar legătura juridică dintre ei. Actul extrateritorial este o condiție obligatorie pentru aplicarea extrateritorială a Convenției pentru toate 3 categorii de circumstanțe de

¹²¹Speța *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*, decizia din 12/12/01, para. 54. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 25/03/2014)

aplicare extraterritorială enunțate *supra*.

Totuși, nu este deloc necesar ca statul să exercite jurisdicția în sensul art.1 CEDO atunci când acționează extraterritorial¹²², astfel fiind posibilă situația în care statul va săvârși un act extraterritorial, însă datorită absenței obligației extraterritoriale a statului, persoana nu va putea beneficia de protecția oferită de CEDO.

Actul extraterritorial poate fi săvârșit prin intermediul agenților statului, cum ar fi serviciile de securitate sau membrii contingentelor militare. În cazul în care statul va susține militar, tehnic, financiar etc. un regim separatist sau va ocupa un spațiu supus *de jure* jurisdicției unui alt stat, actele entității separatiste vor fi imputabile acestui stat.

În lumina celor expuse, propunem următoare definiție: *actul extraterritorial reprezintă acțiunea/inacțiunea statului, săvârșită în afara teritoriului acestuia prin intermediul agenților săi, și susceptibilă de a produce o ingerință în drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în Convenție; sau săvârșită în limitele teritoriale ale statului, consecințele actului manifestându-se pe teritoriul unui stat terț.*

Din definiția propusă rezultă două dimensiuni ale actului extraterritorial: acte care sunt săvârșite în interi-

¹²²Speța *Issa ș.a. c. Turciei*, hotărârea din 16.11.2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67460> (Vizitat la 23/04/2014)

orul unui stat, consecințele producându-se în afara acestuia; și actele săvârșite în afara teritoriului suveran al statului.

Actele săvârșite în limitele teritoriale ale statului: este cazul extrădării, atunci când există riscul evident că în statul care a solicitat extrădarea, persoana va fi supusă torturii, pedepselor sau tratamentului inuman sau degradant, sau supusă pedepsei capitale, un exemplu fiind speța de referință *Söering*¹²³. În cazul dat nu va fi necesară stabilirea elementului de jurisdicție, deoarece actul cauzator de ingerință întotdeauna se va produce pe teritoriul statului, iar consecința negativă – în afara acestuia. Tipul dat de acte este relevant și pentru protecția străinilor, atunci când actele de extrădare pot crea riscuri pentru viața și/sau integritatea fizică și psihică a acestora.

A doua dimensiune, care generează mai multe dificultăți pentru aplicarea extrateritorială a Convenției este situația în care atât actul extrateritorial, cât și ingerința, se produc în afara teritoriului unei părți contractante. Drept exemple pot servi spețele *Issa ș.a. c. Turciei*; *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*; *Loizidou c. Turciei*; *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, ș.a. Actele extrateritoriale din categoria dată întotdeauna vor fi săvârșite în afara

¹²³Speța *Söering c. Regatului Unit*, hotărârea din 07/07/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57619> (Vizitat la 03/05/2014)

teritoriului statului, ceea ce înseamnă că vor fi implicați agenții *ex lege* ai statului sau acei privați. Totuși, în dependență de criteriul aplicat pentru determinarea jurisdicției, statul poate fi găsit responsabil și pentru actele persoanelor private, față de care statul nu a luat măsuri – mai ales atunci când ultimul exercită un control efectiv/general asupra teritoriului unui alt stat. Respectiv, pentru imputabilitatea acestui tip de acte va fi obligatorie constatarea jurisdicției în sensul art. 1. Datorită scopului menționat de aplicare prioritară a Convenției în spațiul juridic al acesteia, actele jurisdicționale pot fi clasificate în acele produse în interiorul spațiului juridic al CEDO, cum ar fi în cazul speței *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*; și în acele produse în afara spațiului juridic al CEDO, spre exemplu în speța *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit*. Clasificarea data este importantă nu doar din punct de vedere teoretic, Curtea aplicând standarde mai stricte în al doilea caz.

În fine, după cum a fost afirmat *supra*, pentru aplicarea extrateritorială a Convenției nu este suficient ca statul să săvârșească o faptă extrateritorială, este necesar de a constata că statul reclamat a exercitatefectiv jurisdicția asupra victimei ingerinței și, respectiv, a avut obligația negativă/pozitivă a cărei încălcare se invocă.

3.6. Jurisdicția - element fundamental al răspunderii extrateritoriale

Datorită naturii abstracte a statelor, acțiunea/omisiunea cauzatoare de ingerințe a acestora nu se poate manifesta fizic decât prin intermediul agenților săi. Pentru a determina legătura dintre stat și agent, atunci când ultimul acționează extrateritorial pe seama statului, va fi necesară probarea elementului jurisdicției extrateritoriale, care reprezintă *capacitatea statelor de a-și exercita autoritatea în afara limitelor sale teritoriale*. În baza legăturii dintre stat și agent, va fi necesară stabilirea ulterioară și a legăturii dintre agent și victima ingerinței, care se poate manifesta în mod divers: prin autoritatea exercitată în mod direct asupra persoanei prin intermediul agentului, aflarea pe teritoriul controlat de către statul reclamat, sau aflarea în localurile aflate sub controlul său.

Jurisdicția extrateritorială poate fi exercitată doar cu acordul statului pe al cărui teritoriu ea se operează, cu următoarele excepții: ocupația militară, irelevant fiind faptul dacă este licită sau nu; și spațiile juridice nesupuse jurisdicției statelor – marea liberă, spre exemplu. În acest sens, noțiunea de „acord” trebuie privită în sens larg, deoarece răspunderea statului poate fi angajată chiar și atunci când acesta și-a manifestat acordul în mod tacit, prin inacțiunea sau ajutorul prestat unui alt stat în vederea producerii unei ingerințe, cum ar fi cazurile de ex-

trădare extraordinară către agenții SUA de pe teritoriile statelor contractante¹²⁴.

Spre deosebire de exercitarea teritorială a jurisdicției, cea extraterritorială are un caracter *exceptional*, fiind exercitată în scopuri speciale, îndeosebi militare și de securitate statală. *Per a contrario*, jurisdicția teritorială și obligațiile derivate din exercitarea acesteia întotdeauna preced acțiunea/inacțiunea cauzatoare de ingerință în drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Jurisdicția în sensul art.1 CEDO este o noțiune autonomă, cu un rol special în cazul obligațiilor extraterritoriale. Reiterăm că ea denotă în primul rând întinderea obligației extraterritoriale a statului. Acesta este rolul final al noțiunii de jurisdicție, deoarece ori de câte ori statul va exercita extraterritorial jurisdicția în sensul art.1, el va purta și obligații extraterritoriale proporționale gradului de exercitare a acesteia. Rolul secundar al elementului de jurisdicție este determinarea legăturii dintre stat și agentul său direct sau indirect, care poate fi privit atât în calitate de purtător al suveranității statului, ori ca un executor al directivelor acestuia. Reieșind din rolul secundar al elementului de jurisdicție, pot fi determinate 2 funcții ale acestuia:

¹²⁴Speța *Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146047> (Vizitat la 25/07/2014)

- determinarea legăturii dintre agentul statului ca purtător al suveranității și persoana pretinsa victimă a unei încălcări. Deoarece jurisdicția extrateritorială urmează a fi analizată nu doar în termeni spațiali, statul deseori va exercita jurisdicția nu asupra unui spațiu, ci doar asupra persoanelor, prin intermediul agenților săi. Aici poate fi observat un raport juridic complex, care determină legătura jurisdicțională dintre stat și persoană prin intermediul agenților săi sau a unei autorități locale;
- determinarea gradului de exercitare extrateritorială a jurisdicției. În cazul aplicării extrateritoriale a Convenției, persoana, în momentul producerii actului cauzator de ingerință, se va afla sub jurisdicția a cel puțin 2 state: a statului care acționează extrateritorial și a aceluia, pe teritoriul căruia subiectul se află. Astfel, trebuie să fie determinat cum și în ce măsură fiecare dintre ele exercită jurisdicția asupra persoanei respective, reieșind din circumstanțele fiecărei spețe. Acest raționament este mai ales relevant situației în care statele care au exercitat concomitent jurisdicția asupra aceleiași persoane, sunt co-reclamate într-un contencios în fața Curții.

Dacă actul extrateritorial are un caracter mai mult factic, atunci acel de jurisdicție are o conotație formal-juridică.

Astfel, jurisdicția este doar un element de *imputabilitate*, nu și de atribuire a răspunderii extraterritoriale. Cu alte cuvinte, faptul că statul își exercită extraterritorial jurisdicția încă nu înseamnă că el este responsabil pentru o ingerință cauzată unei persoane. Acest fapt doar înseamnă că statul respectiv e pasibil de a purta răspundere internațională, în măsura exercitării jurisdicției de către el. Exercițarea jurisdicției în sensul art. 1 nici într-un caz nu se egalează cu răspunderea pentru fapta invocată. Pentru aceasta va fi necesară constatarea de către Curte a celui de-al treilea element – a legăturii jurisdicționale dintre actul extraterritorial și ingerința produsă.

Pentru determinarea legăturii dintre agentul statului și statul pârât, respectiv și a jurisdicției în sensul art.1, Curtea aplică, în dependență de circumstanțele invocate, câte-va criterii, utilizate alternativ. Criteriul aplicat va determina întinderea obligațiilor statelor în lumina Convenției, sarcina probațiunii, dar și cercul de persoane pasibile de protecție extraterritorială. În cazul în care, conform criteriului aplicat nu va putea fi determinată legătura dintre stat și agentul său care a acționat extraterritorial, reieșind din actul extraterritorial invocat, reclamantul nu va beneficia de protecție prin prisma Convenției.

Așadar, în cazurile cu implicații extraterritoriale, dacă statul săvârșește acte extraterritoriale, vor fi aplicate următoarele criterii întru identificarea jurisdicției:

1. Criteriul *controlului efectiv asupra spațiului* (*Effective control over an area*) – unul dintre criteriile pe larg aplicat de Curte. *Controlul efectiv*, care este un criteriul *spațial*, constă în controlul exercitat de către un stat asupra unei porțiuni de teritoriu a unui stat terț, deci aflat în afara hotarelor primului stat. Este un criteriu cu aplicare limitată, deoarece nu permite aplicarea Convenției în cazurile când agenții acționează în afara teritoriului controlat, sau atunci când statul în general nu deține control efectiv asupra teritoriului, dar săvârșește încălcări în afara teritoriului său. În principiu, este aplicabil doar în situațiile când:

- a. statul este ocupant în sensul art.42 a Regulilor de la Haga¹²⁵, deci când *armata inamică* exercită autoritatea de fapt asupra teritoriului respectiv. Vorbind despre conflictele armate moderne, situația descrisă este invocată extrem de rar, deoarece autoritatea pe care o exercită înaltele părți contractante asupra teritoriului ocupat al statului terț trebuie să fie exclusivă;
- b. când autoritatea se exercită pe teritoriul aflat sub controlul efectiv al unei entități, care este juridic și faptic separată de guvernul statului respectiv, totodată îi este acordat suport militar, politic și economic de către statul terț, a cărui jurisdicție, respectiv

¹²⁵Convenția de la Haga privind legile și obiceiurile războiului terestru din 26 ianuarie 1910, Regulamentul privind legile și obiceiurile războiului terestru. [on-line]: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp (Vizitat la 04/04/2014)

și răspundere pentru acțiunile entității se invocă. Este cel mai des cazul regimurilor separatiste, care exercită autoritatea asupra unui teritoriu într-un mod exclusiv, ele fiind viabile doar datorită suportului economic și militar acordat de către un stat terț, iar controlul efectiv este deseori însoțit de prezența trupelor militare ale statului, a cărui răspundere pentru încălcările săvârșite pe teritoriul respectiv se invocă.

În orice eventualitate, *controlul* întotdeauna trebuie să fie *de facto*¹²⁶ exclusiv, astfel excluzându-se exercitarea faptică a autorității statului care are jurisdicția de drept asupra spațiului respectiv.

Reieșind din faptul că criteriul de control efectiv este unul spațial, Curtea trebuie să constate cu certitudine că statul care exercită controlul efectiv are posibilitatea obiectivă de a proteja drepturile și libertățile fundamentale garantate prin CEDO în totalitatea acestora, iar ultima nu e posibilă fără ca, controlul exercitat să fie unul exclusiv. Acesta nu înseamnă că cel de-al doilea stat va fi exonerat de obligațiile sale ce reies din Convenție, în legătură cu teritoriul pe care nu-l controlează, însă volumul acestora va fi mai limitat.

¹²⁶ Давид Э. Принципы права вооружённых конфликтов: Курс лекций, прочитанных на юридическом факультете Открытого Брюссельского университета. Москва: Международный Комитет Красного Креста, 2011, с. 563.

Constatarea jurisdicției în baza criteriului de control efectiv va avea ca efect extinderea obligațiilor extrateritoriale ale statului reclamat asupra tuturor persoanelor situate pe teritoriul controlat (sau care ar avea drepturi garantate prin Convenție asupra unor obiecte situate pe teritoriul controlat), în raport cu toate drepturile și obligațiile prevăzute, dar și stabilirea legăturii dintre stat și fiecare membru al grupului respectiv ca și agent *de facto* al statului reclamat. Practic, statul va fi responsabil pentru încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor situate pe teritoriul aflat sub controlul său efectiv în egală măsură cu persoanele în mod normal aflate sub jurisdicția sa (cel mai des pe teritoriul său), fiind responsabil nu doar pentru acțiunile/omisiunile agenților *de facto* ai săi, dar, uneori, și pentru acțiunile oricăror persoane private pe teritoriul respectiv.

În dependență de subiectul care nemijlocit exercită controlul efectiv, criteriul dat are două ramificații: control *efectiv* asupra spațiului și control *general* asupra spațiului.

Controlul efectiv asupra spațiului se va aplica în cazurile când statul acționează direct, prin intermediul agenților săi ex lege, spre exemplu prin intermediul forțelor sale armate. În acest caz nu va fi necesară probarea legăturii juridice dintre ei, ci doar a legăturii spațiale dintre stat și teritoriul ocupat, a faptului că statul reclamat într-adevăr exercită control exclusiv asupra teritoriului respectiv, deci a jurisdicției asupra persoanelor aflate pe acel teritoriu. Totuși, acest

criteriu de control efectiv este mai puțin relevant datorită specificului conflictelor armate moderne.

Pe de altă parte, *controlul general asupra unui spațiu (overall control)* va fi aplicabil circumstanțelor în care statul reclamat va determina viabilitatea unei entități nestatale, care va controla în mod exclusiv, de regulă ilicit, o parte a teritoriului unui stat terț. Entitatea menționată cel mai des va avea forma unei autorități separatiste, respectiv a unui stat nerecunoscut. Spre exemplu, în cazul susținerii economice, militare și politice a unui grup armat, cum este în cazul conflictelor armate din Transnistria și nordul Ciprului, Curtea a constatat răspunderea indirectă a statelor care le-au acordat suport entităților respective pentru încălcările Convenției constatate pe teritoriile controlate de autoritățile transnistrene sau a RTCN. În privința ingerințelor cauzate de către autoritățile respective nu este necesară probarea existenței unui ordin direct din partea statului reclamat. Ultimul poartă răspundere extraterritorială prin simplul fapt al suportului esențial acordat entității care nemijlocit produce ingerințele.

În general, accețiunea Curții a controlului general este una extensivă, în speța *Loizidou* fiind stabilit: „Este evident din numărul mare de trupe angajate în activități în nordul Ciprului că armata turcă exercită un control general asupra acea parte a insulei”. Deci pentru angajarea răspunderii Turciei a fost satisfăcător suportul financiar, militar etc. acordat de către ea RTCN pentru a angaja răs-

punderea primei. În dreptul răspunderii internaționale¹²⁷, precum și în dreptul internațional penal¹²⁸ standardul pare a fi mai înalt, pe lângă suportul financiar, militar, economic fiind necesară și probarea rolului statului reclamat în planificarea, organizarea și coordonarea activităților entității non-statale. După cum remarcă profesorul Cassese, în dreptul internațional penal *controlul efectiv* presupune existența unei directive și a constrângerii statului asupra agentului¹²⁹, pe când *controlul general* prezumă doar probarea suportului prin aprovizionarea cu armament, echipament, antrenarea militarilor, acordarea suportului politic și economic etc.

În ambele cazuri, aspectele criteriului controlului efectiv vor avea conotație teritorială, ceea ce le impune caracterul autonom față de caracteristica aceluiași criterii în dreptul internațional penal sau dreptul răspunderii internaționale, pentru aplicarea lor aici fiind observate implicațiile principiului teritorialității. În celelalte 2 ramuri

¹²⁷Speța *Nicaragua c. SUA*, hotărârea CIJ din 27 iunie 1986, para. 242, 277. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> (Vizitat la 16/04/2014)

¹²⁸Speța *Procurorul c. Tadic*, Camera de apel a Tribunalului internațional pentru fosta Iugoslavia, hotărârea din 15/07/1999, para. 137 [on-line]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (Vizitat la 16/04/2014)

¹²⁹Cassese A. The Nicaragua and Tadic Test Revisited in Light of the ICJ Judgement on Genocide in Bosnia. În: *European Journal of International Law*. Vol 18.No.4. 2007. [on-line]: <http://www.ejil.org/pdfs/18/4/233.pdf> p. 653 (Vizitat la 18/04/2014)

criteriul controlului efectiv/general servește doar pentru extrapolarea răspunderii statului/inculpatului și în privința faptelor entității non-statale, deci scopul criteriului este unul mai îngust.

E remarcabil că atât în cazurile conflictelor armate din interiorul spațiului Consiliului Europei, cât și în afara acestuia, până acum s-a aplicat doar criteriul controlului general, astfel fiind vorba exclusiv despre susținerea regimurilor separatiste, nu și încălcarea drepturilor omului prin intermediul propriilor forțe armate. Doar în speța *Bankovic* s-a încercat invocarea ingerințelor cauzate de către statele reclamate prin acțiunile forțelor armate ale acestora, deci aplicarea criteriului de control efectiv, însă Curtea a fost reticentă în privința angajării răspunderii extraterritoriale a acestora. Controlul efectiv este un test mult mai limitativ decât celălalt, fiind aplicabil doar în circumstanțe de ocupație militară sau exercitare exclusivă a jurisdicției printr-un agent direct. Aplicarea lui creează carențe, pe care le vom accentua în continuare la analiza detaliată a jurisprudenței.

Curtea a dezvoltat principiul controlului efectiv în spețele privind ocupația Ciprului de Nord de către Turcia: *Loizidou*; *Cipru*¹³⁰; *Bankovic* ș.a. c. Belgiei ș.a. etc. În spețele date, precum și în *Ilașcu c. Federației Ruse și Moldovei și Ivanțoc c.*

¹³⁰Speța *Cipru c. Turciei*, hotărârea din 10/05/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 30/03/2014)

*Federației Ruse și Moldovei*¹³¹, Curtea a extins aplicarea acesteia la suportul economic, politic și militar și de altă natură. Considerăm că și în spețele interstate pendinte: *Ucraina c. Rusiei*¹³² și *Georgia c. Rusiei*¹³³, la fel va fi aplicat criteriul de control general datorită similitudinilor circumstanțelor spețelor menționate și acelora în legătură cu conflictele armate din nordul Ciprului și estul Moldovei. Urmează a fi interesantă soluția Curții pe marginea încălcărilor invocate comise de agenții ruși (militari) în Crimeea în timpul și după alipirea acesteia, deoarece aici suntem în prezența unui veritabil control spațial general, spre deosebire de criza din regiunile Donețk și Lugansk și activitatea regimurilor separatiste în aceste teritorii, care implică un control efectiv. Oricum, suntem încă departe de formularea raționamentelor finale ale Curții de la Strasbourg în privința fondului încălcărilor invocate.

Din cele menționate putem concluziona că CEDO se aplică în circumstanțe care ar putea atrage aplicabilitatea

¹³¹Speța *Ivanțoc ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 15/11/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-107480> (Vizitat la 02/04/2014)

¹³²Press release-ul grefei Curții privind acordarea măsurilor provizorii în speța *Ucraina c. Rusiei*, publicat la 13/03/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4699472-5703982> (Vizitat la 02/04/2014)

¹³³Speța *Georgia c. Rusiei*, decizia privind admisibilitatea cererii din 13/12/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097> (Vizitat la 02/04/2014)

criteriului de control efectiv (dacă nu există o derogare în sensul art.15, sau o excepție în sensul art.56). Totodată criteriul în cauză este destinat în principal protecției persoanelor, ori de câte ori statul acționează extraterritorial direct (cu ajutorul contingentelor sale militare), sau indirect – prin intermediul unei mișcări separatiste sau grupări paramilitare.

Doar Curtea de la Strasbourg a adăugat elementul spațial criteriului de control efectiv, fiind rezonabilă întrebarea dacă exercitarea controlului efectiv, conform interpretării oferite de către ea, poate fi egalată ocupației. Răspunsul urmează a fi parțial afirmativ, deoarece controlul efectiv/general este doar o manifestare a stării de ocupație militară¹³⁴, însă o implică cu certitudine. Statul poate fi ocupant și fără a deține control efectiv asupra spațiului, cum a fost în cazul ocupației unor regiuni a Irakului de către forțele armate britanice – ultimele exercitând pe teritoriul ocupat o anumită cantitate de prerogative caracteristice unui guvern viabil, însă controlul pe care-l exercitau era insuficient și nici pe departe unul exclusiv. Putem deduce că ori de câte ori statul reclamat va fi ocupant în sensul art.42 al Regulilor de la Haga, identificarea jurisdicției înaltor părți contractante nu va fi posibilă în măsura în care statul nu exercită control efectiv asupra spațiului. În astfel de circumstanțe, în lumina

¹³⁴Occupation and other forms of administration of foreign territory.Raport. Comitetul Internațional al Crucii Roșii, 2012. [online]: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4094.pdf> (Vizitat la 15/04/2014)

insuficienței evidente a criteriului dat, Curtea aplică al doilea criteriu – autoritate agent-stat.

2. Criteriul *autorității agent-stat (State-Agent authority)* este cel de-al doilea test utilizat de către Curte întru identificarea jurisdicției extrateritoriale a statului reclamat și pretinsa victimă a încălcării. Spre deosebire de criteriul precedent, în cazul dat răspunderea statului este angajată în raport cu fapta săvârșită de către fiecare agent al acestuia în mod separat, în privința uneia sau mai multor persoane. Noțiunea de agent trebuie privită în sensul strict al acesteia, între stat și agent existând raporturi prestabilite la nivel național. Agentul poate fi un membru al forțelor armate naționale, angajat al serviciilor naționale de securitate ale statului reclamat, un agent diplomatic sau consular, persoană cu statut de judecător care-și exercită funcțiile în afara teritoriului statului reclamat etc.

Autoritatea agent-stat reprezintă un criteriu personal, deoarece elementul de jurisdicție nu este probat prin intermediul spațiului pe care statul reclamat își exercită controlul efectiv, ci prin intermediul unui agent al statului, respectiv autorității statale pe care o exercită statul prin intermediul agentului. Prin urmare, noțiunea de jurisdicție din art.1 dobândește o interpretare extrem de extensivă, persoana fiind „sub jurisdicția” statului ori de câte ori se va afla sub autoritatea agentului respectivului stat. Gradul autorității poate fi divers: începând cu afla-

rea persoanei în localurile aflate sub controlul exclusiv al statului reclamat și terminând cu omorul acesteia în strădă.

Criteriul dat este oarecum dispensat de principiul teritorialității, deoarece spațiul exercitării jurisdicției îi este irelevant acestuia. Astfel, fiind o excepție de la principiul teritorialității, criteriul stabilește legătura jurisdicțională a statului exclusiv cu victima ingerinței.

În cazul acestui criteriu reclamantul va trebui să probeze acțiunea specifică a agentului, ingerința și legătura juridică pe care a avut-o agentul în momentul cauzării ingerinței în drepturile și libertățile fundamentale ale victimei, standardul de probațiune fiind mai înalt în legătură cu fiecare dintre acțiunile pe care le invocă reclamantul. În cazul *controlului efectiv* se va proba în mod separat elementul de jurisdicție și al actului extraterritorial cauzator de ingerință, iar în cazul *autorității agent-stat* legătura dintre aceste 2 elemente este mai strânsă.

În dependență de natura raportului juridic dintre stat și agent, criteriul *autorității agent-stat* poate fi privit în sens larg și în sens restrâns.

În sens restrâns, criteriul reflectă situația în care încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei are loc în limitele *unor localuri* aflate sub jurisdicția exclusivă a statului reclamat, cum ar fi sediul

misiunii diplomatice sau consulare a statului reclamat: *X c. Republicii Federale Germane*¹³⁵; *X c. Regatului Unit*¹³⁶; jurisdicția exercitată asupra unei nave maritime sau aeriene: *Mededyev ș.a. c. Franței*¹³⁷; sau unitatea militară, cum a fost în cazul lui *Baha Mousa* în speța *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit*.

Deși în accepțiunea dată criteriul are și un caracter spațial, el totuși se deosebește de acel al controlului efectiv. În acest sens pot fi identificate cel puțin 2 deosebiri: în cazul controlului efectiv protecția Convenției se întinde asupra întregului teritoriu aflat sub controlul statului reclamat, pe când în cazul autorității agent-stat doar în privința persoanei aflate în interiorul localurilor aflate sub controlul exclusiv al statului reclamat și doar în legătură cu acțiunea/omisiunea agentului statului, localul de regulă având un scop prestabilit: militar; de transportare a bunurilor etc. În cazul controlului efectiv, cercul de subiecți care pot provoca ingerința este mai larg, statul fiind pasibil de răspundere și pentru ingerințele cauzate prin acțiunile persoanelor private, pe când în cazul auto-

¹³⁵Speța *X. c. Germaniei*, decizia din 02/01/1970. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-3085> (Vizitat la 02/04/2014)

¹³⁶Speța *X. c. Regatului Unit*, decizia din 15/12/1977. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74380> (Vizitat la 04/04/2014)

¹³⁷Speța *Mededyev ș.a. c. Franței*, hotărârea din 29/03/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97979> (Vizitat la 28/04/2014)

rității agent-stat ingerința poate fi cauzată doar de către un agent al statului.

În sens larg, criteriul *autorității agent-stat* urmează a fi apreciat în situația în care statul săvârșește actul extrateritorial prin intermediul agentului, irelevant fiind teritoriul sau localul. Deci oriunde agentul statului cauzează o ingerință unui individ, faptul dat va atrage răspunderea extrateritorială a statului, precum în spețele: *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit, Drozd, Janousek c. Franței și Spaniei*¹³⁸.

Analizând criteriul de control efectiv am stabilit că aplicabilitatea acestuia e în principal limitată la circumstanțele de ocupație militară, ceea ce nu este suficient pentru extrateritorialitatea CEDO. Și după cum poate fi observat, ori de câte ori reclamantul va proba elementul de jurisdicție în privința faptei unui agent care a acționat extrateritorial, răspunderea extrateritorială a statului respectiv se va angaja inevitabil, fie dacă agentul a acționat în calitate de polițist, securist sau judecător. Totuși, în cazul acțiunilor militare, atunci când ele efectiv nu implică ocupația unui teritoriu, Curtea a ezitat mult timp să aplice criteriul autorității agent-stat. Abia în 2011, prin hotărârea dată în speța *Al-Skeini*, Curtea a permis aplicarea acestuia în circumstanțele de conflict armat, fie când e vorba despre faptele

¹³⁸Speța *Drozd și Janousek c. Franței și Spaniei*, decizia Comisiei EDO din 12/12/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-24752> (Vizitat la 04/04/2014)

agenților în străzile sau bunurile imobile private ale resortisanților statului respectiv, fie în limita locurilor aflate sub controlul exclusiv ale statului reclamat.

Prin urmare, criteriul *autoritate agent-stat*, sau criteriul personal, este unul mult mai des aplicat decât cel precedent, practicarea căruia permite aplicarea Convenției ori de câte ori agentul statului, acționând în numele statului, săvârșește o ingerință neconformă în drepturile sau libertățile convențional garantate. Criteriul dat a fost aplicat pentru determinarea legăturii juridice dintre stat și agent în majoritatea cazurilor clasice de extraterritorialitate, adică în cazurile ingerințelor săvârșite la sediul misiunilor diplomatice și consulare, la bordul navelor maritime și aeriene, în cazul „extrădărilor extraordinare” săvârșite de un stat-parte în afara teritoriului său, etc., în principiu, orice acte săvârșite în lipsa controlului efectiv. După examinarea speței *Al-Skeini*, acest criteriu este aplicat și în cazul acțiunilor militare.

Totodată, datorită caracterului său personal, criteriul dat în mod axiomatic solicită un standard mai înalt de probare a fiecărei acțiuni specifice a agentului statului, care a provocat încălcarea drepturilor și libertățile fundamentale ale persoanei – dincolo de orice dubiu rezonabil – ceea ce lipsește în cazul testului precedent. Aceasta înseamnă că, în cazul acțiunilor militare colective, reclamantul va fi obligat să probeze aportul specific al statului în cauzarea ingerinței.

Spre deosebire de controlul efectiv, drepturile și libertățile fundamentale vor fi protejate proporțional faptelor invocate, deci Convenția se va aplica fragmentar. Datorită caracterului spațial al criteriului precedent, aplicarea CEDO era posibilă în totalitatea sa. În cazul autorității agent-stat însă, întinderea obligațiilor extrateritoriale are un grad proporțional efectului actului extrateritorial exercitat de statul reclamat.

3.7. Legătura jurisdicțională

Ultimul element necesar pentru angajarea răspunderii extrateritoriale ale statelor în lumina CEDO este legătura jurisdicțională dintre actul extrateritorial și ingerința produsă. Criteriul dat nu este unul folosit în jurisprudența Curții în mod expres, dar considerăm necesar să-l deducem, cel puțin din punct de vedere teoretic.

După cum a fost stabilit *supra*, nu este suficientă constatarea jurisdicției, ci și încălcarea propriu-zisă a obligației, întinderea căreia a fost proporțională jurisdicției exercitate. Cu alte cuvinte, este absolut necesar ca între actul extrateritorial și ingerința produsă să existe un anumit grad de cauzalitate. Cauzalitatea, de regulă, nu se examinează de către Curtea de la Strasbourg în mod distinct de elementul de jurisdicție, însă am considerat oportună cercetarea separată doctrinară a acesteia.

Cauzalitatea în spețele cu implicații extrateritoriale se manifestă într-un mod specific. Dat fiind faptul exercită-

rii neexclusive și neuniforme a jurisdicției, este important să fie determinată acțiunea/omisiunea cărui stat a provocat ingerința în drepturile și libertățile pretinsei victime. Aspectul dat este mai ales important în spețele cu implicații extrateritoriale, când jurisdicția extrateritorială a părții contractante reclamat se exercită în „concurș” cu jurisdicția statului, pe al cărui teritoriu statul reclamat o exercită. Un alt aspect ar fi acțiunile militare colective, când mai multe state săvârșesc acțiuni potențial cauzatoare de ingerințe, fiind astfel necesară, conform standardelor jurisprudențiale ale Curții, determinarea cauzalității actului extrateritorial conform gradului de jurisdicție exercitat.

Spre exemplu, în speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, reclamanții au invocat încălcarea obligațiilor convenționale ale statelor reclamate în legătură cu mai multe încălcări ale drepturilor și libertăților garantate prin Convenție. Una dintre dificultățile cu care s-a confruntat Înalta Curte consta în determinarea imputabilității acțiunilor/omisiunilor statelor reclamate, fiecare dintre ele exercitând un anumit grad de jurisdicție asupra spațiului. Curtea a stabilit controlul efectiv general a Federației Ruse asupra teritoriului aflat sub administrarea autorităților separatiste transnistrene, pe când Moldova avea jurisdicția *de jure* asupra reclamanților, care se aflau în custodia separatiștilor. Prin urmare, ambele state exercitau jurisdicție, respectiv obligațiile ce reies din CEDO erau opozabile ambelor. Însă întrebarea era pusă în

felul următor: în ce măsură acțiunile/omisiunile statelor puteau angaja răspunderea statelor reclamate. Curtea a fixat ponderea răspunderii proporțional gradului de jurisdicție exercitate de către fiecare dintre statele reclamate, Federația Rusă fiind responsabilă pentru încălcările substanțiale ale Convenției atât de către agenții săi – membri ai forțelor armate, cât și reprezentanții autorităților transnistrene. Totodată, a fost stabilit că noțiunea de jurisdicție în lumina art.1 avea un scop redus pentru Moldova, ea fiind responsabilă doar pentru neonorarea obligațiilor pozitive de a lua măsuri juridice și diplomatice în privința resortisanților, aflați pe teritoriul efectiv necontrolat de către ea, vizavi de alte state și organizații internaționale în vederea protecției drepturilor și libertăților fundamentale garantate prin Convenție. Respectiv, răspunderea statelor reclamate a fost angajată în legătură cu acțiunile/omisiunile fiecăruia dintre ele, în coraport cu limitele jurisdicționale stabilite anterior.

Este posibilă situația în care statul să aibă jurisdicție în legătură cu acțiunile extraterritoriale ale agentului său – judecător, însă din motivul că el, în momentul săvârșirii actului extraterritorial nu avea calitatea de agent oficial al statului, legătura causală nu a fost regăsită, precum a fost în speța *Drozd și Janousek c. Franței și Spaniei*¹³⁹.

¹³⁹Speța *Drozd și Janousek c. Franței și Spaniei*, hotărârea din 26.06.1992, para. 84-97. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57774> (Vizitat la 01/07/2014)

Pe de altă parte, în cazul acțiunilor militare colective reclamatul urmează să probeze modul în care acțiunea/omisiunea statului reclamat a determinat cauzarea ingerinței, cum a fost în cazul bombardărilor Belgradului de către forțele militare ale NATO, la planificarea, controlul și executarea cărora au participat mai multe state, inclusiv și nemembre ale Consiliului Europei. Deși actul extrateritorial era evident reieșind din circumstanțele speței, reclamanții nu au reușit să probeze legătura juridică a statului cu fiecare dintre preținsele victime ale actului extrateritorial, respectiv cauzalitatea nu a mai fost examinată de către Înalta Curte.

Concluzionând asupra celor relatate, susținem că angajarea răspunderii extrateritoriale a statului reclamat va fi posibilă doar dacă a fost constatată cauzalitatea dintre actul extrateritorial al statului în privința unei persoane, asupra căreia Curtea a stabilit prezența jurisdicției. Statul urmează a fi găsit responsabil pentru încălcarea unei obligații extrateritoriale doar în măsura exercitării jurisdicției, deci în limitele obligației extrateritoriale ce-i revine, și doar în proporția acestei din urmă.

IV

APLICAREA EXTRATERITORIALĂ A CEDO ÎN CIRCUMSTANȚE DE CONFLICT ARMAT

Necesitatea aplicării cu o deosebită rigurozitate a Convenției în circumstanțe de conflict armat rezită în primul rând în faptul că orice conflict armat are un potențial avansat de limitare nejustificată a drepturilor ce formează nucleul dur al Convenției, precum sunt dreptul la viață, interdicția torturii etc., ultimele fiind mai susceptibile ingerințelor nu doar din partea statelor, dar și din partea grupurilor armate (entităților non-statale). Motivele gradului avansat de afectare a drepturilor și libertăților fundamentale sunt diferite, însă rezultatul este același – proporționalitatea dubioasă a ingerinței, în cel mai bun caz.

În pofida faptului că jurisdicția statelor a fost interpretată de către Curte prioritar în accepțiunea sa teritorială, practica aplicării extrateritoriale a Convenției în circumstanțe de conflict armat este cea mai bogată, în ciuda implicațiilor geopolitice majore, dar și a complexității spețelor din punct de vedere factologic.

Curtea va aplica Convenția în circumstanțe de conflict armat ori de câte ori statele recurg la forțele armate în vederea soluționării unui diferend între ele, sau există violență armată îndelungată între autoritățile guvernamentale și grupuri armate organizate sau între astfel de grupuri în cadrul unui stat¹⁴⁰. Deși ultimul tip de conflicte este mai puțin relevant sub as-

¹⁴⁰Speța *Procurorul c. Dusko Tadic*, decizia privind cererea de apel provizoriu cu privire la jurisdicție din 02.10.1995. Para. 70. [online]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (Vizitat la 25/06/2014)

pectul Convenției, ea se aplică atât conflictelor armate internaționale (bombardarea Belgradului de către forțele NATO), cât și neinternaționale (conflictul armat din nord-estul insulei cipriote). Paradoxal, dar Curtea a întâmpinat mai mari deficiențe în cazul aplicării extraterritoriale a CEDO conflictelor internaționale. În cazul celor neinternaționale întotdeauna va exista premisa – controlul de către un grup armat a teritoriului unui stat, deci fiind necesară stabilirea legăturii statul reclamat cu grupul armat respectiv, prin intermediul criteriului de *control efectiv asupra unui spațiu* discutat anterior, iar standardul relativ scăzut pentru angajarea răspunderii extraterritoriale în astfel de circumstanțe servește aplicării mai puțin problematice a Convenției. CEDO nu se aplică extraterritorial conflictelor interne *per se*, ci doar acelor internaționalizate.

Problemele fundamentale ce au apărut în fața Curții în practica de aplicare a CEDO în circumstanțe de conflict armat, constau pe de-o parte în uniformizarea și eficientizarea condițiilor de aplicare extraterritorială a Convenției, iar pe de alta – dualismul dintre dreptul internațional al drepturilor omului și dreptul internațional umanitar.

Deși aplicarea criteriului unic, suficient de larg, ar aduce beneficiul interpretării flexibile a noțiunii de jurisdicție a statelor în situațiile când acestea acționează în afara teritoriilor sale, Curtea aplică conflictelor armate ambele criterii în vederea determinării elementului de jurisdicție – *control efectiv*, și acel de *autoritate agent-stat*.

Guvernele reclamate deseori încearcă să opună aplicabilității CEDO în circumstanțe de conflict armat argumentul precum că dreptul internațional al drepturilor omului nu e aplicabil conflictelor armate, deoarece ultimul reprezintă *lex generalis*, iar dreptul internațional umanitar ar fi *lex specialis* exclusiv aplicabil circumstanțelor cauzei¹⁴¹. Nu putem fi de acord cu abordarea dată deoarece instrumentele dreptului internațional al drepturilor omului fiind aplicabile oricând¹⁴². De altfel, Convenția prevede în mod expres posibilitatea statului contractant de a deroga pe timp de conflict armat de la prevederile materiale ale Convenției ce nu constituie nucleul dur al acesteia. Cu titlu de exemplu și în Protocolul 6¹⁴³ se poate observa reglementarea expresă în art.2 a posibilității derogării pe timp de conflict armat de la prohibiția pedepsei capitale. *Per a contrario*, în lipsa derogării sau posibilită-

¹⁴¹Acest argument a fost în mod "agresiv" invocat și de către reprezentantul Regatului Unit în procesul audierilor în speța *Hasan c. Regatului Unit*. Înregistrarea ședinței din 11/12/2013. [on-line]: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=2975009_11122013&language=lang&c=&py=2013 (Vizitat la 15/04/2014)

¹⁴²Raportul Comitetului Internațional al Crucii Roșii: Dreptul Internațional Umanitar și provocările conflictelor armate contemporane. Geneva, 2011, p.13-15. [on-line]: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/red-cross-crescent-movement/31st-international-conference/31-int-conference-ihl-challenges-report-11-5-1-2-en.pdf> (Vizitat la 29/06/2014)

¹⁴³Protocolul nr.6 la Convenție pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale, din 28/04/1983. [on-line]: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/114.htm> (Vizitat la 29/06/2014)

ții derogării în general(cum este în cazul nucleului dur), înaltele părți contractante urmează să respecte obligațiile pozitive și negative ce reies din Convenție inclusiv și în circumstanțe de conflict armat, în totalitatea lor.

În pofida argumentului statelor enunțat *supra*, Curtea nu a ezitat să aplice extrateritorial Convenția, reitereând că CEDO este un instrument ce garantează ordinea publică din spațiul european, neaplicarea acesteia provocând crearea unui vacuum în apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului¹⁴⁴, iar noțiunea de jurisdicție nefiind limitată la spațiul european propriu-zis¹⁴⁵.

Prin urmare, acțiunile militare ale statelor-părți la CEDO, precum și controlul exercitat asupra unui spațiu străin, chiar și în cazul în care ultimul se află în afara spațiului european, reprezintă excepții de la principiul teritorialității jurisdicției statelor.

4.1. Cipru – angajarea răspunderii statelor pentru susținerea regimurilor separatiste

În rezultatul invadării parțiale de către forțele armate turcești a nordului insulei cipriote în 1974, separațiilor locale fiind susținuți militar și economic de către Turcia, autoritățile din regiunea respectivă au declarat independența Republicii Turce a Ciprului de Nord (în continuare – RTCN). Ca urmare, guvernul legitim al statului

¹⁴⁴Speța *Cipru c. Turciei* ...para. 78; Speța *Loizidou*...para. 93; Speța *Bankovic* ...para. 80.

¹⁴⁵Speța *Al-Skeini*... para. 142.

Cipru a pierdut controlul asupra spațiilor din nord-estul insulei, deci *de facto* era incapabil să exercite jurisdicția asupra acestora. Autoproclamata republică a rămas recunoscută doar de către Turcia, însă, datorită faptului că Turcia și Cipru erau părți la CEDO, iar autoritățile cipriote nu controlau teritoriul din nordul insulei, s-ar fi creat un vacuum juridic în privința spațiului respectiv, ceea ce era inadmisibil în interiorul spațiului european.

În una din primele spețe, unde s-a demonstrat răspunderea extrateritorială a Turciei pe teritoriul Ciprului – *Loizidou* – reclamanta a invocat răspunderea guvernului de la Ankara pentru acțiunile autorităților RTCN. În 1974, dna Loizidou a început lucrările de construcție pe un lot de pământ aflat sub autoritatea RTCN. Ea a invocat că a fost și este împiedicată de RTCN să se bucure de dreptul său de proprietate asupra bunului respectiv. În 1989 reclamanta a participat la un protest, obiectivul căruia era de a cere autorităților RTCN posibilitatea repatrierii ciprioților greci refugiați de pe teritoriul respectiv. Ulterior dânsa a fost reținută și privată de libertate pentru o perioadă de 8 ore în localurile cipriote turcești. Constituția RTCN prevedea exproprierea bunurilor abandonate de către refugiați, iar datorită faptului că refugiații erau împiedicați de a reîntra în posesia bunurilor lor imobile, RTCN astfel purcedea la exproprierea *de facto* a bunurilor respective.

În asemenea împrejurări, s-a pus întrebarea dacă acțiunile/omisiunile RTCN erau imputabile Turciei. Aceas-

ta înseamnă că înalta Curte urma să se pronunțe asupra două tipuri de raporturi juridice. Primul reieșea din faptul că statul reclamat *de jure* nu posedă jurisdicție (în sensul dreptului internațional public) asupra Ciprului, pentru ce a și fost necesară interpretarea extensivă a noțiunii de jurisdicție din art. 1 CEDO. Al doilea tip de raporturi se referea la imputabilitatea acțiunilor/omisiunilor autorităților RTNC Turciei, adică era necesar să fie determinat raportul de agent-stat dintre Turcia și RTCN, chestiune oarecum separată de instituția jurisdicției, dar cu același obiectiv – de a determina dacă reclamanta se afla sub controlul efectiv al Turciei în momentul cauzării pretensei ingerințe.

Referitor la prima chestiune, Curtea a statuat că noțiunea de jurisdicție nu se limitează la teritoriile naționale ale statelor contractante, responsabilitatea putând fi atribuită acestora pentru acțiunile autorităților sale, indiferent de faptul dacă au fost exercitate în afara limitelor sale teritoriale, sau dacă efectul negativ a fost produs în afara acestora¹⁴⁶. Prin urmare, aplicarea art.1 a Convenției depindea exclusiv de imputabilitatea acțiunilor autorităților RTNC statului reclamat.

Totodată, pe teritoriul controlat de RTCN se aflau per total 30 000 de soldați, membri ai contingentelor mi-

¹⁴⁶Speța *Loizidou c. Turciei*, hotărârea privind obiecțiile preliminare din 23/03/1995. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57920> (Vizitat la 10/04/2014)

litare ale Turciei. Reieșind din ocuparea militară a teritoriului de sub autoritatea RTCN, Curtea a constatat legătura juridică dintre autoritățile RTCN și Turcia, bazându-se pe criteriul de *control general asupra teritoriului ocupat*. Acest control presupune răspunderea Turciei pentru toate acțiunile RTCN și persoanelor private, ale căror ilegalități nu au fost încă investigate. Cu alte cuvinte, Turcia a fost considerată responsabilă pentru acțiunile/omisiunile RTCN din cauza ajutorului militar prestat autoproclamatei republici, fiind astfel obligată să protejeze drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în Convenție, după cum rezultă din art.1 al acesteia.

Nu suntem de acord cu juriștii care critică un asemenea raționament al Curții, spunând că „*autoritatea reală are puțin de-a face cu încălcările individuale ale anumitor drepturi, exercitate de oficiali particulari*”¹⁴⁷. În cazul neidentificării unei astfel de legături dintre agenții, deci oficialii RTCN, și statul reclamat – Turcia, CEDO ar avea un scop mult mai limitat și iluzoriu, respectiv statele ar putea finanța regimuri separatiste, acordându-le susținere militară și exercitând un anumit grad de control asupra acestora, nefiind responsabile pentru acțiunile lor. Din punct de vedere formal, controlul general este o condiție ce permite identificarea răspunderii statului pentru faptele agenților săi, iar răspunderea nu poate exista fără ingerință, deci fără existența unei obligații în sensul art.1.

¹⁴⁷Coomans F., Kamminga M.T. Extraterritorial Application of Human Rights Treaties. Antwerp: Intersentia, 2004, p.95.

Pentru angajarea răspunderii agenților nu este necesar ca statul să exercite un control amănunțit, ci este suficient un control global asupra acțiunilor și politicilor regimurilor separatiste. Totodată, dimensiunea noțiunii de jurisdicție din art.1, fiind definită ca întinderea obligațiilor statelor, este corelată nu și identică răspunderii statelor. Prin urmare, statul „donator” urmează să fie responsabil pentru toate ingerințele săvârșite de către „oficialii particulari” ai entității non-statale grație faptului că ultimii activează datorită susținerii exclusive acordate de către respectivul stat.

Testul de control general este astfel de imputare unui anumit stat a tuturor faptelor unei entități nerecunoscute care acționează pe teritoriul unui alt stat – subiect plenipotențiar al dreptului internațional public. În acest sens, Curtea a statuat că, având în vedere scopul Convenției, în cazul unei eventuale acțiuni militare, indiferent de faptul dacă e legală sau nu, statul va exercita control efectiv/general asupra unui teritoriu. Iar dacă statul exercită acest control, atunci în mod automat el este obligat să protejeze drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor aflate în zona respectivă. Această obligație va exista atât în cazul exercitării directe, deci prin intermediul forțelor armate proprii, cât și prin intermediul unei administrații locale subordonate. Prin urmare, se configurează la caz un raport juridic complex, statul având legătură directă cu contingentele sale militare

(deci agenții), iar militarii, prin suportul acordat autorităților RTCN, creând acel raport de agent-stat dintre Turcia și administrația Ciprului de Nord, care și atrage jurisdicția guvernului de la Ankara asupra persoanelor aflate pe teritoriul respectiv.

În hotărârea din speța *Loizidou*, Curtea nu face diferență dintre noțiunile de control efectiv și control general. Curtea utilizează ambele aceste noțiuni de-a lungul *dicta*, fapt care creează dificultăți de interpretare. După remarca profesorului Cassese¹⁴⁸, Curtea totuși a dorit să determine raportul de agent-stat, reieșind din criteriul controlului general, însă cu o conotație teritorială, pentru a extinde jurisdicția asupra întregului teritoriu aflat sub autoritatea RTCN. Din punct de vedere formal, o asemenea abordare a imputabilității acțiunilor statului turc este suficientă pentru atragerea răspunderii extrateritoriale a acestuia.

În sensul acoperirii prin noțiunea de jurisdicție a întregului teritoriu ocupat, Curtea s-a pronunțat în felul următor: „nu este necesar să se stabilească dacă, precum reclamantul și Guvernul Ciprului au sugerat, Turcia exercită de fapt un control detaliat asupra politicilor și acțiunilor autorităților RTCN. Este evident din numărul mare de trupe angajate acțiunile active în nordul Ciprului că armata sa exercită un control efectiv general asupra acelei părți a insulei, fapt care atrage după sine responsabilitatea ei

¹⁴⁸Cassese A., *op. cit.*, p. 658.

pentru politicile și acțiunile RTCN. Cei afectați de astfel de politici sau acțiuni, prin urmare, intră sub jurisdicția Turciei în sensul art. 1 al Convenției. Prin urmare, obligația ei de a asigura reclamantei drepturile și libertățile prevăzute în Convenție, se extinde la partea de nord a Ciprului”¹⁴⁹.

Paragraful citat nu trebuie să ne ducă la concluzia că ar fi fost aplicat criteriul de control efectiv, însă poate fi clar observată înclinația spațială a criteriului de control general, diferită, spre exemplu, de noțiunea de control general aplicată în speța *Tadic*, când a fost necesară doar stabilirea raportului dintre forțele armate ale Republicii Srpska și statul iugoslav. Controlul efectiv *per se*, în sensul speței date, este în principiu inaplicabil, deoarece ar fi necesară probarea imperiului Turciei asupra fiecărei încălcări comise de autoritățile RTCN.

Prin urmare, Curtea a stabilit încălcarea art.1 al Protocolului 1 la CEDO (protecția proprietății) de către Turcia pentru impedimentele impuse de autoritățile RTCN în privința accesului reclamantei la bunul său imobil. În acest fel Turcia a încălcat obligația negativă de a respecta dreptul de proprietate a reclamantei.

Într-o altă speță, de altfel interstatală – *Cipru c. Turcia*¹⁵⁰ – remarcabilă atât din punct de vedere al calității părți-

¹⁴⁹Speța *Loizidou*...para. 56.

¹⁵⁰Speța *Cipru c. Turciei*, hotărârea asupra fondului din 10/05/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59454> (Vizitat la 12/04/2014)

lor la proces, cât și a complexității acesteia, statul reclamant a invocat răspunderea Turciei pentru acțiunile/omisiunile guvernului RTCN, indiferent de proclamarea independenței acesteia în 1983. Cipru a susținut că RTCN este o entitate ilegală, fiind *de facto* subordonată Turciei, iar ultima exercitând control asupra teritoriului ocupat din nordul Ciprului în continuare. Guvernul de la Ankara, în mod tradițional, a invocat că RTCN este un stat democratic și independent, obligațiile din CEDO nefiindu-i astfel imputabile. Ciprul a invocat încălcarea obligațiilor prevăzute de articolele 1-11, 13, 14, 17, 18 a CEDO și articolele 1-3 din Protocolul 1, în privința persoanelor aflate pe teritoriul ocupat.

Reieșind din *ratio decidendi* din speța *Loizidou*, Curtea a ridicat răspunderea Turciei pentru încălcările oficialilor RTCN la rang de principiu, stabilind, *inter alia*: „Având un control general efectiv asupra Ciprului de Nord, responsabilitatea sa nu poate fi limitată la actele propriilor soldați sau funcționari din nordul Ciprului, dar trebuie, de asemenea, să fie angajată în virtutea actelor administrației locale care supraviețuiește datorită forțelor militare turcești și a altor tipuri de suport”. Față de speța precedentă, din fraza citată poate fi observată claritatea cu care Curtea a reiterat prezența jurisdicției în sensul art.1 al CEDO și posibilitatea angajării eventuale a răspunderii în virtutea testului de control general pentru orice act al autorităților RTNC. Din nou s-a accentuat caracterul teritorial al testului, jurisdicția Turciei extinzându-se asupra întregului teritoriu al RTCN.

Importanța aspectului teritorial al *controlului general* rezidă în imposibilitatea protecției aleatorii a drepturilor și libertăților fundamentale, adică jurisdicția Turciei se extinde asupra întregii palete de drepturi și libertăți prevăzute de CEDO. Este o consecință firească a aplicării criteriului de control general, satisfacerea căruia ar fi imposibilă dacă Turcia n-ar fi obiectiv capabilă, reieșind din circumstanțele speței, să protejeze drepturile și libertățile fundamentale în totalitatea acestora.

În speța *Bankovic*, unul dintre factorii care a orientat Curtea la concluzia absenței jurisdicției statelor reclamate în timpul bombardamentelor Belgradului, a fost imposibilitatea pretinsă a acestora de a garanta drepturile prevăzute în Convenție în totalitatea lor, principiu ce se reflectă în imposibilitatea de a „diviza și adapta” drepturile și libertățile consacrate în Convenție¹⁵¹.

Mai mult, Curtea a extins noțiunea de jurisdicție și asupra ingerințelor provocate de faptele persoanelor private, aflate pe teritoriul controlat de RTCN¹⁵², astfel făcând cea mai extensivă interpretare posibilă a noțiunii de jurisdicție în sensul aplicării extraterritoriale a CEDO. În speța dată, Curtea a concluzionat că a avut loc încălcarea continuă a obligației pozitive în lumina articolelor 2, 3 și 5 para. 1, fiind condamnată inacțiunea guvernului reclamat de a investiga cazurile grecilor ciprioți dispăruți în circumstanțe

¹⁵¹Speța *Bankovic*... para. 75.

¹⁵²Speța *Cipru c. Turciei*... para. 81.

periculoase și/sau ulterior deținuți în custodia Turcă, dar nu a fost observată încălcarea art.2 pe capătul respectării dreptului la viață a aceluiași persoane. Totodată Curtea a calificat ca și tratament degradant acțiunile autorităților RTCN de izolare a populației din regiunea Karpas, care nu putea ieși în afara acesteia și nu avea posibilitatea de a-și dezvolta comunitatea. Curtea a statuat că a avut loc o încălcare globală a drepturilor ce reies din art.8, grecilor ciprioți din regiune fiindu-le refuzat accesul la casele lor, serviciile de securitate monitorizându-le relațiile interpersonale și fiind dese cazurile de prezență permanentă a oficialilor în casele indivizilor. A fost constatată încălcarea continuă a art.1 a Protocolului 1, din cauza inacțiunii autorităților RTCN de a proteja dreptul de proprietate a populației grece ce absentează în regiunea respectivă. Deci bunurile nu puteau fi *de facto* transmise prin contract sau testament. Pe de altă parte, Curtea a stabilit că băștinașilor greci le-au fost impuse îngrădiri în prerogativa de a controla și a se bucura deplin de dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile. De asemenea, s-a constatat și încălcarea art.9 CEDO din motivul limitării accesului grecilor ciprioți la locurile de cult și participarea la activități cu caracter religios, și a art.10 pe capătul cenzurii impuse de autoritățile RTCN în privința limitării importului manualelor școlare și surselor mass-media printate în limba greacă.

În prezenta speță poate fi observat că s-a făcut o interpretare extrem de extensivă a noțiunii de jurisdicție, criteriul de control efectiv realmente acoperind toate drepturile

și libertățile definite în Convenție. Ceea ce deosebește speța dată de alte cazuri de aplicare extraterritorială a CEDO în circumstanțe de acțiuni militare este faptul că Convenția a fost aplicată în totalitatea sa, fiind constatate atât încălcări ale obligațiilor pozitive, cât și negative.

Recent Marea Cameră a emis hotărârea cu privire la satisfacția echitabilă în speța *Cipru c. Turciei*¹⁵³, acordând pentru prima dată într-o speță interstatală despăgubiri sub formă pecuniară. Hotărârea de prestare a fost emisă cu un interval de 13 ani din momentul adoptării hotărârii pe fond, un termen inedit în practica contenciosului CEDO¹⁵⁴. După cum s-a exprimat un grup de judecători în opinia separată: „Prezenta hotărâre anunță o nouă eră în punerea în aplicare a drepturilor omului, susținute de către Curte și marchează un pas important în asigurarea respectării statului de drept în Europa”. Curtea a dat de înțeles că participarea în conflictele armate de pe teritoriul european nu poate fi tolerată și orice încălcare a Convenției, săvârșită chiar și prin intermediul unei entități non-statale urmează a fi pedepsită; iar persoanele care au avut de suferit în urma agresiunii unui stat urmează a fi despăgubite, putând fi reprezentate în fața Înaltei Curți și de către statul al cărui resortisanți sunt.

¹⁵³Speța *Cipru c. Turciei*, hotărârea privind satisfacția echitabilă din 12/05/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144151> (Vizitat la 30/06/2014)

¹⁵⁴Sârcu-Scobioală D., *op. cit.*, pp.78-80.

După *Loizidou* și *Cipru*, au urmat o serie de hotărâri împotriva Turciei, prin care a fost recunoscută încălcarea dreptului de proprietate prin îngrădirea accesului de către forțele armate turcești sau de către autoritățile RTCN la casele reclamanților sau a altor bunuri imobile într-o formă sau alta, circumstanțele generale fiind similare aceloră din spețele precedente, astfel fiind constatată încălcarea art. 1 Protocolul 1 și articolelor 3 și 8 CEDO (după caz) în spețele: *Andriou Papi*¹⁵⁵; *Olymbiou*¹⁵⁶; *Strati*¹⁵⁷; *Saveriades*¹⁵⁸; *Gavriel*¹⁵⁹; *Solomonides*¹⁶⁰; *Kyriakou*¹⁶¹; *Alexandrou*¹⁶² ș.a.

¹⁵⁵Speța *Andreou Papi c. Turciei*, hotărârea din 10/05/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94204> (Vizitat la 13/04/2014)

¹⁵⁶Speța *Olymbiou c. Turciei*, hotărârea din 27/10/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95300> (Vizitat la 13/04/2014)

¹⁵⁷Speța *Strati c. Turciei*, hotărârea din 22/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94200> (Vizitat la 13/04/2014)

¹⁵⁸Speța *Saveriades c. Turciei*, hotărârea din 22/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94238> (Vizitat la 13/04/2014)

¹⁵⁹Speța *Gavriel c. Turciei*, hotărârea din 20/01/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90751> (Vizitat la 13/04/2014)

¹⁶⁰Speța *Solomonides c. Turciei*, hotărârea din 20/01/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90738> (Vizitat la 13/04/2014)

¹⁶¹Speța *Kyriakou c. Turciei*, hotărârea din 22/06/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99587> (Vizitat la 13/04/2014)

¹⁶²Speța *Alexandrou c. Turciei*, hotărârea din 20/01/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90812> (Vizitat la 13/04/2014)

Toate spețele enumerate au în comun faptul că Înalta Curte a aplicat criteriul de control general pentru a determina legătura jurisdicțională dintre acțiunile militarilor turci și ai RTCN. Din punct de vedere material, și mai ales în privința art. 1 Protocolul 1, a fost constatată încălcarea obligației negative de a nu aduce atingere dreptului de proprietate.

Curtea a ajuns la concluzii similare și în speța *Varnava*¹⁶³, recunoscând răspunderea Turciei pentru încălcarea obligațiilor procedurale ce reies din art. 2 și art. 3 CEDO în privința rudelor reclamanților, dispărute în urma capturării și deținerii acestora de către forțele armate turcești. Este remarcabil faptul că în speța dată prezența jurisdicției Turciei pe teritoriul RTCN nu a mai fost disputată. Aceasta rezultă în mod implicit din circumstanțele speței, care sunt în mare parte similare aceluia din speța *Cirpu c. Turciei*, și din concluzia Curții, prin care a fost respinsă obiecția guvernului de neaplicare a Convenției din motivul absenței competenței *ratione temporis* a Înaltei Curți în privința obligației pozitive procedurale a statelor de a investiga dispariția persoanelor în circumstanțe periculoase pentru viață¹⁶⁴. Turcia a obiectat că nu este îndatorată să exercite obligația dată, deoarece a aderat la instrumentul ce permitea depunerea cererilor individu-

¹⁶³Speța *Varnava ș.a. c. Turciei*, hotărârea din 18/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-1322> (Vizitat la 13/04/2014)

¹⁶⁴ *Idem*, para. 150.

ale ulterior momentului dispariției invocat. Reieșind din faptul că, în lumina art. 2 CEDO, obligația procedurală de a investiga operează în mod diferit de obligația materială de a respecta/proteja dreptul la viață, Curtea a concluzionat că dispariția persoanei este un fenomen special, caracterizat prin elementul de durată. Ultimul rezultă din starea de incertitudine și absența răspunderii apărută în urma dispariției persoanei, pentru rudele potențialelor victime, ceea ce înlătură caracterul instantaneu al obligației. Prin urmare, obligația procedurală de a investiga dispariția persoanelor poate opera și retroactiv, moartea persoanei dispărute urmând a fi ulterior prezumată.

La examinarea în fond a obligațiilor în baza art. 2, reieșind din starea de conflict armat drept circumstanță dominantă a speței, Curtea a statuat că art. 2 din CEDO trebuie interpretat în lumina dreptului internațional umanitar, care reglementează în mod universal protecția civililor și a acelor persoane ce nu mai participă la ostilități, inclusiv colectarea informațiilor în privința identității și soartei victimelor¹⁶⁵. Așadar, guvernul reclamat a încălcat obligația de a presta informație concretă cu privire la persoanele dispărute în timpul conflictului armat.

Curtea, de asemenea, a constatat și încălcarea art.3 din CEDO în privința aceleiași obligații de investigare. În acest sens, s-a ajuns la o concluzie identică cu cea din speța *Cipru*, deci s-a statuat că inacțiunea îndelungată a

¹⁶⁵*Idem*, para. 185.

guvernului reclamat în privința obligației menționate reprezintă tratament inuman pentru rudele persoanelor a căror soartă nu este cunoscută¹⁶⁶.

Conform materialelor cauzei, 2 din acele 9 victime au fost pentru ultima dată observate în custodia forțelor armate turcești sau a RTCN de către Comitetul Internațional al Crucii Roșii, figurând în listele ultimei ca și deținuți. În baza constărilor în privința încălcării art. 2, Curtea a stabilit și încălcarea art. 5 CEDO.

În speța dată poate fi observat cum o singură omisiune procedurală de durată a statului reclamat, a antrenat încălcarea obligațiilor pozitive ce reies din articolele 2, 3 și 5 ale CEDO concomitent. Totodată, din textul hotărârii poate fi dedus că în calitate de temei pentru angajarea răspunderi extrateritoriale a CEDO față de guvernul turc, de asemenea a fost aplicat criteriul controlului general, ceea ce rezultă din similitudinea circumstanțelor generale ale cauzei cu acele din spețele *Loizidou* și *Cipru c. Turciei*.

Un caz mai specific de aplicare extrateritorială a CEDO în privința conflictului din Cipru poate fi identificat în speța *Isaak*¹⁶⁷. Anastasios Isaak, împreună cu alți motocicliști, a luat parte la o demonstrație împotriva ocupației turce a Ciprului de Nord. Demonstrația a început în Berlin

¹⁶⁶*Idem*, para. 202.

¹⁶⁷Speța *Isaak c. Turciei*, hotărârea din 24/06/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87146> (Vizitat la 15/04/2014)

și a continuat până în Cipru. Dl Isaak a intrat în zona tampon dintre teritoriile controlate de guvernul cipriot și de către RTCN, aflată sub autoritatea forțelor pacificatoare ONU. După ce au trecut în zona tampon, înspre demonstranți a început mișcarea militanții turci și colaboratorii serviciului de poliție RTCN, concomitent fiind observat și un grup de membri ai unei organizații neo-naziste turcești, care au fost înarmați cu bastoane și bare de fier. Demonștranzii au fost atacați, în rezultat dl Isaak a decedat în urma aplicării multiplelor lovituri în zona cranială. Speța dată se deosebește prin locul săvârșirii actului, zona tampon fiind neutră, deci *de jure* nu se afla sub jurisdicția Turciei. Cu toate acestea, reieșind din practica sa precedentă, Curtea a extins jurisdicția Turciei și în privința zonei neutre, controlate de forțele pacificatoare ONU.

În decizia cu privire la admisibilitate, Curtea a stabilit în privința jurisdicției Turciei din zona tampon următoarele: „chiar dacă faptele denunțate au avut loc în zona tampon neutră a ONU, Curtea consideră că persoana decedată s-a aflat sub autoritatea și/sau controlul efectiv al statului reclamat prin intermediul *agenților săi*...[acțiunile/omisiunile despre care s-au plâns reclamanzii] atrăgând răspunderea statului reclamat în temeiul Convenției”¹⁶⁸. La examinarea fondului, chestiunea jurisdicției nu a devenit obiect de dispută, iar în hotărâre

¹⁶⁸Speța *Isaak c. Turciei*, decizia din 28/09/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77533> (Vizitat la 15/04/2014)

Înalta Curte nu ne-a bucurat cu interpretarea sintagmei subliniate. Testul de control efectiv *per se* nu este aplicabil în cazul dat din motivele pe care le-am analizat în speța *Loizidou*. Totodată nici criteriul de control general nu e aplicabil datorită faptului că teritoriul din zona tampon se afla sub autoritatea exclusivă a UNFICYP¹⁶⁹, din ce rezultă că unicul criteriul aplicabil ar fi *autoritatea agent-stat*, care acoperă perfect circumstanțele în care agentul exercită actul extraterritorial în afara teritoriului sau localurilor aflate sub jurisdicția statului turc. Însă textul Curții este oarecum vag în acest caz, pentru a ajunge la concluzii sigure.

În final a fost constatată încălcarea obligației pozitive a guvernului reclamat ce rezultă din art.2 al CEDO, probele prezentate demonstrând inacțiunea agenților turci în timpul actului de omor a dlui Isaak, dar și eșecul de a investiga decesul lui. Totodată, a fost constatată încălcarea dreptului la viață a victimei prin acțiunile tacite și explicite a soldaților turci, cel puțin 5 dintre ei participând la actul de omor.

Într-un mod similar, în speța *Solomou c. Turciei*, reclamantul s-a plâns de încălcarea obligațiilor materiale și procedurale ce reies din art. 2 al CEDO în legătură cu uciderea de către forțele armate turcești a dlui Solomou,

¹⁶⁹Rezoluția Consiliului de Securitate a ONU privind Întrebarea Ciprului, nr.186 din 04.03.1964. [on-line]: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186\(1964\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186(1964))(Vizitat la 15/04/2014)

care a protestat împotriva omorului victimei din speța *Isaak* în ziua înmormântării acestuia. Circumstanțele sunt similare, dl Solomou trecând zona tampon a intrat pe teritoriul RTCN, a fost omorât în urma provocării a 5 răni de glonte în cap, după ce a încercat să dezarboreze drapelul turc. Totodată, victima, comparativ cu speța *Issak*, în momentul ingerințelor se afla pe teritoriul aflat sub controlul autorităților RTCN, deci sub jurisdicția Turciei conform criteriului clasic de control general¹⁷⁰.

Circumstanțe mai specifice pot fi observate în speța *Andreou c. Turciei*. Imediat după acele întâmplări în speța *Solomou*, personalul militar al Turciei și/sau al RTCN au tras de la 25 la 30 de rafale în direcția persoanelor, care încă se aflau în zona tampon, în mod nediscriminatoriu, fără să existe un pericol real din partea ultimelor. Reclamanta a fost rănită, fiind astfel produsă o ingerință nejustificată în dreptul la viață a acesteia, creându-se pericolul decesului ei.

Guvernul reclamat din nou a obiectat că zona tampon nu se afla sub jurisdicția RTCN și, reieșind din criteriul de control general, potențialele victime nu se aflau sub jurisdicția Turciei. Astfel, Curtea a luat o poziție elegantă, statuând în decizia cu privire la admisibilitate, că, deoarece soldații turci și/sau ai RTCN în momentul împușcăturilor se aflau pe teritoriul controlat de RTNC, iar reclamanta fiind în preajma punctului de control greco-

¹⁷⁰Speța *Solomou c. Turciei*, hotărârea din 24/06/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87144> (Vizitat la 17/04/2014)

cipriot, jurisdicția Turciei trebuia să fie recunoscută reieșind din același criteriu de control general¹⁷¹. Având un final echitabil, considerăm că aplicarea criteriului de control efectiv nu trebuia să aibă loc în speța dată, deoarece victima ingerinței se afla în afara zonei de control propriu-zise. Victima indubitabil se afla sub autoritatea agentului în momentul comiterii încălcării, dar nici într-un caz sub jurisdicția lui în legătură cu controlul general exercitat asupra nord-estului insulei. Criteriul de autoritate agent-stat ar fi fost mai potrivit, deși nu poate fi omisă nici „comoditatea” aplicării eronate a *controlului general*, reieșind din jurisprudența deja existentă.

Ca și concluzie la acest subiect, enunțăm că în spețele cu privire la conflictul din nordul insulei Cipru pot fi observate două trăsături principale, și anume:

- Curtea, de principiu, aplică doar criteriul de *control general*, ceea ce a condus la protecția întregului ansamblu de drepturi și libertăți prevăzute de Convenție.
- Curtea a constatat răspunderea Turciei atât pentru acțiunile/omisiunile, comise de către militarii săi, oficialii RTCN (*de jure* nesubordonați Turciei), atât și de agenții privați, cum ar fi formațiunile neo-na-ziste turcești.
- Acordarea satisfacției echitabile sub formă pecuniară este posibilă și în spețele interstatuale.

¹⁷¹Speța *Andreou c. Turciei*, decizia din 03/06/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88068> (Vizitat la 17/04/2014)

4.2. Iugoslavia – (ne)aplicarea extrateritorială a CEDO și convergența cu rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU

Deși conflictul iugoslav a atras mai mult neaplicarea extrateritorială a Convenției pe teritoriul Iugoslaviei decât aplicarea ei, jurisprudența provocată a avut consecințe majore pentru practica ulterioară a Înaltei Curți.

Cea mai de văză, dar și controversată speță, unde s-a pretins aplicarea extrateritorială a CEDO este, desigur, *Banković ș.a.*, Curtea refuzând acelor 6 reclamanți protecția extrateritorială.

În consecința conflictului dintre kosovarii sârbi și albanezi din regiunea autonomă Kosovo din perioada anilor 1998-1999, NATO a declarat unilateral voința acesteia de a exercita lovituri aeriene asupra unor teritorii ale Republicii Federative Iugoslavia (RFI), care au și avut loc în perioada 24 martie – 8 iunie 1999. Printre altele, a fost lovită de o rachetă lansată de un avion al forțelor NATO și clădirea *Radio Televizije Srbije* (în continuare – RTS), în care se aflau 3 canale de televiziune și 4 posturi de radio, în consecință decedând rudele primilor 5 reclamanți și fiind rănită ruda celui de-a șaselea.

Reclamanții au invocat încălcarea articolelor 2, 10 și 13 de către statele-membre ale NATO, care au participat la atacul respectiv. Curtea nu a ajuns să examineze speța în fond și a declarat-o inadmisibilă din motivul absenței jurisdicției dintre statele reclamate și pretinse-

le victime, deși în speță fusese ridicate câteva chestiuni de interes major, precum răspunderea statelor pentru acțiunile acestora sub egida unei organizații internaționale; răspunderea statelor pentru actele extraterritoriale, care au avut efecte negative pe teritoriul unui stat care, nu este membru al CoE; standardele și interconexiunea dintre dreptul internațional umanitar și dreptul CEDO în afara *espace juridique* a Consiliului Europei; și cel mai principal – dacă statele se pot comporta în afara acestui spațiu în mod diferit, deci să „încalce obligațiile” acestora atunci când conduc operațiuni militare în Botswana sau Madagascar, spre exemplu.

În primul rând, Curtea a statuat că a avut loc un act extraterritorial, nefiind excesiv de specifică în acest sens¹⁷². Astfel, Înalta Curte, în mod implicit a constatat imputabilitatea actului statelor reclamate, prin care a fost distrusă clădirea RTS, deci *de facto* a existat legătură jurisdicțională dintre actul săvârșit și pretinsa încălcare a Convenției.

Curtea a indicat în *dicta* că CEDO nu trebuie interpretată în vid, urmând să fie luate în considerare și normele relevante ale dreptului internațional public și ale răspunderii internaționale în special¹⁷³, iar noțiunea de jurisdicție, cu titlu de excepție fiind interpretată extraterritorial. Curtea a concluzionat că actul extraterritorial

¹⁷²Speța *Bankovic*...para. 54.

¹⁷³*Idem*, para. 57.

în cauză nu se încadrează în nici una din excepțiile de la principiul teritorialității, înserate în jurisprudența relevantă. Iar după ce s-a referit la necesitatea interpretării CEDO în lumina dreptului internațional public, Curtea imediat face trimitere la *travaux préparatoires*, indicând că intenția inițială a autorilor Convenției era de a o aplica în mod preferențial pe teritoriul statelor contractante¹⁷⁴. Chiar de la prima vedere, textul deciziei Curții nu pare de a fi limpezit de ambiguități.

Nu este suficient de clar care anume criteriu a încercat să aplice Curtea pentru a determina răspunderea de fapt a statelor reclamate. Reclamanții i-au sugerat să aplice într-un mod fragmentar criteriul de *control efectiv* întru determinarea legăturii juridice dintre statele contractante și soldații formal detașați, reieșind din ponderea de control asupra operațiunii exercitate de către ele. Fragmentarea criteriului de control efectiv consta în aplicarea parțială a Convenției, statele reclamate fiind obligate să respecte obligațiile pozitive „doar” proporțional nivelului de control exercitat, în dependență de specificul fiecărui act extrateritorial¹⁷⁵. Mai târziu, Curtea va accepta acest concept în speța *Al-Skeini*, aici însă ea a stabilit că criteriul dat nu se conține în art.1 CEDO, „lipsindu-l de un oarecare scop”. Din cauza constatării încălcărilor Regatului Unit în conflictul armat din Irak, acest scop a fost găsit.

¹⁷⁴*Idem*, para.63-65.

¹⁷⁵*Idem*, para. 75.

Curtea stabilește că drepturile și libertățile înserate în CEDO nu pot fi „*divizate și adaptate*”, ceea ce înseamnă că pentru ca statul să-și exercite extraterritorial jurisdicția în lumina art.1, el trebuie să dețină un control teritorial, care să-i permită protecția tuturor drepturilor și libertăților prevăzute în Convenție, fără careva excepții, iar aceasta e posibil doar în cazul ocupației militare sau cel puțin a controlului exclusiv asupra unui spațiu. Curtea a încercat să ne dea de înțeles că în circumstanțe de conflict armat poate fi aplicat un singur criteriu – controlul efectiv asupra unui spațiu, într-o formă sau alta a sa. În general, conceptul de „drepturi divizate și adaptate” sau „nedivizate și neadaptate” ne pare prea fictiv și lipsit de suport convențional și judiciar. Chiar și în spețele „naționale” statele nu întotdeauna au posibilitatea de a respecta drepturile și libertățile fundamentale, spre exemplu în privința obligațiilor de a proteja, deci acesta reiese din circumstanțele fiecărei spețe în parte. Statul nu este un colos sau înger păzitor care să ne apere în mod constant. Aplicarea Convenției întotdeauna decurge din anumite circumstanțe, însăși ideea că ea s-ar aplica sau nu s-ar aplica pe deplin este irealistă și utopică. Reieșind din indivizibilitatea drepturilor omului este și firesc faptul că statul are obligația de a respecta toate drepturile prevăzute în Convenție. Însă, când e vorba de extraterritorialitate, statul poate să protejeze, dar și să comită ingerințe prioritare în exercitarea drepturilor și libertăților prevăzute în articolele 2, 3, 5, mai rar 6, și mai rar în celelalte, din ca-

uza capacităților limitate ale statelor în asemenea situații (problema consta în imposibilitatea de onorare a unor obligații pozitive). În orice eventualitate, acesta nu este un motiv pentru a refuza remediul oferit persoanelor de CEDO. Dacă agenții statului omoară ilicit sau torturează persoane în afara teritoriului său – statul este obligat să investigheze eficient faptele respective, dacă distruge proprietățile resortisanților altui stat – să le compenseze echitabil pierderile, etc; deci, așa cum ar trebui să acționeze în conformitate cu principiul universalismului drepturilor omului.

De altfel, și în speța *Ilașcu* a avut loc o fragmentare a obligațiilor ce reies din Convenție, Curtea stabilind că Republicii Moldova îi sunt imputabile doar actele proporționale gradului de exercitare a jurisdicției asupra teritoriului transnistrean, *de facto* aflat în afara controlului său¹⁷⁶.

Această interpretare îngustă a noțiunii de jurisdicție este într-o oarecare măsură contrară și fostei practici a Curții, aceasta aplicând, după caz, criteriul de *autoritate agent-stat* în spețele unde erau implicate misiunile diplomatice ale părților contractante sau în cazul exercitării jurisdicției prin intermediul serviciilor de securitate ale acestora. Criteriul de autoritate agent-stat nu este, în principiu, unul limitativ, și oferă spațiu pentru interpretare, dar voința Înaltei Curți a fost aparent alta.

¹⁷⁶Speța *Ilașcu*...para. 448.

Curtea purcede și la caracterul regional al Convenției pentru a declara cererea inadmisibilă. Astfel, spre deosebire de spețele privind conflictul din nordul Ciprului, RFI nu cade sub acoperirea *espace juridique* al Convenției și, după cum explică Curtea, "RFI în mod evident nu se încadrează în [el]. Convenția nu a fost concepută pentru a fi aplicată în întreaga lume, chiar și în ceea ce privește comportamentul statelor contractante. ...Dorința de a evita un decalaj sau vid în materia de protecție a drepturilor omului a fost până acum invocată de Curte în favoarea stabilirii competenței numai în cazul în care teritoriul în cauză a fost unul care... în mod normal, ar fi acoperit de Convenție"¹⁷⁷.

În opinia noastră, această concluzie este oarecum vagă și nicidecum nu a sporit claritatea și calitatea deciziei în cauză. Din jurisprudența de până la *Bankovic* poate fi observat cu câtă rigurozitate Curtea interpretează noțiunea de jurisdicție, în speța dată însă Curtea, într-un mod specific, a ridicat principiul teritorialității la un alt nivel. De asemenea, nu era clară corelarea noțiunii de *espace juridique* cu jurisprudența Curții de până la *Bankovic* de aplicarea Convenției în afara spațiului juridic al Consiliului European, anterior neîntâmpinând careva dificultăți în acest sens. Mai mult, Curtea nu a oferit suport juridic concluziei date, ci doar a interpretat, în opinia noastră, oarecum eronat *dicta* din *Loizidou*, unde a fost statuat că CEDO este un instrument constituțional al ordinii publi-

¹⁷⁷Speța *Bankovic*...para. 80.

ce europene, al cărui scop este asigurarea respectării angajamentelor asumate de înaltele părți contractante¹⁷⁸. Rămâne sub semn de întrebare, cum secvența respectivă din *Loizidou* ar putea fi interpretată ca și o limitare a extrateritorialității Convenției. Sau, *ad absurdum*, ordinea juridică europeană permite încălcarea drepturilor universale în afara spațiului CoE? Iar RFI nu făcea parte din teritoriul Europei continentale?

Revenind la analiza aplicării criteriului de control efectiv/general în speța *Bankovic*, Curtea s-a limitat la generalizări. Este remarcabil că Înalta Curte nu a precizat dacă acțiunile militare extrateritoriale exercitate, fără ca agentul statului să pășească pe teritoriul unui alt stat, pot atrage jurisdicția în sensul art. 1 CEDO. *Raison d'être* ce a stat la baza concluziei globale a Curții în speță a fost aparent următorul: statul trebuie să exercite jurisdicția, reieșind din criteriile de control efectiv/general, într-un mod exclusiv. Aceasta înseamnă, că pentru a exercita extrateritorial jurisdicția, statul participant la acțiuni militare trebuie să dețină autoritate exclusivă asupra teritoriului unde se afla persoana în momentul săvârșirii ingerinței, dacă nu există un aranjament cu statul respectiv în acest sens. O astfel de situație este posibilă doar atunci când primul stat este ocupant în sensul art.42 al Regulilor de la Haga, sau exercită controlul exclusiv prin intermediul agentului. Astfel, nu este relevant dacă statul are un titlu

¹⁷⁸Speța *Loizidou*, hotărârea privind obiecțiile preliminare...para. 93.

asupra teritoriului, este important să existe un control *de facto* asupra acestuia. Chiar și în anul 2001 o astfel de abordare limitată nu corespundea realităților de purtare a conflictelor armate, acestea fiind mult mai diverse.

Considerăm că în speța dată, Curtea a aplicat ero-
nat atât Convenția, cât și normele răspunderii internaționale a statelor, în special a răspunderii agenților pentru faptele statelor, dar și a contrazis jurisprudența sa de până la *Bankovic*.

În privința aceluiași fapt, rudele victimelor bombardării clădirii RTS au încercat să acționeze și în instanțele naționale italiene¹⁷⁹. Reieșind din suportul politic și logistic acordat de Italia statelor-membre ale NATO, acele din urmă au înaintat acțiuni civile, în baza dreptului delictual italian, împotriva prim-ministrului și ministrului apărării Italiei, și a Comandamentului forțelor aliate ale NATO din Europa de Sud. Curtea de Casație italiană a stabilit că, deoarece actele de război ale statului italian erau manifestări ale unor decizii politice, nici o instanță națională nu era competentă să adjucece de la stat în circumstanțele date. Totodată dreptul național italian nu prevedea dreptul de adjucecare de la stat pentru încălcările normelor internaționale, deci instanțele naționale nu erau competente *ratione materiae* în asemenea situații. Invocând în fața Înaltei Curți ingerința în drepturile pre-

¹⁷⁹Speța *Markovic ș.a. c. Italiei*, hotărârea din 14.12.2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78623> (Vizitat la 29/06/2014)

văzute în art.6para. 1 al Convenției, ea a stabilit că deși reclamantii, în momentul în care au înaintat o acțiune într-o instanță națională indubitabil se aflau sub jurisdicția Italiei¹⁸⁰, accesul la justiție s-a extins doar asupra scopului procedural, neacoperindu-l și pe acel material¹⁸¹.

În *Markovic* Curtea a oferit prioritate reglementărilor naționale – barierei în privința înaintării unei acțiuni împotriva statului, în privința actelor sale „politice”, ceea ce, în viziunea noastră, a lipsit de substanță *accesul la justiție* în speța analizată, chiar și luând în considerare faptul că accesul la justiție nu este un drept absolut, iar conceptul „actelor statului” nu se bucură de o interpretare care ar spori previzibilitatea jurisprudenței relevante. Decizia Marelui Cameră a fost una cu adevărat controversată, împotriva ei expunându-se 7 judecători.

Decizia Curții devine mai clară dacă am privi-o prin prisma conceptului de imunitate jurisdicțională a statelor. Considerăm că noțiunile „actului politic” sau „actului de stat” (în ele incluzându-se și actele de război, săvârșite cu sau fără încălcarea normelor dreptului internațional) în speța dată, în mare parte, se intersectează cu cea de imunitate funcțională a statelor: statele nefiind pasibile de răspundere atunci când împotriva lor se invocă „acte suverane” în fața instanțelor naționale. Noțiunea de acte suverane nu se supune unei interpretări extensive, dar

¹⁸⁰*Idem*, para.55.

¹⁸¹*Idem*, para.115.

drept exemple ar putea servi: actele ce derivă din funcțiile de politică externă, apărarea națională sau securitatea generală a statului. Curtea obișnuiește să dea prioritate intereselor statului în privința actelor suverane, ceea ce ar putea într-o oarecare măsură explica hotărârea ei în *Markovic*.

Marea Cameră a elaborat un alt raționament în decizia pe spețele *Behrami și Saramati*¹⁸². Reclamanții au invocat răspunderea statelor, a căror soldați cu funcții militare superioare, aflându-se pe teritoriul Kosovo în temeiul rezoluției Consiliului de Securitate al ONU, prin actele lor au cauzat încălcări ale prevederilor Convenției. Deși preținsele ingerințe s-au produs pe teritoriul Kosovo, Curtea nu s-a expus pe capătul (ne)aplicabilității CEDO în afara *espace juridique*.

Primul grup de reclamanți a invocat încălcarea art.2 prin inacțiunea statelor reclamate de a curăța de minele explozive, anterior instalate, teritoriul Kosovo. Al doilea grup de reclamanți a invocat încălcarea articolele 5, 6 și 13 ale Convenției pentru arestarea lor de către membrii KFOR și detenția nejustificată.

Teritoriul Kosovo se afla, în momentul săvârșirii actelor imputate, sub controlul exclusiv al KFOR și UNMIK – autorități subordonate ONU, ceea ce în mod legitim

¹⁸²Spețele *Behrami și Behrami c. Franței și Saramati c. Franței, Norvegiei și Germaniei*, decizia din 02.05.2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80830> (Vizitat la 29/06/2014)

a trezit întrebarea dacă acțiunile/omisiunile membrilor acestora erau în general imputabile statelor reclamate. Această circumstanță și deosebește decizia dată de cea în *Bankovic*, Curtea axându-se preponderent pe faptul dacă era ea competentă *ratione personae* să examineze speța în fond. Astfel, constatând că actele invocate mai sus erau atribuibile soldaților-agenți ai statelor contractante, trebuia să decidă dacă statele reclamate au exercitat asupra acestora un grad de control necesar angajării răspunderii extrateritoriale, deci să decidă cui îi erau ele imputabile: statelor sau ONU. Înalta Curte a fost în general protectoare în privința autorităților subordonate ONU, stabilind prezumția legalității acțiunilor acestora dacă ele sunt formate conform Capitolului VII al Cartei ONU, deoarece printre scopurile acestora explicit sau implicit intră și protecția drepturilor omului identice aceloră prevăzute în Convenție. Doar în cazul unei deficiențe vădite în protecția drepturilor și libertăților fundamentale ar putea fi angajată răspunderea statelor propriu-zise. Curtea a constatat că statele în general se implică în acțiunile soldaților detașați ai săi, însă "nu interferează în chestiunile operaționale"¹⁸³. Deci Curtea a recunoscut implicit că actele șefilor militari-detașați din forțele armate ale statelor reclamate ar putea fi, de principiu, imputate ultimelor, însă ea nu a găsit suficient control din partea lor.

În cazurile de mai sus, realizarea deciziilor luate în conformitate cu Carta ONU era delegată unor autorități

¹⁸³*Idem*, para.138.

subsidiare organizației. Situația este oarecum diferită atunci când statele sunt obligate să ia anumite măsuri ce reies din rezoluțiile Consiliului de Securitate a ONU, nu într-un mod colectiv, ci de sine stătător cum a fost în cazul spețelor *Bosphorus*¹⁸⁴ și *Nada*¹⁸⁵. În ambele, reclamantii au invocat încălcarea Convenției în baza interdicțiilor stabilite prin rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU, realizarea acestora constituind obligația fiecărui stat în parte. În *Bosphorus* reclamantului – unei persoane juridice înregistrate în Turcia – i-a fost sechestrată o aeronavă arendată de la o companie aeriană iugoslavă, ca și măsură de sancționare economică împotriva Iugoslaviei. În *Nada* reclamantul nu avea posibilitatea de a ieși în afara enclavei italiene *Campione d'Italia*, înconjurată de teritoriul Elveției, deoarece era bănuț de către Consiliul de Securitate a fi un membru al unei organizații teroriste. Deci în ambele cazuri acțiunile invocate erau în mod exclusiv imputabile doar statelor reclamate.

Curtea, precum și în *Behrami*, a reieșit din prezumția legalității acțiunilor statului, ori de câte ori rezoluția respectivă a Consiliului de Securitate era îndreptată spre a garanta un număr echivalent de drepturi și libertăți

¹⁸⁴Speța *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi c. Irlandei*, hotărârea din 30.06.2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69564> (Vizitat la 30/06/2014)

¹⁸⁵Speța *Nada c. Elveției*, hotărârea din 12/09/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113118> (Vizitat la 30/06/2014)

cu acelea prevăzute în Convenție. Echivalența se referă doar la mijloacele sau obiectivele instrumentelor, nu și la rezultatele care se puteau obține în urma realizării politicilor onuziene. Numai în cazul unei deficiențe vădite a acestor mijloace, prezumția echivalenței, deci a legalității măsurilor luate de către state în mod individual, putea fi combătută. Doar în *Nada* Curtea a stabilit deficiența vădită, reieșind din faptul că rezoluția respectivă a Consiliului de Securitate presupunea îngrădirea drepturilor omului, deci prezumția respectivă a fost pentru prima dată în practica Curții combătută¹⁸⁶. Totuși, și în rezoluția din *Bosphorus* implicit se prevedea încălcarea drepturilor unor agenți economici, însă aprecierea Curții a fost diferită decât în *Nada*. Prezumția legalității în prima a mai fost fundamentată și pe decizia Curții de Justiție a Uniunii Europene (CEJ), care obliga Irlanda să se conformeze rezoluției respective, Curtea luând în considerare că statul reclamat de fapt nu era îndreptățit la un comportament contrar¹⁸⁷.

Este curios faptul că posibilitatea atribuirii acțiunilor agenților statului depinde și de momentul emiterii rezoluției relevante a Consiliului de Securitate a ONU în raport cu săvârșirea *de facto* a actului extrateritorial. Astfel, în spețele *Behrami*, *Bosphorus* și *Nada* actul extrateritorial a fost precedat de o rezoluție, care a și provocat un anumit comportament din partea organelor statului

¹⁸⁶*Idem*, para. 172.

¹⁸⁷Speța *Bosphorus*...para.165-166.

(*Bosphorus, Nada*) sau a fost creată o autoritate de coaliție menită să guverneze afacerile pe teritoriul Kosovo (*Behrami*).

Precum vedem, realizarea politicilor ONU de către înaltele părți contractante și obligațiile internaționale asumate de către ele nu le exonerează de la respectarea drepturilor și libertăților fundamentale prevăzute în temeiul CEDO, fiind în mod practic pasibile de condamnare în cazul încălcării Convenției, chiar și în vederea implementării rezoluției Consiliului de Securitate. Obligațiile ce reies din tratatele internaționale nu pot fi interpretate în vid, mai ales fără a lua în considerare instrumentele de protecție a drepturilor omului la care statul este parte sau, după cum prevede, Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor: „se va ține seama de orice regulă pertinentă de drept internațional aplicabilă relațiilor dintre părți”.¹⁸⁸

4.3. Irak – aplicarea criteriului de agent-stat în circumstanțe de conflict armat

Acțiunile forțelor armate ale Regatului Unit în războiul din Irak au provocat o dezvoltare pozitivă a jurisprudenței cu implicații extraterritoriale, anihilând în mare parte precedentele urmate de conflictul iugoslav.

Conflictul armat din Irak poate fi separat în 2 faze. Prima se referă la invaziunea de către forțele armate ale

¹⁸⁸Art. 30 para.3, lit. c) al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor.

SUA și Regatului Unit, care a început la 20 martie 2003 și a luat sfârșit la 1 mai 2003. Ulterior începe faza a doua a conflictului, forțele armate ale SUA și Regatului Unit devenind autoritatea ocupantă în sensul dreptului internațional umanitar. Ele au creat Autoritatea Provizorie de Coaliție (în continuare – APC), menită să aibă rolul unui guvern de tranziție pentru restabilirea condițiilor de securitate și stabilitate politică¹⁸⁹, SUA și Regatul Unit divizând teritoriul Irakului în spații regionale, pentru fiecare spațiu acele două state fiind „responsabile” în mod independent. Conform reglementărilor interne ale APC, forțele armate britanice aveau două funcții principale: de a garanta securitatea și de a suporta administrația civilă, inclusiv în provinciile Al-Basrah și Maysan, unde au și fost invocate multiple încălcări ale Convenției. Sarcinile legate de securitate erau patrularea, arestările, operațiunile anti-teroriste, controlul demonstrațiilor civile ș.a. Conform Regulilor de Angajare (regulament intern al APC), membrii forțelor armate aveau dreptul de a aplica forța doar în scopurile auto-apărării și protecției vieții în cazurile când aceasta era absolut necesară. Cazurile de aplicare a forței trebuiau raportate superiorilor, după caz, fiind efectuate investigații, la discreția organelor militare, de către ”Ramura de Investigații Speciale” – organ a forțelor armate britanice, formal independent¹⁹⁰.

¹⁸⁹Speța *Al-Skeini*...para. 12.

¹⁹⁰*Idem*, para. 28.

În speța *Al-Skeini*, toți șase reclamanți au invocat încălcarea obligației pozitive ce reiese din art. 2 CEDO de a efectua o investigație în privința situației rudelor reclamanților, omorâți de către membrii forțelor armate britanice, și din art. 3 în privința celui de-al șaselea reclamant. Toți reclamanții au fost omorâți în circumstanțe diverse, fiecare dintre ele având importanță în mod separat. Toate încălcările au avut loc pe teritoriul controlat de forțele armate britanice și datorită acțiunilor și omisiunilor soldaților britanici în calitatea lor de agenți ai Regatului Unit.

În privința jurisdicției, după ce a reiterat principiul teritorialității, Curtea a efectuat o amplă interpretare a acelor două criterii existente de atragere la răspundere extraterritorială – autoritatea agent-stat și control efectiv. Reieșind din faptul că Regatul Unit era stat ocupant și într-un mod evident exercita jurisdicția sa asupra sud-estului Irakului, substituind de fapt competențele guvernului statului ocupat prin intermediul APC, Curtea ar fi putut fără careva dificultăți aplica criteriul „clasic”. Cu toate acestea, ea a pledat pentru interpretarea extensivă a criteriului de *autoritate agent-stat* și a clarificat multe contradicții apărute după decizia Curții în speța *Bankovic*, statuând următoarele: „Este clar că, ori de câte ori statul, prin intermediul agenților săi exercită controlul și autoritatea asupra unui individ, adică jurisdicția, el are obligația în temeiul art. 1 de a asigura acelei persoane drepturile și libertățile care sunt relevante circumstanțelor în care ea

se află. În acest sens, drepturile garantate de Convenție pot fi „divizate și adaptate”¹⁹¹. Acest pasaj reprezintă o veritabilă normă cu privire la aplicarea extrateritorială a Convenției, ori de câte ori statul acționează prin intermediul agenților săi *ex lege* sau privați. Mai mult, statul respectiv va fi obligat să garanteze doar acele drepturi și obligații pe care le poate obiectiv garanta. Totodată, nu trebuie să ne ducă în eroare faptul că Înalta Curte a analizat într-un mod foarte detaliat starea de ocupație exercitată de guvernul reclamat, în sensul alegerii criteriului aplicabil. Curtea a stabilit că Regatul Unit exercita pe teritoriul Irakului competențe asemănătoare acelorora unui guvern viabil – un argument suplimentar în privința exercitării extrateritoriale a jurisdicției asupra persoanelor aflate pe teritoriile Irakului.

În *Al-Skeini* poate fi observată situația în care Curtea ar fi putut identifica elementul de jurisdicție după criteriul de control efectiv (contestabil – „întru determinarea existenței controlului efectiv, Curtea va lua în primul rând în considerare forța prezenței militare în spațiul respectiv”¹⁹²), deoarece ultimul, după cum am mai remarcat, reprezintă o formă a ocupației, deci ocupația poate să implice controlul efectiv. Respectiv, pe teritoriile unde Regatul Unit exercita competențe guvernamentale, el deținea și control efectiv asupra spațiului corespunzător. Totuși, Curtea a decis să renoveze practica sa precedentă

¹⁹¹*Idem*, para. 137.

¹⁹²Speța *Al-Skeini*...para.139.

– până la *Al-Skeini*, criteriul de autoritate agent-stat nu a mai fost aplicat în circumstanțe de conflict armat. Deși abordarea Curții nu poate fi decât lăudată, problema aplicării criteriului de autoritate agent-stat nu este una de tip alb-negru. Dacă să-l privim din perspectiva beneficiului potențialilor reclamanți, atunci el se dovedește a fi oarecum limitativ, dacă ar fi să-l comparăm cu acel de control efectiv. Ultimul impune obligația de a garanta drepturile și libertățile omului în termeni spațiali, deci oricând, oricărei persoane aflate pe un teritoriu plasat sub control efectiv, iar legătura jurisdicțională există din momentul exercitării controlului efectiv. Pe de altă parte, testul de autoritate agent-stat impune obligația în termeni „personali”, adică legătura jurisdicțională dintre victimă și statul ce-și exercită jurisdicția extraterritorială se determină separat pentru fiecare ingerință, iar momentul apariției legăturii jurisdicționale coincidând cu acel al înfăptuirii încălcării dreptului sau libertăți. Totodată, criteriul de *autoritate agent-stat* atrage un standard de probațiune mai înalt – dincolo de orice dubiu rezonabil. Aceasta înseamnă că *in abstracto* nici unul din criteriile date nu furnizează avantaje unul față de celălalt, în sensul protecției victimei ingerinței, aplicabilitatea acestora determinându-se în dependență de circumstanțele speței.

Ruda primului reclamant– *Al-Skeini* – a fost omorâtă în stradă, când mergea la ceremonia de înmormântare, acestea fiind tradițional urmate de împușcături în

aer. El a trezit suspiciuni soldatului britanic, ca urmare ultimul a aplicat arma de foc, aflându-se la o distanță de aproximativ 10 m de victimă¹⁹³. Ruda celui de-al doilea reclamant – *Salim* – a fost împușcată mortal în interiorul unui imobil privat, unde a intrat purtând deschis arme de foc. Membrii forțelor armate au luat cu asalt imobilul, deși victimele nu prezentau pericol iminent¹⁹⁴. Al treilea reclamant – *Shmailawi* – a acționat în numele soției și fiului său¹⁹⁵. Toți trei locuiau în clădirea Institutului de Educație, unde reclamantul profesa. În urma unor acțiuni militare soția a fost rănită în cap, iar fiul în mână, în timp ce toți trei serveau cina în interiorul imobilului. Al 4-lea reclamant – *Muzban* – l-a reprezentat pe fratele său, care a fost împușcat mortal în timp ce conducea un microbuz, fiind neînarmat, din motivul că a trezit suspiciuni agentului britanic¹⁹⁶. Al 5-lea reclamant, tatăl lui – *Kareem Ali* – a fost ultima dată observat bătut de către soldații britanici, ulterior fiind găsit decedat într-un râu¹⁹⁷. A 6-a victimă – *Baha Mousa* – reprezentată de tatăl său, lucra la recepția unui hotel, a fost luată în custodia forțelor armate britanice în urma unei operațiuni militare. Ulterior a murit de asfixiere în urma a 93 de leziuni corporale identificate. Corpul a demonstrat semne de sânge și vânătăi, nasul a

¹⁹³*Idem*, para. 34.

¹⁹⁴*Idem*, para. 39.

¹⁹⁵*Idem*, para. 43.

¹⁹⁶*Idem*, para. 47.

¹⁹⁷*Idem*, para. 55.

fost rupt, iar o parte din pielea feței a fost smulsă¹⁹⁸.

Din circumstanțele speței poate fi observat că toți reclamanții, cu excepția celui de-al 6-lea, au decedat în afara localurilor aflate sub controlul forțelor armate britanice. Curtea a concluzionat că a avut loc încălcarea obligației pozitive ce reiese din art. 2 CEDO, deoarece guvernul reclamat a omis să exercite o investigație eficientă a decesului rudelor primilor cinci reclamanți. Curtea a considerat că investigația efectuată de către un organ, care nu este independent, nu poate fi considerată eficientă.

Reieșind din circumstanțele speței, pot fi diferențiate 2 tipuri de raporturi de tip autoritate agent-stat. În primul rând este vorba de cazurile când pretinsa victimă se află în interiorul localurilor aflate sub jurisdicția exclusivă a statului, precum este cazul celui de-al șaselea reclamant. Această situație este analogică aceleia când statul exercită extraterritorial jurisdicția, în localurile misiunilor diplomatice și consulare, după cum rezultă din practica pertinentă anterioară a Curții. O altă situație se referă la interpretarea largă a aceluiași criteriu, persoanele fiind aflate sub jurisdicția statului ori de câte ori există o legătură causală dintre agentul direct sau privat al statului și ingerința produsă extraterritorial, astfel formându-se legătura jurisdicțională dintre acțiunea statului și imixtiunea în drepturile și libertățile unei persoane aflate în afara teritoriului statului respectiv.

¹⁹⁸*Idem*, para. 63.

Importanța speței rezidă în următoarele:

1. Curtea a întărit autonomia noțiunii de jurisdicție, aplicând pentru prima dată criteriul de autoritate agent-stat în circumstanțe de conflict armat. Astfel, noțiunea de jurisdicție din art.1 CEDO nu reflectă percepția tradițională a acesteia din dreptul internațional public.

2. CEDO se aplică extrateritorial ori de câte ori un agent al statului săvârșește o ingerință în afara teritoriului acestuia, ceea ce poate fi privit ca un punct de plecare de la conceptul „excepțiilor de la principiul teritorialității”, agresiv promovat de Curte în practica precedentă.

3. Conceptul de *espace juridique* nu mai este viabil în sensul limitării aplicării extrateritoriale a Convenției.

4. În cazul aplicării criteriului de autoritate agent-stat, partea contractantă va fi responsabilă pentru respectarea drepturilor și libertăților fundamentale proporționalacțiunilor/omisiunilor săvârșite.

5. Pentru atragerea răspunderii extrateritoriale nu este necesar ca statul să exercite competențele unei administrații civile (argument al Curții în speța *Bankovic*).

Este oportun să observăm și criteriul *jurisdicției funcționale* elaborat de judecătorul maltez Bonello în opinia separată în speța *Al-Skeini*, fiind propusă aplicarea unui criteriu unic – *autoritate și control*, care, de altfel, fusese mult timp aplicat de alte jurisdicții internaționale fără careva dificultăți tehnice sau doctrinare.

După cum remarcă judecătorul: *”Jurisprudența Curții cu privire la articolul 1 al Convenției (jurisdicția părților contractante), a fost, până în prezent, chinuită de incapacitatea sau refuzul de a se stabili un regim coerent și axiomatic, întemeiat pe elementele de bază esențiale și imparțial aplicabile în cel mai larg spectru de controverse jurisdicționale”*¹⁹⁹.

Conform opiniei judecătorului, persoanele ar cădea sub jurisdicția statului ori de câte ori acțiunile/omisiunile statului ar putea fi incluse în una din următoarele 5 funcțiuni:

- respectarea drepturilor omului;
- implementarea sistemelor pentru prevenirea încălcărilor;
- investigarea plângerilor despre încălcarea drepturilor omului;
- pedepsirea agenților statului care încalcă drepturile omului;
- compensarea victimelor încălcărilor²⁰⁰.

Funcțiile pe care le-a propus judecătorul maltez reprezintă nimic altceva decât o clasificare specifică a obligațiilor pe care le poartă statele în legătură cu CEDO, de aceea *”funcțiile”* n-ar trebui să provoace dificultăți suplimentare de interpretare.

Conform conceptului de *jurisdicție funcțională* statul ar avea jurisdicție *”extraterritorială”* asupra persoa-

¹⁹⁹Speța *Al-Skeini*...Opinia separată a Judecătorului Bonello, para.4.

²⁰⁰*Idem*, para.10.

nelor ori de câte ori va exercita autoritatea asupra persoanei prin intermediul agentului său sau va deține un grad de control suficient asupra unui teritoriu sau localuri (sediul misiunii diplomatice sau consulare, navă maritimă sau aeriană, orice bun imobil) în care s-a aflat persoana în momentul săvârșirii actului cauzator de ingerință în drepturile și libertățile fundamentale. Cu alte cuvinte, în ce măsură a depins de agenții statului reclamat dacă s-a fi comis sau nu ingerința.

Speța *Al-Jedda*²⁰¹, în mod similar acelei precedente, se referă la încălcarea art. 5 para. 1 CEDO pentru detenția ilegală a reclamantului timp de 3 ani în cadrul localurilor britanice, fără a-i furniza vreo învinuire. Curtea din nou a aplicat criteriul de autoritate agent-stat, utilizând aceeași formulare ca și în *Al-Skeini*: „astfel reclamantul se afla sub autoritatea și controlul Regatului Unit de-a lungul detenției”, în mod analogic referindu-se în mod exclusiv la localurile aflate sub controlul britanic. Dacă speța nu suscită controverse cu privire la aspectele legate de jurisdicție, atunci ea a pus în discuție chestiuni legate de existența încălcărilor. Guvernul reclamat considera că detenția reclamantului era imputabilă Națiunilor Unite. Curtea a menționat că la momentul invaziei în Irak în martie 2003, nu a existat nici o rezoluție a Consiliului de Securitate care să prevadă modalitatea de repartizare

²⁰¹Speța *Al-Jedda c. Regatului Unit*, hotărârea din 07/07/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105612> (Vizitat la 22/04/2014)

a rolurilor în Irak în caz de schimbare a regimului. Potrivit Curții, ONU și-a atribuit un rol în domeniile asistenței umanitare, susținerii la reconstituirea Irakului și asistenței pentru constituirea unei autorități provizorii irakiene, dar nu în domeniul securității. Pentru Curte, rezoluțiile ulterioare ale Consiliului de Securitate nu au schimbat cu nimic situația, detenția reclamantului nefiind imputabilă ONU, dar Regatului Unit. Cel de-al doilea argument al guvernului reclamat a constat în faptul că Rezoluția 1546 a Consiliului de Securitate pune pe seama Regatului Unit obligația de a recurge la detenții în Irak și că, în contextul articolului 103 din Cartea ONU, aceste obligații enunțate în rezoluție prevalează asupra celor decurgând din art. 5 para.1 din Convenție. În opinia Curții, Națiunile Unite nu au fost create cu unic scop de a menține pacea și securitatea internațională, dar în egală măsură pentru „realizarea cooperării internaționale”, dezvoltând și încurajând respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Curtea este de părerea că o rezoluție a CS trebuie interpretată în sensul prezumției că aceasta nu presupune obligații care ar contraveni principiilor fundamentale în materia protecției drepturilor omului. În caz de ambiguitate cu privire la conținutul unei atare rezoluții, Curtea este cea care trebuie să rețină interpretarea, care cel mai bine corespunde exigențelor convenționale și care ar permite evitarea oricărui conflict dintre obligații. Ținând cont de importanța rolului pe care îl au Națiunile Unite în dezvoltarea și apărarea drepturilor omului,

Consiliul de Securitate, potrivit Curții, trebuie să utilizeze un limbaj clar și explicit dacă intenționează ca statele să adopte măsuri particulare susceptibile să intre în conflict cu obligațiile lor ce decurg din normele internaționale de protecție a drepturilor omului. În absența unei dispoziții clare în sens contrar, Curtea prezumă că CS aștepta de la statele-membre ale forței multinaționale să contribuie la menținerea securității în Irak cu respectarea obligațiilor lor decurgând din dreptul internațional al drepturilor omului, din care face parte Convenția europeană. În final, Curtea a considerat că Rezoluția 1546 a CS autoriza Regatul Unit să ia măsuri pentru a contribui la menținerea securității și stabilității în Irak, dar nicidecum să încarceze fără termen și inculpare un individ care potrivit autorităților, constituia un risc pentru securitatea Irakului.

Totuși nu suntem întrutotul de acord cu poziția Curții. Dacă potrivit majorității judecătorilor suntem de acord cu aspectele legate de jurisdicție, atunci nu considerăm că în speță a avut loc o încălcare a art.5 para.1 din Convenție²⁰². Dezacordul se fundamentează pe caracterul art. 103 din Carta ONU, care dispune că obligațiile statelor-membre în virtutea acestui text prevalează asupra oricărei alte obligații de drept internațional. În paragraful 10 al Rezoluției sale 1546, adoptată la 8 iunie 2004, CS a decis că forța multinațională este „abilitată să ia toate măsurile necesare pentru a contribui la menținerea securității și stabilității în Irak

²⁰²A se vedea opinia separată a judecătorului M.Poalelungi la hotărârea *Al-Jedda c. Regatul Unit* din 07/07/2011.

conform scrisorilor care figurau în anexa acestei rezoluții. Una dintre aceste scrisori, adresate de către secretarul de stat al SUA, Colin Powell, confirma că forța multinațională era pregătită să-și asume un ansamblu larg de sarcini, în special pentru a proceda la detenția persoanelor atât de necesară pentru rațiuni imperioase de securitate. Majoritatea Curții a concluzionat că dispozițiile Rezoluției 1546 nu erau suficient de clare. Cu regret, suntem de părerea că este ireal să pretindem de la Consiliul de Securitate ca acest organ să expună în avans, în detalii, fiecare măsură pe care o forță militară ar putea să o adopte pentru a contribui la pace și securitate în virtutea mandatului în cauză. Detenția este o măsură adeseori utilizată în situațiile de conflict, pe care dreptul umanitar o recunoaște timp îndelungat. Considerăm că din textul rezoluției și din contextul în care forța multinațională opera deja și recurgea deja la detenții în Irak, rezultă clar că statele-membre erau autorizate să continue adoptarea acestui tip de măsuri atât de necesare. Prin urmare, obligația de internare a reclaman-tului care-i incumba Regatului Unit în virtutea autorizării Consiliului de Securitate prevala asupra obligației rezultate din art.5 para.1 din Convenție.

O altă speță - *Al-Saadoon și Mufdhi*²⁰³ - se referă la perioada de după 28 iunie 2004, când ocupația Iraku-

²⁰³Speța *Al-Saadoon și Mufdhi c. Regatului Unit*, hotărârea din 02/03/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97575> (Vizitat la 22/04/2014)

lui de către forțele armate britanice a luat sfârșit – fapt important din punct de vedere al criteriului aplicabil. În general, e vorba despre 2 resortisanți ai Irakului, care au fost inițial (din martie 2003) deținuți în localurile aflate sub controlul forțelor armate britanice, apoi transmiși autorităților Irakului (31 decembrie 2008), fiind învinuiți de către ultimele de comiterea crimelor de război. Ambii au fost ulterior transferați, cu încălcarea obligației impuse de Curtea Europeană, prin măsura provizorie de a nu-i transmite autorităților Irakului, din motivul că ei ar putea fi supuși pedepsei capitale în lipsa unui proces echitabil, concluzionând că suferințele psihologice ale reclamanților rezultate din teama de executare de către autoritățile Irakiene se califică ca și tratament inuman în sensul art.3 CEDO²⁰⁴.

Curtea nu a fost excesiv de specifică în concluzia sa privind jurisdicția Regatului Unit asupra reclamanților în cauză, și anume: „Curtea consideră că, având în vedere controlul total și exclusiv *de facto* și *de jure*, exercitat de către autoritățile din Regatul Unit asupra sediului în cauză, persoanele deținute acolo, inclusiv reclamanții, se aflau sub jurisdicția Regatului Unit (a se vedea Hess c. Regatul Unit)”. În concluzia Înaltei Curți se evidențiază două elemente. În primul rând, ea se referă doar la localurile aflate sub controlul Regatului Unit și nu la teritoriul ocupat de forțele armate britanice. În al doilea rând, Cur-

²⁰⁴*Ibid*, para. 144

tea face trimitere la speța *Hess c. Regatului Unit*, unde a statuat doar că statul poate, în anumite circumstanțe, să fie responsabil prin prisma CEDO pentru acțiunile/omisiunile autorităților sale în afara teritoriului său²⁰⁵. Totodată circumstanțele speței sunt apropiate aceluia în care se afla a șasea victimă – Baha Mousa – în speța *Al-Skeini*. Prin urmare, considerăm că Înalta Curte intenționa să aplice criteriul de *autoritate agent-stat* în sensul îngust al acestuia, deci asupra localurilor controlate de guvernul reclamat.

Curtea a întâmpinat noi provocări în speța *Hassan c. Regatului Unit*²⁰⁶. Reclamantul a invocat încălcarea articolelor 2, 3, 5 în privința fratelui său – Tareh Hassan. Fiind capturat de către forțele armate britanice și deținut într-un local aflat sub controlul prioritar al forțelor armate americane, ulterior a fost găsit la o distanță de 700 km de la locul detenției, cu 8 răni de glonte și leziuni corporale multiple.

Speța a ridicat mai multe chestiuni, anterior neabordate expres în jurisprudența Înaltei Curți. În primul rând, ne interesează problema jurisdicției și atribuirii faptelor invocate de către reclamant Regatului Unit. Fi-

²⁰⁵Speța *Hess c. Regatului Unit*, decizia din 28/05/1975. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70003> (Vizitat la 22/04/2014)

²⁰⁶Speța *Hassan c. Regatului Unit*, hotărârea din 16/09/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146501> (Vizitat la 17/09/2014)

ind capturat, el indubitabil se afla sub controlul și autoritatea agenților britanici, însă ulterior a fost transmis în localurile americane, unde agenții britanici dețineau un anumit grad de control asupra persoanelor capturate de către ei. Gradul de control necesar pentru atragerea elementului de jurisdicție a fost disputat de către părți. Principala controversă consta în aplicabilitatea criteriilor existente. Controlul efectiv/general asupra spațiului nu putea fi aplicat din 2 motive: capturarea și detenția au avut loc în timpul fazei active a conflictului armat, ea precedând perioada de ocupație; victima a fost găsită la 700 km de la locul detenției, spațiul respectiv nefiind nici sub controlul forțelor armate americane, nici britanice. Unicul criteriu aplicabil rămâne acel al autorității agent-stat, care de asemenea trezește dificultăți de interpretare. Autoritatea agent-stat solicită un grad sporit de probațiune, statul trebuind să-și exercite controlul asupra victimei și să-i cauzeze pretinsa încălcare dincolo de orice dubiu rezonabil²⁰⁷. Situația este mai dificilă pentru faza a 2-a – probarea cauzalității dintre faptul detenției lui Tareh și găsirea ulterioară a acestuia decedat, cu multiple răni și vânătăi, însă, după cum invocă reclamantul, victima nu a mai intrat în contact cu nimeni după capturare, și nici după eliberarea sa din detenție. Este oarecum dubioasă posibilitatea reală a atribuirii Regatului Unit a încălcării art. 2 și art. 3, decât sub aspectul procedural al acestora. Și într-adevăr,

²⁰⁷*Idem*, para. 48.

reclamantul nu reușit să probeze dincolo de orice dubiu rezonabil că pentru guvernul britanic au existat premise de maltratare, care ar atrage obligația procedurală de a investiga actele de tortură invocate²⁰⁸. Absența probelor în mod egal se referă și la cauzalitatea dintre acțiunile soldaților britanici și decesul lui Tareh²⁰⁹.

În privința jurisdicției, Curtea a desconsiderat criteriul de control efectiv în favoarea aceluia de autoritate agent-stat²¹⁰, fără însă să se oprească la recapitularea principiilor de aplicare a art.1 elaborate în *Al-Skeini*. Analizând aplicabilitatea art. 5, Curtea a stabilit că în scopurile acestuia, Regatul Unit a deținut autoritatea și controlul asupra lui Tareh începând cu capturarea lui și terminând cu eliberarea lui²¹¹. Astfel a fost ignorat principiul aurului monetar (a se vedea Capitolul 5.2), nefiind luată în considerare jurisdicția SUA asupra localurilor de detenție. Putem observa că jurisdicția Regatului Unit a fost regăsită doar în măsura relevanței aplicării dreptului la libertate, conform regulii stabilite anterior în *Al-Skeini* – drepturile pot fi ”divizate și adaptate”.

Cel mai important moment al hotărârii se referă la aceeași pretinsă încălcare a art. 5 pe capătul detenției provizorii pentru a se determina statutul (de combatant sau

²⁰⁸*Idem*, para. 57.

²⁰⁹*Idem*, para. 62-63.

²¹⁰*Idem*, para. 75.

²¹¹*Idem*, para.78, 82.

civil) a lui Tareh, conform Convenției III de la Geneva²¹², luând în considerare că ultima permite detenția provizorie a persoanelor pentru determinarea statului acestora. Astfel, conform statului reclamat, după detenția lui Tareh și interogarea lui de către agenții britanici și americani, acestuia i-a fost conferit statului de necombatant, după ce el și fusese eliberat. Problema constă în faptul că art. 5 para.1 prevede excepțiile de la dreptul la libertate într-un mod limitativ și exhaustiv, printre ele neregăsindu-se și „detenția provizorie întru determinarea statului persoanei conform normelor dreptului umanitar”. Deci suntem în fața situației în care, conform dreptului internațional umanitar detenția lui Tareh a fost legitimă, nu și conform dreptului CEDO. Amintim că Regatul Unit nu a făcut nici o declarație în sensul art.15 al Convenției pentru a suspenda/limita aplicarea art.5. Curtea a considerat că art.5 urmează să fie aplicat în mod diferențiat arestărilor efectuate pe timp de pace și pe timp de război, astfel că, chiar și în lipsa unei limitări exprese, înaltele părți contractante pot deține persoanele în baza Convențiilor de la Geneva atât timp cât: detenția nu este arbitrară; este legitimă în sensul dreptului umanitar; și sunt respectate standardele procedurale adaptate dreptului umanitar: evaluarea bi-anuală a detenției de către un organ non-judiciar²¹³. Mai

²¹²Convenția nr.III privind tratamentul prizonierilor de război, semnată la 12/08/1949 la Geneva. [on-line]: <http://www.icrc.org/ihl/INTRO/375?OpenDocument> (Vizitat la 28/06/2014)

²¹³Speța *Hassan...* para.97, 105, 106.

mult, pentru o asemenea interpretare a art.5 nu este necesară derogarea în sensul art.15²¹⁴.

”Acomodând” art.5 la circumstanțe de conflict armat, Marea Cameră a modificat pe cale jurisprudențială conținutul art.5, care prevede limitativ în textul para.1 limitele permisibile. Deci Curtea nu pur și simplu a interpretat extensiv articolul, ci i-a modificat scopul. Pentru a fundamenta raționamentul, Curtea a invocat următoarele. În primul rând, s-a aplicat art.31 para.3 lit. c) al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor²¹⁵, care a și permis interpretarea art.5 în lumina dreptului umanitar²¹⁶. Însă mai important este argumentul ce reiese din art.31 para.3 lit. b), precum că textul Convenției poate fi modificat și în baza practicilor consecutive ale părților contractante²¹⁷. Deoarece ulterior adoptării CEDO, după cum observă Curtea, statele nu au făcut declarații derogatorii în circumstanțe de conflict armat internațional (nu și de conflicte interne), Marea Cameră a considerat că inacțiunea dată poate fi considerată suficientă pentru modificarea Convenției. Este adevărat că în anumite circumstanțe conținutul tratatului poate fi modificat pe

²¹⁴*Idem*, para.104.

²¹⁵Se va ține seama, odată cu contextul:

- b) de orice practică urmată ulterior în aplicarea tratatului prin care este stabilit acordul părților în privința interpretării tratatului;
- c) de orice regulă pertinentă de drept internațional aplicabilă relațiilor dintre părți.

²¹⁶Speța *Hassan...* para. 102.

²¹⁷*Idem*, para.101.

calea practicilor statelor, însă în acest caz existența intenției părții contractante pare a fi dubioasă. De altfel, ori de câte ori statele nu ar aplica Convenția, ar putea exista riscul unei eventuale alterări pe cale jurisprudențială a acesteia. În orice eventualitate, hotărârea dată va avea repercusiuni majore asupra practicii aplicării CEDO în circumstanțe de conflict armat.

Analiza practicii Curții pe terenul conflictului irakian ne demonstrează în primul rând evoluția aplicării extrateritoriale a Convenției Europene, fiind facilitată posibilitatea angajării răspunderii unui stat ori de câte ori reclamantul va putea proba autoritatea și controlul pe care l-a exercitat agentul statului asupra sa pe timp de conflict armat, iar în al doilea rând – dificultățile cu care se confruntă Curtea – de aplicare a criteriilor existente întru identificarea jurisdicției, dar și de corelare a normelor Convenției cu acele de drept internațional umanitar.

4.4. Transnistria – aspectul negativ al noțiunii de jurisdicție

Practica Curții privind angajarea răspunderii extrateritoriale a Federației Ruse în legătură cu conflictul transnistrean și susținerea acordată de către ea regimului separatist de la Tiraspol a fost în mare parte influențată de jurisprudența degajată pe marginea conflictului de pe insula cipriotă. Cu toate acestea, spețele fundamentate în baza acțiunilor autorităților transnistrene își au particularitățile sale, cum ar fi: angajarea răspunderii nu doar

a statului care a acționat extraterritorial, dar și a statului pe teritoriul căruia actul extraterritorial a avut efecte; definirea negativă, sau limitată a noțiunii de jurisdicție în legătură cu obligațiile Republicii Moldova ce reies din Convenție, în privința teritoriilor proprii aflate în afara controlului său efectiv.

Ca urmare a acțiunilor secesioniste a separatiștilor din regiunea transnistreană, care au proclamat independența regiunii, în anii 1991-1992 a avut loc faza activă a conflictului armat transnistrean. Administrația separatistă a primit în acea perioadă, și continuă să primească și astăzi, ajutor militar, politic și economic din partea Federației Ruse. Respectiv, guvernul Moldovei nu deține control efectiv asupra teritoriului *de facto* administrat de autoritățile separatiste. Circumstanțele sunt, în principiu, analogice conflictului din regiunea Ciprului de Nord, fapt care a influențat concluziile Marelui Comitet asupra răspunderii Federației Ruse pentru acțiunile/omisiunile administrației separatiste în lumina CEDO, și, respectiv, a răspunderii Republicii Moldova pentru ingerințele comise pe teritoriul doar *de jure* aflat sub jurisdicția sa.

Curtea a constatat răspunderea extraterritorială a Federației Ruse în spețele *Ilașcu ș.a., Ivanțoc ș.a. și Catan ș.a. c. Federației Ruse și Moldovei*.

În speța *Ilașcu*, reclamanții s-au plâns de faptul că au fost arestați, deținuți, și judecați cu încălcarea drepturilor și obligațiilor prevăzute în CEDO. Fiind inițial luați

în custodia forțelor armate rusești, au fost ulterior transmiși autorităților transnistrene, invocând că au fost torturați și deținuți în condiții contrare art.3, cu încălcarea dreptului la libertate prevăzut de art.5 para. 1.

Înalta Curte a statuat că răspunderea Federației Ruse este angajată în privința actelor ilicite comise de separatiștii transnistreni, grație suportului militar – prin prezența armatei a 14-a – politic și economic, pe care ea l-a acordat acestora, concluzionând: „RMN...[fiind] înființată în 1991-1992 cu sprijinul Federației Ruse, dotată cu organe ale puterii și cu o administrație proprie, rămâne sub autoritatea efectivă, sau cel puțin sub influența decisivă, a Federației Ruse, și, în orice caz, supraviețuiește datorită suportului militar, economic, financiar și politic oferit de către Federația Rusă”²¹⁸. Prin urmare, Curtea a aplicat criteriul de *control general*, implicit enunțând că orice acțiune/omisiune ilicită a Transnistriei este imputabilă Federației Ruse, nefiind necesar ca să fie probată legătura detaliată dintre statul reclamat și agenții săi transnistreni în privința actelor ilicite îndeplinite de către ultimii. Astfel, a fost aplicată o abordare analogică aceleia din speța *Loizidou și Cipru c. Turciei*. În speța *Ivanțoc*, similară cu *Ilașcu* în sensul material și al întinderii obligațiilor Federației Ruse, Curtea a ajuns la o concluzie similară²¹⁹. Constatările Curții din *Ilașcu* au fost aplicabile

²¹⁸Speța *Ilașcu*... para. 392.

²¹⁹Speța *Ivanțoc*... para. 116-120.

mutatis mutandis în privința jurisdicției Federației Ruse și speței *Catan*²²⁰.

După hotărârea emisă în speța *Ilașcu* s-a constituit o prezumție a răspunderii Federației Ruse pentru acțiunile/ omisiunile ilicite ale autorităților transnistrene, aceasta întinzându-se și asupra acțiunilor persoanelor private²²¹, sarcina probațiunii contrariului revenind guvernului reclamat²²². De altfel, în speța *Catan*, Curtea a statuat că nu este necesară probarea legăturii cauzale dintre guvernul Federației Ruse și acțiunile administrației transnistrene, prin care a fost îngrădit dreptul resortisanților moldoveni la educație prin închiderea instituțiilor de învățământ care utilizau alfabetul latin în predare, garantat prin art.2 Protocolul 1²²³.

Situația este mai specifică în privința jurisdicției Moldovei asupra reclamanților în spețele enunțate. În acest sens, a fost stabilit că, chiar și în cazul în care un stat-parte nu deține *control efectiv* asupra unei porțiuni din teritoriul său din cauza acțiunilor unui regim separatist, statul în cauză continuă să mențină jurisdicția asupra aceluși teritoriu în lumina art.1 CEDO. Cu toate acestea, jurisdicția în asemenea situații are o conotație separată,

²²⁰Speța *Catan ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 19/1/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114082> (Vizitat la 23/04/2014)

²²¹Speța *Ilașcu*... para. 318 .

²²²Speța *Catan*...para. 112.

²²³*Idem*, para. 114.

limitându-se în mod exclusiv la obligațiile pozitive de a depune efort, prin toate mijloacele juridice și diplomatice disponibile în privința altor state sau organizații internaționale, cu scopul de a continua garantarea exercitării drepturilor și libertăților prevăzute în Convenție²²⁴. Prin urmare, răspunderea unui stat, pentru încălcările produse pe teritoriile sale aflate în afara *controlului efectiv*, va fi limitată de ultimul și se va angaja doar în limita obligațiilor pozitive speciale, pe care statul respectiv trebuie să le onoreze²²⁵, ele reducându-se la mijloacele diplomatice, politice și judiciare, ce reies din instrumentele de drept internațional disponibile statului, fără a indica expres care anume măsuri Moldova ar trebui să le ia. Deci Curtea este singura în măsură să le aprecieze pertinența și suficiența pentru aprecierea gradului de conformitate. Totodată Curtea a stabilit că Moldova n-ar putea fi considerată responsabilă în conformitate cu art.1 pentru actele internaționale ilicite, astfel considerate în dreptul internațional public, ceea ce, din nou, accentuează caracterul autonom al noțiunii de jurisdicție utilizată în art.1.

Obligațiile convenționale, în situația enunțată, sunt fragmentate, iar imputabilitatea acestora își are specificul său.

Astfel, în speța *Ilașcu* răspunderea Moldovei pentru încălcările invocate a fost angajată din cauza neîndepli-

²²⁴Speța *Ilașcu*... para. 333.

²²⁵Speța *Ivanțoc*...para. 111; Speța *Ilașcu*...para. 448, 453; Speța *Catan*...para. 148.

nirii obligațiilor pozitive menționate, pe când în *Ivanțoc* și *Catan* Înalta Curte a ajuns la concluzia că obiecția guvernului moldav privind imposibilitatea acestuia de a exercita control efectiv asupra regiunii transnistrene este necesar de a fi admisă. Astfel, Curtea de fiecare dată a constatat existența jurisdicției Moldovei și a examinat pretensele încălcări ale Convenției doar în lumina obligațiilor pozitive speciale enunțate mai sus. Deoarece Moldova, după cum s-a stabilit, și-a onorat obligațiile respective, răspunderea acesteia în lumina Convenției nu putea fi angajată²²⁶. Acest fapt nu urmează a fi interpretat ca și lipsă a jurisdicției ca atare – în *Ilașcu* răspunderea statelor reclamate a fost angajată proporțional gradului de jurisdicție exercitat de către fiecare parte contractantă asupra teritoriului Transnistriei. În celelalte 2 spețe circumstanțele generale erau calitativ aceleași, Curtea atribuind Moldovei același „set” limitat de obligații pozitive, care au fost deja onorate.

A fortiori răspunderea statului urmează a fi angajată și în legătură cu acțiunile/omisiunile autorităților locale, care, deși refuză să execute ordinele autorităților centrale (superioare), totuși formal se află *de jure* sub imperiul statului. Respectiv persoanele asupra cărora se răsfrânge autoritatea puterilor locale, se vor prezuma aflate sub jurisdicția statului căruia i se impută cauzarea ingerinței – un efect firesc al principiului teritorialității jurisdicției. Mai ales în lipsa unor aspirații separatiste din partea acelor

²²⁶Speța *Ivanțoc*...para.111; Speța *Catan*...para.148.

autorități locale, prezumția dată va fi practic imposibil să fie combătută grație raportului juridic preexistent la nivel administrativ și constituțional dintre autoritatea locală și stat, toate actele agenților autorității locale fiind imputabile și statului. Astfel, într-o speță împotriva Georgiei, reclamantul a invocat răspunderea statului pentru actele Adjariei – unitate administrativă cu statut autonom, parte a Georgiei fără statut de stat federat²²⁷. Reclamantul a fost condamnat de către instanța de judecată din Adjaria la 12 ani de privațiune de libertate pentru răpire. În urma exercitării căii de atac în privință hotărârii respective la Curtea Supremă a Georgiei, instanța a dispus casarea totală a aceleia din urmă cu eliberarea reclamantului din custodia autorităților din Adjaria. Decizia respectivă nu a fost executată, reclamantul fiind privat de libertate fără temei juridic de către Ministerul de Securitate al Adjariei. Specificul speței constă în faptul că autoritățile centrale georgiene au întreprins măsuri juridice și politice care ar fi fost suficiente într-o situație „ordinară” pentru a preveni cauzarea unei încălcări a art.5, însă Adjaria continua să refuze eliberarea reclamantului. Curtea a stabilit că deși actul de detenție îi era în mod direct imputabil Republicii Autonome Adjaria, Georgia urmează a fi prezumată responsabilă pentru actele aceleia din urmă în pofida dificultăților întâmpinate în privința asigurării controlului asupra autorităților Adjarie-

²²⁷Speța *Assanidze c. Georgiei*, hotărârea din 08.04.2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61875> (Vizitat la 20/07/2014)

ne. Mai mult, Adjaria nu era supusă controlului efectiv din exterior (precum a fost în cazul RTCN și a Transnistriei), dar nici nu avea aspirații separatiste. Dacă jurisdicția europeană ar ajunge la o altă concluzie, atunci ar apărea un risc iminent de lipsă de protecție a persoanelor în privința mai multor teritorii/autorități necontrolate *de facto* de către înaltele părți contractante, drept urmare Convenția pierzând din eficiență.

Curtea a ajuns la alte concluzii față de spețele „transnistrene” în situația în care reclamantul, cetățean al Kosovo, a invocat încălcarea art.6 para. 1 din CEDO de către Serbia în legătură cu acțiunile instanțelor de judecată kosovare²²⁸. Kosovo, sub aspectul exercitării extraterritoriale a jurisdicției, se deosebește de Transnistria și RTCN prin faptul că administrația civilă a acesteia se afla sub controlul efectiv al UNMIK, toată administrația locală nefiind controlată sau suportată în niciun mod de statul sârb. Totodată Kosovo era recunoscută ca stat independent, la momentul examinării speței, de cel puțin 89 de state, ceea ce îi conferă un alt statut, comparativ cu cel al Transnistriei sau RTCN – conform tendințelor conjuncturii vestice relative problemei Kosovo. Constatarea dată întră în conflict cu obligația Serbiei de a securiza drepturile și libertățile omului pe teritoriul controlat exclusiv de o entitate recunoscută de aproximativ 50% de membri ai ONU

²²⁸Speța *Azemi c. Serbiei*, decizia din 05.11.2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-139052> (Vizitat la 03/07/2014)

ca fiind un stat independent.

Curtea a stabilit că statul sârb nu avea obligații pozitive față de reclamant și că el în general nu poate fi considerat responsabil reieșind din art.1, finalizând cu aceea că ea nu este competentă *ratione personae* să examineze speța²²⁹. Acest fapt înseamnă nimic altceva decât recunoașterea absenței jurisdicției Serbiei asupra teritoriului Kosovo.

În general, principiul jurisdicției teritoriale cunoaște și alte limite, cum ar fi prezența Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavia în Haga. Este evident faptul că Olanda nu va fi responsabilă pentru activitatea tribunalului pe teritoriul său, reieșind din subsidiaritatea acestuia față de Consiliul de Securitate al ONU²³⁰.

Importanța jurisprudenței Curții în legătură cu conflictul transnistrean rezidă în următoarele:

- Chiar dacă statul nu exercită control efectiv asupra unei porțiuni a teritoriului său, el oricum posedă un set limitat de obligații în privința persoanelor aflate pe teritoriul respectiv, chiar dacă ingerințele sunt provocate de către o entitate suportată economic și militar totalmente din exterior;

²²⁹ *Idem*, para.49.

²³⁰ Speța *Blagojevic c. Olandei*, decizia din 09/06/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93401> (Vizitat la 24/04/2014); Speța *Galic c Olandei*, decizia din 09/06/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93400> (Vizitat la 24/04/2014)

- Însăși faptul suportului economic și militar al unui regim separatist poate atrage după sine răspunderea extraterritorială a statului, ea fiind proporțională gradului de control astfel exercitat asupra entităților separatiste, și respectiv a teritoriului controlat de către ultima. În pofida faptului că soluționarea disputelor teritoriale se află în afara competenței *ratione materiae* a Curții, persoanele care suferă în urma acțiunilor regimurilor susținute de către un stat terț totuși pot să-și revendice respectarea drepturilor și libertăților fundamentale garantate prin Convenție;
- Jurisprudența Curții în spețele cu privire la conflictul transnistrean va influența în mare parte și hotărârile Curții în spețele interstatale *Ucraina c. Federației Ruse* – cerere depusă în legătură cu anexarea²³¹ peninsulei Crimeea de către Federația Rusă²³² și obligațiile pozitive ale Ucrainei față de

²³¹Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la “Evoluțiile recente din Ucraina: amenințări la adresa funcționării instituțiilor democratice”, nr.1988 din 09/04/2014, para.12-16. [on-line]: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20873&lang=en> (Vizitat la 30.06.2014)

²³²La 13/03/2014 Curtea a fost sesizată cu cererea interstatală, înregistrată sub nr.20958/14. În aceeași zi Curtea, în conformitate cu art.39 a Regulamentului Curții, a aplicat măsura provizorie de a chema ambele părți la conflict (Rusia și Ucraina), de a nu săvârși asemenea acțiuni, cum ar fi acele militare, care ar provoca riscul încălcării în special a articolelor 2 și 3 ale Convenției. Press release din 13/03/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4699472-5703982> (Vizitat la 30/06/2014)

populația sa de pe teritoriul peninsulei; și *Georgia c. Federației Ruse*²³³(II) – în legătură cu pretensele acte extrateritoriale ale armatei Federației Ruse, provocatoare de ingerințe în drepturile și libertățile fundamentale, săvârșite pe teritoriul regiunilor georgiene Abhazia și Osetia de Sud.

4.5. Alte cazuri de exercitare extrateritorială a jurisdicției Federației Ruse – conflictele armate din Georgia și Ucraina

i. Abhazia și Osetia de Sud

Georgia poate fi considerată cel mai „agresiv” actor în fața jurisdicțiilor internaționale, în spețele împotriva Federației Ruse. Recent CIJ a adoptat hotărârea prin care a scos de pe rol cererea prin care Georgia invocă încălcarea de către Rusia a prevederilor Convenției privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială pe teritoriile Abhaziei și Osetiei de Sud, pe motiv că statul reclamant nu a purces la negocieri și nu a respectat procedurile prevăzute în Convenția menționată întru soluționarea extrajudiciară a disputei²³⁴.

²³³Speța *Georgia c. Federației Ruse*, decizia din 13.12.2011.În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097> (Vizitat la 30/06/2014)

²³⁴Speța *Aplicarea Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (Georgia c. Federației Ruse)*, hotărârea din 01/04/2011 în privința obiectiilor preliminare. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/16398.pdf> (Vizitat la 26/07/2014)

Conflictul armat internaționalizat din august 2008, care a avut loc prioritar în regiunile separatiste din nordul și nord-vestul Georgiei a stârnit un val de cereri împotriva Federației Ruse și Georgiei în legătură cu actele de agresiune în privința populației regiunilor Abhazia și Osetia de Sud.

În contenciosul european a drepturilor omului Georgia a înaintat 3 cereri interstatale împotriva Federației Ruse. Prima se referă la expulzarea de către Federația Rusă a naționalilor georgieni în urma arestării în Tbilisi de către autoritățile georgiene a patru persoane suspectate de spionaj, acțiuni care au precedat faza activă a conflictului armat din Abhazia și Osetia de Sud. Printr-o hotărâre recentă a Marelui Consiliu, au fost stabilite acte repetitive și tolerate de guvernul rus, prin care cetățenii georgieni erau arbitrar privați de libertate și expulzați colectiv²³⁵. Al 2-lea grup de cereri se referă nemijlocit la conflictul armat din august 2008, ulterior căruia au fost depuse peste 3300 de plângeri individuale împotriva Georgiei și Federației Ruse în legătură cu ostilitățile ambelor părți²³⁶, și 2 cereri interstatale. Ultima, care se

²³⁵Speța *Georgia c. Federației Ruse(I)*, hotărârea din 03/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145546> (Vizitat la 26/07/2014)

²³⁶A se vedea press-release-ul Grefei Curții privind scoaterea de pe rol a 1549 de cereri individuale împotriva Georgiei. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-3391240-3803578> (Vizitat la 26/07/2014)

referă la detenția a 4 minori georgieni de către autoritățile Osetiei de Sud, a fost scoasă de pe rol datorită eliberării acestora²³⁷.

În cealaltă cerere interstatală, care încă urmează a fi soluționată în fond de către Curtea de la Strasbourg, Georgia a invocat răspunderea Federației Ruse pentru încălcările Convenției prin intermediul forțelor armate separatiste ale Abhaziei și Osetiei de Sud, care, după cum a invocat guvernul georgian, au exercitat control general asupra acelor două regiuni, ca și agenți ai Federației Ruse. Mai mult, Georgia a invocat răspunderea Rusiei și pentru încălcările agenților săi, care ar fi exercitat în perioada relevantă control efectiv asupra Abhaziei și Osetiei de Sud²³⁸.

Din punct de vedere substanțial speța va avea un grad avansat de complexitate, trezind dificultăți atât din punct de vedere al jurisdicției Federației Ruse, cât și a corelării normelor dreptului internațional umanitar și dreptului internațional al drepturilor omului.

Sub aspect substanțial Înalta Curte urmează să decidă asupra încălcării art.2 prin bombardamentele nediscriminatorii și omorurile pretinse disproporționate ai

²³⁷Speța *Georgia c. Federației Ruse*, decizia din 16/03/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98167> (Vizitat la 26/07/2014)

²³⁸Speța *Georgia c. Federației Ruse(II)*, decizia din 13/12/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097> (Vizitat la 26/07/2014)

civililor, inclusiv și prin prisma utilizării bombelor cu dispersie, a execuțiilor arbitrare, dar și a investigațiilor ineficiente ale acestora. De asemenea, au fost invocate actele de tortură asupra persoanelor *hors de combat* și violurile civililor, privațiunea arbitrară de libertate a minorilor și oamenilor în vârstă, lipsirea oamenilor de bunurile imobile și încălcarea dreptului la libertatea de circulație în special a georgienilor. Deci poate fi observat că, din punct de vedere material, speța este una deloc ușoară, după nivelul de complexitate fiind similară cu *Cipru c. Turciei*. Consiliul Europei a criticat acțiunile ambelor părți la conflict, o misiune pentru stabilirea faptelor fiind trimisă în regiunile unde a avut loc conflictul armat²³⁹.

În privința admisibilității, cea mai dificilă problemă va fi identificarea jurisdicției extrateritoriale a Federației Ruse. Georgia, atât în cadrul cererii, cât și a audierilor în fața Marelui Juri, a invocat că Rusia urmează a fi considerată responsabilă atât pentru acțiunile agenților săi direcți, deci a membrilor contingentelor militare rusești implicate în conflict, prin intermediul acestora fiind exercitat controlul efectiv asupra spațiului; cât și pentru actele autorităților/forțelor armate abhaze

²³⁹Rezoluția nr.1633(2008) a APCE privind consecințele războiului dintre Georgia și Rusia. [on-line]: <http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=17681&lang=en> (Vizitat la 26/07/2014). Rezoluția nr.1647(2009) a APCE privind implementarea rezoluției nr.1633(2008). [on-line]: <http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=17708&lang=en> (Vizitat la 26/07/2014)

și osetine, prin intermediul acestora fiind exercitat controlul general asupra spațiului, autoritățile respective supraviețuind doar datorită suportului militar, politic și financiar care le-a fost acordat de către statul reclamat. Deși în momentul audierilor²⁴⁰ Marea Cameră deja pronunțase hotărârea pe speța *Al-Skeini*, reprezentanții guvernului georgian au pledat anume pentru aplicarea criteriului de control general/efectiv asupra spațiului, ceea ce ne pare justificat în condițiile în care Rusia le-a acordat susținere politică regiunilor prin recunoașterea statalității, dar și prin acordarea suportului militar direct; iar potrivit datelor agenției Reuters, 2/3 din bugetul Osetiei de Sud provine din suportul acordat de către Federația Rusă²⁴¹. Mai mult, probabil nu poate fi disputat faptul că controlul exercitat de către autoritățile separatiste asupra teritoriilor respective este unul exclusiv. În cumul, toți acești factori ar putea fără careva dificultate implica aplicabilitatea extrateritorială a Convenției în baza criteriului de control efectiv/general, circumstanțele fiind echivalente aceloră din spețele *Ilașcu* sau *Loizidou*. Prin aplicarea acestui criteriu circumstanțelor enunțate, persoanele aflate subsecvent sub jurisdicția Federației Ruse

²⁴⁰Înregistrarea ședinței în speța *Georgia c. Federației Ruse(II)*, din 22/09/2011, 9:00. [on-line]: http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=3826308_22092011&language=la ng (Vizitat la 26/07/2014)

²⁴¹"FACTBOX-What is Georgia's rebel South Ossetia region?" din 08/08/2008. [on-line]: <http://www.reuters.com/article/2008/08/08/idUSL8557850> (Vizitat la 26/07/2014)

ar putea primi un grad maxim de protecție și/sau remediere a daunelor suferite.

În cerere, dar și în cadrul audierilor, guvernul reclamat s-a bazat mai mult pe justificarea intervenției militare a Federației Ruse, reiterând „doctrina protecției naționale”, și pe inaplicabilitatea Convenției europene în general, înaintând și câteva argumente oarecum originale, luând în considerare poziția dificilă a statului reclamat.

Reprezentatul Rusiei a solicitat Curții ca ea să re-evalueze jurisprudența sa relevantă pe aplicarea extraterritorială a Convenției pe timp de conflict armat, ridicând 3 argumente. În primul rând, Convenția n-ar trebui să fie aplicată extraterritorial decât în cazurile expres prevăzute în Convenție, referindu-se la clauza colonială, deoarece, aplicând-o extraterritorial, se îndepărtează de limitele stabilite de către înaltele părți contractante la elaborarea Convenției, art.1 trebuind să nu fie supus unei „interpretări vii”. În al doilea rând, CEDO n-ar trebui să fie aplicată pe timp de conflict armat deoarece eficacitatea acesteia este diminuată în perioada respectivă, ceea ce ar putea influența negativ și practica la nivel național. Guvernul rus a utilizat și argumentul Turciei în spețele în legătură cu RTCN, precum că Abhazia și Osetia de Sud sunt state democratice independente. Nu suntem siguri dacă asemenea abordare ar fi justificată, și dacă eficacitatea Convenției s-ar îmbunătăți ca și urmare a neaplicabilității acesteia pe timp de conflict armat.

Întrebarea va fi, în orice eventualitate, nu dacă Rusia și-a exercitat autoritatea și controlul asupra teritoriilor în cauză, ci urmează să determine dacă gradul de control exercitat de Rusia asupra Osetiei de Sud și Abhaziei este suficient pentru atragerea aplicabilității extrateritoriale a Convenției.

ii. Crimeea și regiunile din estul Ucrainei

Drept consecință a refuzului președintelui Ucrainei de a semna Acordul de asociere cu UE și a tulburărilor publice din Kiev urmate, stabilitatea politică în mai multe regiuni din sud-estul acesteia au avut de suferit în urma instabilității astfel create la nivel intern, dar și a intereselor geopolitice ale Federației Ruse.

Cu 3 zile înainte de „referendumul” din Crimeea privind determinarea statului acesteia, ulterior căruia ea a fost anexată de către Federația Rusă, fapt „condamnat” de către AG a ONU²⁴² și APCE²⁴³, Ucraina a depus cererea interstatală nr. 20958/14 împotriva Federației Ruse. Deși cazul încă n-a fost comunicat statului reclamat, este prognozabil faptul că statul reclamat va invoca încălcările de către Federația Rusă a CEDO în special în teritoriile controlate de ea.

²⁴²Rezoluția AG a ONU nr.11493 din 27/03/2014 privind apelul către state de a nu recunoaște modificarea statutului regiunii Crimeea. [on-line]: <http://www.un.org/News/Press/docs/2014/ga11493.doc.htm> (Vizitat la 26/07/2014)

²⁴³Rezoluția APCE nr.1988(2014) privind evoluțiile recente din Ucraina: amenințări la adresa funcționării instituțiilor democratice. [on-line]: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20873&lang=en> (Vizitat la 26/07/2014)

Sub aspect material încălcările cele mai grave ale Convenției pot implica în primul rând daunele colaterale cauzate în urma actelor de război²⁴⁴ (atât a vieților civililor cât și a bunurilor lor) și investigațiile acestora, răpirea și detenția civililor²⁴⁵ (în mare parte a jurnaliștilor și reprezentanților autorităților publice), tortura și tratamentele inumane, execuțiile arbitrare (ceea ce poate ridica întrebarea legalității tribunalelor grupurilor armate prin prisma articolelor 5 și 6 ale Convenției). În privința încălcărilor de pe teritoriul peninsulei, mai ales în perioada de după anexarea acesteia, se evidențiază 2 probleme: încălcările drepturilor minorităților – preponderent a tătarilor²⁴⁶; și situația specifică la nivel de aplicare a legii – Rusia aplică pe teritoriul Crimeii legea sa tuturor raporturilor juridice, indiferent de momentul apariției acestora, astfel că adjudecarea se exercită doar potrivit legii rusești; iar căile de atac de asemenea se exercită doar potrivit legii procesuale și materiale rusești, indiferent de legea aplicată asupra fondului raportului juridic²⁴⁷.

²⁴⁴Raportul privind situația drepturilor omului în Ucraina din 15/07/2014. Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru drepturile omului, para. 28. [on-line]: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15June2014.pdf> (Vizitat la 27/07/2014)

²⁴⁵*Idem*, para. 35.

²⁴⁶*Idem*, para. 185, 187, 192.

²⁴⁷Raportul privind situația drepturilor omului în Ucraina din 15/06/2014. Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru drepturile omului, para. 285-286. [on-line]: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15June2014.pdf> (Vizitat la 27/07/2014)

Ceea ce deosebește speța dată de altele legate de exercitarea extrateritorială a jurisdicției de către Rusia, este faptul că forțele sale armate niciodată nu s-au implicat în mod direct și deschis în regiunile Crimeea, Luhansk și Donețk. În acest sens urmează a fi deosebite 2 situații: de până și după anexarea peninsulei Crimeea de către Federația Rusă.

În privința perioadei de după anexarea peninsulei, suntem de părerea că anexarea urmează să fie echivalată exercitării controlului efectiv asupra spațiului peninsulei, ceea ce nu va prejudicia nelegitimitatea actului de anexare propriu-zis, astfel că Rusia va urma să poarte răspundere conform art.1 în privința a toți resortisanții Crimeii. Situația ar fi mai dificilă din perspectiva identificării jurisdicției Federației Ruse asupra unor teritorii a Crimeii sau a totalității acestora în perioada de până la referendum și anexare, deci când clădirile autorităților locale au început a fi controlate de către grupurile armate neidentificate, precum și a grupurilor armate ce activează în Luhansk și Donețk. Pentru identificarea jurisdicției Federației Ruse în privința ultimelor 2 situații (un obiectiv rezonabil și previzibil, care va fi cel mai probabil stabilit prin cererea statului reclamant), nu va fi necesar ca Ucraina să probeze existența ordinelor/directivelor specifice ale organelor federale rusești, ci doar să probeze faptul că existența grupurilor armate respective a fost determinată de suportul militar, financiar și politic

rusec, reieșind din care va fi stabilit gradul de control și conformitatea acestuia criteriului de control efectiv/general. Considerăm că criteriul de autoritate agent-stat va fi inaplicabil în circumstanțele date, datorită neimplicării militare directe a Federației Ruse prin intermediul contingentelor sale militare.

4.6. Ponderea obligațiilor procedurale derivate din art. 2 în procedura contencioasă a Curții

Obligațiile extraterritoriale ale statelor în lumina Convenției au anumite particularități, care le evidențiază din gama generală de obligații. Totodată este general recunoscut faptul că între drepturile și libertățile fundamentale prevăzute în CEDO nu există vreo ierarhie formală, însă, există și așa-numitul *nucleu dur* al Convenției, care încorporează cele mai importante drepturi și libertăți, cum ar fi: dreptul la viață, prohibiția torturii și tratamentelor sau pedepselor inumane sau degradante, prohibiția sclaviei, principiile *nullum crimen sine lege* și *ne bis in idem*, și prohibiția pedepsei capitale. Prevederile nucleului dur sunt cel mai des invocate în cauzele cu implicații extraterritoriale, iar obligațiile procedurale degajate din art.2 a Convenției se dovedesc a avea un rol deosebit.

Se datorează acest fapt în primul rând observației că obligațiile extraterritoriale au un caracter secundar față de actul cauzator de ingerință, după cum a fost afir-

mat anterior. Obligația de a investiga este mai ușor supusă probațiunii dacă am fi s-o comparăm cu substanța art. 2, statele fiind obligate să investigheze decesul persoanei mai ales în circumstanțele în care există suspecții rezonabile că acțiunile agenților statului au cauzat decesul victimei. Prin urmare, există un considerent de ordin practic, cel mai des invocându-se anume încălcarea art. 2 pe marginea absenței unei investigații eficiente. Standardul de probațiune față de substanța art.2 este *dincolo de orice dubiu rezonabil*, pe când probarea inacțiunii statului în privința investigației este mai puțin dificilă din punct de vedere factologic. Este evident faptul că pentru protecția eficientă și practică a dreptului la viață, statul va fi obligat să conducă o anchetă efectivă și eficientă în privința omorului persoanelor aflate sub jurisdicția sa (dar fără a fi limitată de ultima), mai ales atunci când există semne că victima a fost lipsită de viață în urma acțiunilor arbitrare ale agentului statului²⁴⁸. Obligația de a conduce o anchetă eficientă este, după cum putem observa din prezentul capitol, mai ales relevantă în circumstanțe de conflict armat, când riscurile unui asemenea arbitrar iau o amploare maximă. Investigația trebuie să reflecte promptitudine, eficiență, și să fie condusă de un organ independent²⁴⁹.

²⁴⁸A se vedea în acest sens: Speța *McCann ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 27.09.1995, para. 146-148. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57943> (Vizitat la 23/06/2014)

²⁴⁹Speța *Al-Skeini...* para. 167.

În privința dreptului la viață, înaltele părți contractante rareori vor avea posibilitatea obiectivă de a onora obligația pozitivă extraterritorială de a proteja, însă în absolut toate cazurile vor avea obligația procedurală de a investiga ingerințele cauzate victimei²⁵⁰, mai ales dacă persoană a decedat în urma unor acțiuni ale agenților statului.

Din punct de vedere formal art.2 nu-și modifică structura. Însă, în dependență de criteriul aplicat întru identificarea elementului de jurisdicție, art.2 va avea structură diversă din perspectiva practicii exercitării extraterritoriale a jurisdicției. În cazul controlului efectiv asupra spațiului, statul va avea aceleași obligații derivate din art.2 ca și în cazul exercitării teritoriale a jurisdicției. Situația este mai dificilă în cazul criteriului de autoritate agent-stat, deoarece statul rareori va avea obligația pozitivă de a proteja dreptul la viață, iar probarea neonorării obligației negative va fi mai dificilă. Totodată, obligația procedurală ce derivă din art.2 are un caracter continuu, Convenția fiind pasibilă de aplicare retroactivă. Probarea ingerinței sub aspectul substanțial al art.3 prezintă mai puține deficiențe deoarece ingerința, de regulă, se produce în incinta localurilor aflate sub controlul statului reclamat.

²⁵⁰*Speța Kaya c. Turciei*, hotărârea din 10.02.1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58138> (Vizitat la 23/06/2014)

În privința obligației de a investiga ingerința în dreptul la viață a persoanei, săvârșită în afara teritoriului unei părți contractante, urmează a fi deosebite 2 situații: *i.* un agent al statului săvârșește o ingerință în art. 2 extrateritorial, statul reclamat omițând să conducă o anchetă eficientă; *ii.* omorul este săvârșit în afara teritoriului unui stat de către o persoană non-agent, care ulterior își găsește refugiul pe teritoriul unei părți contractante.

Prima situație este cel mai des întâlnită în practica aplicării extrateritoriale a Convenției. Vom oferi câte un exemplu, în dependență de criteriul aplicat.

Criteriul de control efectiv. În speța *Varnava* analizată anterior, Curtea a stabilit că, reieșind din faptul că, în lumina art. 2 CEDO, obligația procedurală de a investiga operează în mod diferit de obligația materială de a respecta/proteja dreptul la viață, ea a concluzionat că dispariția persoanei este un fenomen special, caracterizat prin elementul de durată. Ultimul rezultat din starea de incertitudine și absența răspunderii apărută în urma dispariției persoanei, pentru rudele potențialelor victime, ceea ce înlătură caracterul instantaneu al obligației²⁵¹. Prin urmare, obligația procedurală de a investiga dispariția persoanelor poate opera și retroactiv. Curtea de asemenea a stabilit și încălcarea art.3 CEDO în privința aceleiași obligații de investigare. În acest sens s-a ajuns la o concluzie identică cu cea din speța *Cipru*²⁵², deci s-a statuat că

²⁵¹Speța *Varnava*...para. 148.

²⁵²Speța *Cipru c. Turciei*...para.130-131.

inacțiunea îndelungată a guvernului reclamat în privința obligației de a investiga moartea reprezintă tratament inuman pentru rudele persoanelor a căror soartă nu este cunoscută.

Unul dintre rarele cazuri când Curtea a stabilit ingerința în art.2 din punct de vedere substanțial poate fi observat în speța *Issak*, analizată anterior. Reclamantul a invocat acțiunile agresive ale membrilor forțelor armate turcești și ai forțelor armate turco-cipriote (în calitatea lor de agenți ai Turciei), care au provocat decesul lui Anastasios Isaak. Deși agenții turci nu au fost unicii care au participat la bătaia dlui Isaak, din materialele video prezentate de către reclamant, dar și din alte probe prezentate era dovedit dincolo de orice dubiu rezonabil că agenții turci au provocat o ingerință nejustificată în dreptul lui la viață²⁵³. Totodată Curtea a depistat și încălcarea obligației procedurale ce derivă din art.2 în vederea absenței investigației privind moartea reclamantului²⁵⁴.

Criteriul de autoritate agent-stat. Aici urmează a fi menționată neonorarea obligației procedurale derivate din art.2 în speța *Al-Skeini*. Reclamanții nu au invocat încălcarea obligațiilor substanțiale. Deși a avut loc o investigație a decesului acelor 6 victime omorâte de agenții britanici, aceasta nu a fost recunoscută drept una eficientă și independentă. Curtea și-a motivat hotărârea prin

²⁵³Speța *Isaak*...para.120.

²⁵⁴*Ibid*...para.125.

faptul că organul britanic care se preocupa de investiga-rea omorurilor ilicite ale civililor, era subordonat, ca și soldații care au comis omorurile, Ministerului Apărării al Coroanei, secretarul apărării refuzând pornirea urmării penale în baza omorurilor acelor 6 victime²⁵⁵. În mod similar, și în speța *Hassan* reclamantul invocă încălcarea art.2 și art. 3 doar sub aspect procedural, în privința dispariției și decesului fratelui reclamantului imediat după eliberarea acestuia din custodia forțelor britanice, fără efectuarea unei investigații²⁵⁶.

Cea de-a doua categorie se referă la cauzele în care persoane neafiliate statului săvârșesc extrateritorial o faptă interzisă prin legea statului pe teritoriul căruia se comite, iar apoi se refugiază pe teritoriul unei părți contractante, iar ultima nu conduce o investigație efectivă în privința faptei respective. Caracterul faptelor produse extrateritorial vor avea un grad suficient de gravitate pentru necesitatea pornirii unei investigații, cum ar fi omorul, tortura etc. În acest sens, categoria dată este apropiată de situația în care un agent al statului săvârșește o faptă ilicită extrateritorial, iar statul ulterior refuză să pornească o investigație. Actul extrateritorial se manifestă prin efectul extrateritorial pe care îl are ingerința produsă de către organele naționale de investigație ale statului asupra victimei.

²⁵⁵Speța *Al-Skeini*...para.168-177.

²⁵⁶Speța *Hassan*...para.2.

În speța recentă *Gray c. Germaniei*²⁵⁷, reclamantii au invocat lipsa unei investigații eficiente în privința decesului tatălui lor. Ultimul murise în urma unui malpraxis în timp ce primea tratament de la un medic german, pe teritoriul Regatului Unit. La scurt timp după decesul tatălui reclamantilor, medicul s-a retras în Germania. Ulterior decesului, autoritățile Regatului Unit au pornit procedura de investigație a malpraxis-ului, solicitând extrădarea medicului german. Extrădarea lui fusese refuzată, deoarece, în momentul solicitării extrădării, în Germania deja a fost efectuată investigația în privința faptei medicului *ex officio*, cu emiterea unei ordonanțe (*summary judgment*) prin care lui ia fost aplicată amenda în calitate de pedeapsă. Reclamantii au invocat încălcarea Convenției pe motivul că nu au fost informați asupra investigației, astfel considerând-o contrară art.2, coroborat cu art.1. În fond, Curtea a considerat că autoritățile germane nu erau obligate să-i informeze din proprie inițiativă despre inițierea și derularea procesului penal împotriva medicului, în acest sens neexistând o obligație în sensul art.2, concluzionând că investigația a fost suficientă²⁵⁸.

Raționamentul Curții însă trezește interes din punct de vedere al admisibilității cererii din perspectiva noțiunii de jurisdicție din art.1. Părțile nu au ridicat problema

²⁵⁷Speța *Gray c. Germaniei*, hotărârea din 22.05.2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144123> (Vizitat la 30/06/2014)

²⁵⁸*Idem*, para.87-95.

jurisdicției Germaniei în privința obligației sale pozitive de a investiga fapta comisă pe teritoriul Regatului Unit. Prin prisma obligațiilor extrateritoriale o asemenea abordare poate, ipotetic vorbind, extinde aplicarea extrateritorială a Convenției la situațiile în care orice persoană privată, care, comițând un omor în afara statului al cărui resortisant este, iar apoi gășind refugiu în acel stat, va atrage răspunderea ultimului în privința obligației procedurale ce reiese din art.2. Noțiunea de jurisdicție în situațiile date în principiu n-ar trebui să trezească dificultăți de interpretare, în sensul că statul întotdeauna are jurisdicție asupra organelor sale de urmărire penală. Abordarea dată ar putea fi extrapolată și la situațiile în care orice agent al statului (soldat spre exemplu), săvârșește o faptă ilicită extrateritorial, iar apoi se refugiază pe teritoriul statului său. Și, ipotetic, statul n-ar putea fi tras la răspundere pentru actul extrateritorial din motivul lipsei de control efectiv, iar probarea prin prisma criteriul de autoritate agent-stat nu ar fi posibilă, însă ar putea fi responsabil pentru lipsa investigației eficiente a actului extrateritorial ilicit comis prin intermediul agentului.

V

LIMITĂRILE APLICĂRII EXTRATERITORIALE A CEDO

În Convenție dar și în jurisprudența Curții au fost elaborate limitări generale (clauza derogatorie, imunitatea de jurisdicție) și specifice (espace juridique, clauza colonială) aferente aplicării extrateritoriale a CEDO. Ori de câte ori va fi depistată cel puțin una dintre ele, efectele pe care ar trebui să le producă Convenția vor fi înlăturate într-un mod relativ sau absolut, respectiv potențialii beneficiari nu vor mai putea invoca încălcarea acesteia.

5.1. Espace juridique

Espace juridique sau „spațiul juridic” este o limitare specifică doar extrateritorialității CEDO. Ea constă în conceptul, conform căruia Convenția este un instrument al ordinii publice (*ordre public*) europene, iar aplicarea acesteia este necesară a fi limitată la spațiul statelor-membre ale Consiliului Europei, chiar dacă statul ar exercita jurisdicția extrateritorială în sensul art.1.

Conceptul poate fi aplicat doar în cazul aplicării criteriului spațial, și nu al celui de autoritate agent-stat, ceea ce de asemenea a creat dificultăți de interpretare în lumina jurisprudenței Curții de până la *Bankovic*. Paradoxal, dar același concept al unei ordini publice europene unice a fost utilizat și pentru aplicarea extrateritorială a Convenției în interiorul spațiului juridic.

Conceptul de *espace juridique* nu are nici un suport convențional sau judiciar, hotărârea care i-a dat impuls fi-

ind în speța *Bankovic*, creând astfel un precedent periculos în sensul negării protecției drepturilor și libertăților fundamentale atunci când ele obiectiv trebuie protejate. Curtea a ignorat jurisprudența precedentă, când jurisdicția statului-membru a fost recunoscută în afara spațiului juridic al CoE: *Issa și Ocalan*, statuând că statele reclamate în spețele respective nu au obiectat în acest sens²⁵⁹. Argumentul dat este mai mult decât dubios, deoarece jurisdicția în lumina art. 1 este oarecum o stare de fapt obiectivă care n-ar trebui să depindă de contradictorialitate, iar ultima n-ar trebui să fie abordată în sensul său absolut. Mai mult, Curtea a examinat chestiunea jurisdicției în hotărârea finală în speța *Issa* (trecuseră 3 ani după *Bankovic*), constatând că Turcia a exercitat extraterritorial jurisdicția, prin agenții săi, care acționau în nordul Irakului²⁶⁰, tacit ignorând argumentul *espace juridique* din *Bankovic*.

Curtea a examinat chestiunea jurisdicției și în speța *M. c. Danemarcei*²⁶¹, fiind vorba despre ambasada statului reclamat care se afla pe teritoriul fostei RDG, care evident nu era membru al Consiliului Europei, dar, precum și Republica Federativă Iugoslavia în *Bankovic*, se afla în inima Europei continentale. Totodată, și în speța *Pad*²⁶² Curtea a constatat

²⁵⁹Speța *Bankovic*...para. 81.

²⁶⁰Speța *Issa*...para. 55.

²⁶¹Speța *M. c. Danemarcei*... para. 3.

²⁶²Speța *Pad ș.a. c. Turciei*, decizia din 28/06/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81672> (Vizitat la 12/05/2014)

jurisdicția Turciei în privința agenților săi, care acționau pe teritoriul Iranului. Deci Curtea în mod vădit a ignorat conceptul interpretat în *Bankovic*, dar nici nu s-a expus expres împotriva acestuia.

Conceptul de *espace juridique* a devenit desuet odată cu adoptarea hotărârii în speța *Al-Skeini*, unde Curtea a stabilit scopul limitativ al acestuia: de a nu impune statelor care nu sunt părți la Convenție standardele ce reies din ea, ceea ce nu înseamnă că CEDO nu trebuie să fie aplicată în afara spațiului Consiliului Europei, astfel excluzând vacuumul aparent creat după *Bankovic*. Ironic, Curtea a făcut trimitere la aceeași jurisprudență ca și în *Bankovic*²⁶³, dar deja în vederea aplicării extrateritoriale a Convenției.

5.2. Principiul aurului monetar

Principiul aurului monetar este o limitare specifică în principal aplicării extrateritoriale, elaborată de CIJ în speța *Aurul monetar scos din Roma în 1943*²⁶⁴. Ea constă în regula, conform căreia Curtea nu poate judeca statul reclamat fără să se expună asupra răspunderii unui stat terț, absent în proces. Deci este un caz specific al imunității jurisdicționale a statelor, acestea nefiind supuse autorității altor state sau instituții „terțe” create de ele. În eventualitatea unui proces

²⁶³Speța *Al-Skeini*...para. 141-142.

²⁶⁴Speța *Aurul monetar scos din Roma în 1943*. *Obiecții preliminare*. Hotărârea CIJ din 15/06/1954. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/19/4761.pdf> (Vizitat la 03/05/2014)

la Curtea Europeană principiul dat este relevant pentru spețele, unde circumstanța dominantă va fi acțiunea militară colectivă, cu implicarea statelor sub egida NATO sau ONU, spre exemplu.

În mod practic, principiul dat reprezintă obligația procedurală a reclamantului de a proba prestația specifică a statului reclamat în cadrul acțiunilor colective, în urma căreia s-a produs o ingerință în drepturile și libertățile reclamantului. Cu alte cuvinte, aceasta ar fi probațiunea legăturii cauzale, însă cu accentul pe prestația specifică a statului, ultima fiind realmente problematică, nu doar din punct de vedere factologic, ci și din punct de vedere al dreptului răspunderii. În acest sens, statele reclamate au obiectat în spețele: *Bankovic*²⁶⁵ – în privința acțiunilor NATO în RFI; *Behrami*²⁶⁶ – în legătură cu acțiunile colective ale forțelor pacifitoare ONU în Kosovo; sau în *Saddam Hussein c. Forțelor de coaliție*²⁶⁷. Prin urmare, principiul aurului monetar reprezintă o limitare relativă, putând înlătura efectele extraterritoriale ale Convenției în paralel cu probarea absenței jurisdicției statului în anumite circumstanțe.

²⁶⁵Speța *Bankovic*... para. 31.

²⁶⁶Speța *Behrami și Behrami c. Franței*, decizia din 02/05/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80830> (Vizitat la 12/05/2014)

²⁶⁷Speța *Saddam Hussein c. Albaniei, Bulgariei, Croației ș.a. (în total 21 de state)*, decizia din 14.03.2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-1618258-1694937> (Vizitat la 03/07/2014)

5.3. Clauza derogatorie (art.15 al CEDO)

Art.15 al Convenției reprezintă o limitare generală temporară a aplicabilității CEDO în circumstanțe de război sau de pericol public iminent, care amenință ordinea constituțională a statului. Pentru aplicarea art.15, statul interesat trebuie să notifice Secretarul General al Consiliului Europei în acest sens. În privința celorlalte drepturi și libertăți, statele dețin o marjă largă de apreciere pe marginea relației dintre scopul limitat al derogării și drepturile, încălcarea cărora este „necesară”²⁶⁸, ele aflându-se într-o poziție mai bună pentru a decide asupra chestiunii date. De-a lungul existenței Convenției, art.15 a fost aplicat doar de 6 ori, cel mai recent în 2001 de către Marea Britanie, în urma acțiunilor teroriste de la 11 septembrie 2001 din New York, limitând aplicarea art.5 para. 1 în privința străinilor neexpulzabili²⁶⁹. În speța recentă *A. c. Regatului Unit*, Marea Cameră a stabilit că derogarea de la art.5 în privința detenției în absența înaintării învinuirii doar a non-naționalilor era disproporționată și nejustificată²⁷⁰.

²⁶⁸Speța *Irlanda c. Regatului Unit*, hotărârea din 18/01/1978. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57506> (Vizitat la 12/05/2014)

²⁶⁹Corneliu Bîrsan. Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol I: drepturi și libertăți. București: ALL Beck, 2005, p.925

²⁷⁰Speța *A. c. Regatului Unit*, hotărârea din 19/02/2009, para. 190. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91403> (Vizitat la 12/05/2014)

Totodată nu se influențează aplicabilitatea altor instrumente internaționale, cum ar fi Convențiile de la Geneva cu privire la protecția persoanelor pe timp de conflict armat. Derogarea nu poate fi absolută, statul fiind obligat să protejeze nucleul dur de drepturi, după cum e prevăzut în art.15 para. 2.

Clauza derogatorie ar putea servi în viitor pentru ameliorarea „conflictelor” dintre dreptul CEDO și dreptul internațional umanitar. Spre exemplu, în cazul detenției autorizate prin dreptul internațional umanitar în vederea determinării statutului de combatant al persoanei, dar prohibite prin art.5 al Convenției (precum a avut loc în circumstanțele speței *Hassan*, analizate anterior). Declarația făcută în sensul art.15 ar putea limita aplicabilitatea art.5 în circumstanțele de conflict armat.

Pare că unicul contencios apărut în legătură cu implicațiile extrateritoriale ale clauzei derogatorii a fost *cazul Ciprului*. În perioada respectivă insula se afla sub administrația Regatului Unit, iar Grecia a invocat încălcarea drepturilor resortisanților Ciprului de către guvernul britanic. Ultimul a invocat aplicarea art. 15, respectiv a stării de „pericol public” pentru neaplicarea parțială a Convenției²⁷¹.

²⁷¹Norris R., Reiton P. The suspension of guarantees: a comparative analysis of the american convention on human rights and the constitutions of the states parties. In: American University Law Review. Volume 30, p. 198 [on-line]: <http://www.wcl.american.edu/journal/lawrev/30/norris.pdf> (Vizitat la 11/05/2014)

5.4. Clauza colonială (art.56 al CEDO)

Clauza colonială a fost incorporată în Convenție în vederea limitării obligațiilor care ar apărea pentru state în privința fostelor colonii. Art.56 are un alt scop, mai larg, decât simpla exercitare a jurisdicției, referindu-se nu doar la extinderea teritorială a acesteia în sensul art. 1 CEDO, ci și a răspunderii metropolelor pentru acțiunile/omisiunile administrațiilor locale aflate pe aceste teritorii. Din motive aparent politice s-a decis de a condiționa răspunderea dată unei declarații speciale. Pentru ca Convenția să fie aplicată asupra persoanelor aflate pe teritoriile fostelor colonii, statul urmează să facă o declarație prin care extinde jurisdicția sa și asupra acestora, după cum e prevăzut în art.56 para. 4.

Aplicabilitatea clauzei coloniale depinde, într-o oarecare măsură, și de legislația națională a metropolei. Spre exemplu în cazul Regatului Unit, la nivel constituțional se diferențiază entitățile pentru care el poartă răspundere, deci care fac parte din Regatul Unit *per se* și/sau s-a făcut o declarație în sensul art.56, și teritorii care, deși aflându-se sub controlul, suveranitatea și jurisdicția *de facto* a Coroanei britanice, totuși nu fac parte din Regatul Unit. Este o distincție pe care Înalta Curte o tolerează²⁷². Pe de altă parte, teritoriile de peste mări a Franței fac, potrivit Constituției

²⁷²Speța *Chagos Islanders c. Regatului Unit*, decizia în din 11/12/2012, para 63-64. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115714> (Vizitat la 12/05/2014)

acesteia, parte din teritoriul Republicii, declarațiile în sensul art.56 fiind astfel oarecum inutile²⁷³.

În speța *Loizidou* Turcia a invocat clauza colonială pentru a nu aplica Convenția pe teritoriul Ciprului, din motiv că în declarația unilaterală de recunoaștere a dreptului la recurs individual în fața Comisiei EDO Turcia a încercat să limiteze cererile doar la acele ce se referă la ingerințele produse de autoritățile turcești și doar pe teritoriul său²⁷⁴. Curtea a sesizat scopul limitat al clauzei coloniale, statuând că pentru aplicarea extrateritorială a CEDO nu este necesară o declarație în sensul art. 56, stabilind nevalabilitatea restricțiilor teritoriale din declarațiile turcești.

La prima vedere s-ar crea impresia că exercitarea extrateritorială a jurisdicției ar implica în mod automat răspunderea statului-parte la CEDO pentru teritoriile în privința relațiilor internaționale pe care ultimele le asigură. Coraportul dintre art.1 și art. 56 ne duce însă la o altă concluzie: în cazul unui „conflict” dintre articolele în cauză, care neapărat va exista în cazul exercitării extrateritoriale a jurisdicției pe teritoriile în privința cărora nu a fost făcută o declarație, preferință se va da clauzei coloniale, ceea ce înseamnă că extrateritorialitatea Convenției este limitată de teritoriile fostelor colonii.

²⁷³Charrier J.-L., Chiriac A. Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Paris: Litec, 2008, p. 669.

²⁷⁴Speța *Loizidou*, preliminary objections...para.17,25-27.

Limitarea dată este una absolută – CEDO nu se va aplica pe teritoriile fostelor colonii în lipsa unei declarații în sensul art. 56. Fără excepții, chiar dacă statul exercită control efectiv/general pe teritoriul fostei colonii²⁷⁵.

Spre exemplu, în speța *Quark Fishing Ltd.*²⁷⁶ Curtea a declarat inadmisibilă cererea prin care reclamantul a invocat încălcarea dreptului de proprietate prin limitarea activității de pescuit a acestuia pe insulele Georgia de Sud și Sandwich de Sud (South Georgia and the South Sandwich Islands) – fostă colonie a Regatului Unit, teritoriu asupra căruia statul reclamat exercita control efectiv. În pofida faptului că pe insulă aveau efecte actele normative britanice, Curtea a refuzat să aplice Convenția din motivul absenței unei declarații în sensul art. 56.

Similar, în speța *Chagos Islanders c. Regatului Unit* reclamantii, au invocat încălcarea art.1 Protocol 1 la CEDO pentru împiedicarea accesului la bunurile sale imobile aflate pe insulele Arhipelagului Chagos. În anii “70-80 ai secolului trecut Regatul Unit a întreprins acțiuni de expulzare a reclamantilor de pe teritoriile insulelor pentru a facilita construcția unei baze militare, care urma a fi supuse controlului SUA. Din 1965 Arhipelagul Chagos face parte din Teritoriul Britanic din Oceanul Indian, susceptibil de a fi obiect al cla-

²⁷⁵Speța *Al-Skeini*....para. 140.

²⁷⁶Speța *Quark Fishing Ltd. c. Regatului Unit*, decizia din 19/09/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77008> (Vizitat la 12/05/2014)

uzei coloniale. Până în 1965 Arhipelagul Chagos făcea parte din Mauritius, alt dominion britanic, în privința căruia Marea Britanie a făcut declarație în sensul art.56 în 1966, însă Mauritius în scurt timp și-a declarat independența, Chagos situându-se în afara scopului declarației. Curtea a stabilit că, chiar și în eventualitatea exercitării controlului efectiv asupra spațiului (în speță – a insulelor), statul nu urmează să poarte răspundere în legătură cu acțiunile agenților săi pe teritoriile respective, criteriile elaborate în jurisprudență pentru identificarea jurisdicției fiind inaplicabile în cazul declarației făcute conform art.56²⁷⁷.

La aceleași concluzii a ajuns Înalta Curte și în legătură cu extrădarea reclamantului din Macao(ex-colonie portugheză) în China²⁷⁸, sau a jurisdicției Regatului Unit în privința persoanelor aflate în Hong Kong²⁷⁹.

Contrar practicii menționate mai sus, în speța *Matthews*²⁸⁰ Curtea a aplicat Convenția pe teritoriul insulei Gibraltar – teritoriu *pentru relațiile internaționale ale căruia*

²⁷⁷*Idem*, para. 72.

²⁷⁸Speța *Yonghong c. Portugaliei*, decizia din 25/11/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5646> (Vizitat la 20/07/2014)

²⁷⁹Speța *Bui Van Thanh ș.a. c. Regatului Unit*, decizia din 12/03/1990. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-647> (Vizitat la 20/07/2014)

²⁸⁰Speța *Matthews c. Regatului Unit*, hotărârea din 18/02/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58910> (Vizitat la 20/07/2014)

Regatul Unit este responsabil. Reclamanta a invocat încălcarea dreptului la alegeri libere prin neorganizarea alegerilor în Parlamentul European pe teritoriul Gibraltarului. Înalta Către a stabilit că Convenția și Protocolul 1 erau opozabile statului reclamat și în legătură cu persoanele aflate în Gibraltar, deci a fost recunoscută jurisdicția teritorială a Regatului Unit asupra insulei, deoarece Regatul Unit a făcut declarația relevantă în sensul art.56.

Speța trezește interes datorită interpretării pe care a oferit-o Curtea noțiunii de „organ legislativ”, după cum e prevăzut în art.3 a Protocolului 1. Datorită faptului că *aquis-ul* comunitar avea acțiune și asupra resortisanților Gibraltarului, Curtea a considerat inechitabil faptul că ultimii erau lipsiți de dreptul la vot în Parlamentul European. Or, noțiunea de „legislativ” n-ar trebui să se limiteze doar la organele naționale, ea având incidență și asupra acelor suprastatale în eventualitatea în care deciziile luate de către Parlamentul European afectează direct resortisanții Gibraltarului. Ulterior Regatul Unit a dispus extinderea uneia dintre circumscripțiile sale electorale și asupra Gibraltarului.

Scopul clauzei coloniale se poate intersecta cu situația în care oficialii unui stat exercită unele competențe judiciare sau polițienești pe teritoriul unui alt stat, conform unei cutume bilaterale sau unui acord prestabilit, însă ele nu urmează a fi confundate.

Astfel, am mai menționat anterior speța *Drozd și Janousek*, unde fusese stabilit că jurisdicția statului ar putea, în

anumite circumstanțe să se întindă și asupra unui judecător detașat către un alt stat. Speța dată însă constituie un caz *sui generis* dacă am privi-o prin prisma art.56. Reclamanții au invocat, *inter alia*, răspunderea statelor reclamate pentru îngrădirea dreptului la un proces echitabil de către judecătorii francezi, care fiind retrași sau pur și simplu detașați, exercitau funcțiile judiciare pe teritoriul Andorrei, ca fiind cunoscători ai limbii și legilor locale. Partea cea mai problematică consta în determinarea naturii juridice a raporturilor existente între Andorra și statele reclamate. Ultimele au stabilit în anul 1278 sistemul *diarhic* de conducere a Andorrei, prin care șeful statului francez și episcopului de Urgell le era recunoscută calitatea de co-principi, sistem care este și astăzi viabil. Prin urmare, era necesar de a fi stabilit dacă teritoriul Andorrei era pasibil de a fi catalogat ca și teritoriu pentru relațiile internaționale ale căruia statele reclamate erau responsabile.

Andorra, în perioada examinării speței, nu era parte la Convenție, dar nici nu posedă o natură juridică clară din punct de vedere al subiecților dreptului internațional. Nefiind membru al Consiliului Europei în acel moment și semnând până la 3 tratate în capacitate proprie, Curtea a pus sub semn de întrebare calitatea Andorrei de subiect de drept internațional²⁸¹. Curtea a stabilit că Andorra nu este nici condominium, deci teritoriu aflat în proprietatea comună a Spaniei și Franței, dar nici a fiecăruia dintre aceste state

²⁸¹Speța *Drozd și Janousek*...para. 89.

în mod separat, Convenția fiind astfel inaplicabilă în mod automat pe teritoriul în cauză. Totodată s-a constatat că funcțiile pe care le exercita președintele francez în calitate de co-principe al Andorrei sunt separate și ultimele nu pot fi privite ca și exercitare a suveranității franceze; iar episcopul de Urgell este numit de Sfântul Scaun, el nefiind uneori cetățean spaniol, actele acestuia nefiind imputabile Spaniei.

Guvernul spaniol a obiectat că doar o declarație de extindere teritorială prezentată, în conformitate cu art.56 a Convenției ar fi fost capabilă să atragă răspunderea Spaniei în privința teritoriului Andorrei, adăugând că ar exista un obstacol juridic în acest sens – pentru relațiile internaționale ale Andorrei au fost exclusiv responsabili co-principii în comun. Un argument cel puțin dubios din punct de vedere a poziției Franței, care tolerează funcțiile președintelui său de co-șef al Andorrei. Or, președintele Franței nu-și exprimă consimțământul în calitate de persoană privată de a fi co-principele Andorrei. Cu toate acestea, Curtea a admis opinia guvernului spaniol²⁸², Andorra nefiind pasibilă de a fi calificată ca și teritoriu pentru a cărui relații internaționale statele reclamate ar fi fost responsabile, în pofida naturii sale ambigue. În privința judecătorilor detașați din Franța, Înalta Curte a constatat că în activitatea acestora în Andorra ei exercitau acte în calitate de judecători andorrieni și nu francezi, ei aplicau legea Andorrei și statutul lor era reglemen-

²⁸²*Idem*, para. 89; A se vedea și: Opinia separată comună a judecătorilor Pettiti, Valticos și Lopes Rocha, aprobată de judecătorii Walsh și Spielmann.

tat de ultima. Astfel, actele judecătorilor francezi detașați în Andorra nu erau imputabile guvernului francez²⁸³.

Prin urmare, atât în privința judecătorilor detașați, cât și în privința președintelui Franței care exercită funcția șefului de stat al Andorrei, Curtea a delimitat strict calitatea acestora de agenți ai Andorrei și Franței. Totuși, dacă problema ar fi privită din perspectiva necesității securizării colective a drepturilor omului, dar și a evoluției dreptului răspunderii internaționale²⁸⁴, atunci actualitatea hotărârii Plenului Curții ar putea fi pusă sub semn de întrebare, cel puțin sub aspectul angajării răspunderii Franței.

Cu o problemă similară s-a confruntat Comisia EDO și în speța *X. și Y. c. Elveției*²⁸⁵. În baza unui acord încheiat între Liechtenstein și Elveția, deciziile luate de „poliția străinilor” a Elveției erau obligatorii spre executare pe teritoriul Liechtenstein-ului, ceea ce însemna că prima exercita extraterritorial jurisdicția sa executivă, dar și legislativă (deoarece deciziile erau luate în baza legislației federale elvețiene), cu consimțământul celui de-al doilea stat. Primul reclamant, nefiind cetățean a nici unuia dintre statele implicate, a primit interdicție de intrare pe teritoriul Liechtenstein-ului, de

²⁸³*Idem*, para. 94.

²⁸⁴Vezi art. 16,17 a Proiectului de articole a CDI privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite.

²⁸⁵Speța *X. și Y. c. Elveției*, decizia Comisiei EDO din 14/07/1977. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74512> (Vizitat la 25/06/2014);

către „poliția străinilor” a Elveției, pentru o perioadă de 2 ani. La momentul examinării cauzei, Liechtenstein încă nu era parte la Convenție, de aceea Comisia trebuia să decidă asupra imputabilității acțiunilor relevante ale Elveției, cu efecte extrateritoriale.

Comisia a stabilit, că , reieșind din tratatul menționat, Liechtenstein se afla în imposibilitatea de a exclude efectul extrateritorial al deciziilor luate de către „poliția străinilor elvețiană”(doar autoritățile elvețiene îl puteau exclude, și doar în măsura în care un asemenea efect era prevăzut în actul respectiv). Prin urmare, Elveția urma să fie considerată responsabilă și pentru actele ce aveau efecte pe teritoriul Liechtenstein, iar persoanele asupra cărora efectele se răsfrângeau erau considerate sub jurisdicția primei în sensul art.1²⁸⁶.

Un aspect curios al opozabilității CEDO față de Moldova în legătură cu regiunea transnistreană este faptul că guvernul moldav a încercat printr-o declarație(!) să limiteze aplicarea Convenției pe teritoriul aflat în afara controlului său, în legătură cu mai multe articole, în privința acțiunilor administrației separatiste, până la consumarea conflictului, ceea ce înseamnă că persoanele aflate pe teritoriul respectiv ar fi fost private de garanțiile CEDO. Art.57 al CEDO prevede posibilitatea formulării rezervelor în momentul aderării la Convenție, cu condiția ca rezerva să nu aibă caracter gene-

²⁸⁶*Idem*, p. 73.

ral, deci să nu fie ambiguă sau să facă trimiteri la prevederi specifice ale Convenției.

Agentul guvernamental a propus interpretarea art.57 în coroborare cu art.56, solicitând o interpretare extensivă a ultimului, în vederea abordării „negative” a noțiunii de jurisdicție în lumina art.1, cu scopul de a se exonera în general de obligațiile ce reies din CEDO în privința populației aflate pe teritoriul din stânga Nistrului. Curtea a stabilit în decizia cu privire la admisibilitate în speța *Ilașcu* că art.56 nu poate fi interpretat „negativ”, constatând că declarația făcută de guvernul moldav în privința regiunii transnistrene, pentru faptul că era generală în sensul art.57, nici nu putea fi calificată ca rezervă în sensul Convenției²⁸⁷.

5.5. Imunitatea de jurisdicție

Imunitatea de jurisdicție este o limitare generală a Convenției, având tangențe importante și cu (ne)aplicabilitatea extrateritorială a acesteia. Ultimele câteva decenii există discuții aprinse în privința relației dintre conceptul de imunitate a statelor și încălcarea normelor cu caracter imperativ (*jus cogens*) de către state, fiind generată întrebarea: dacă este justificat faptul că imunitatea statelor servește drept barieră pentru angajarea răspunderii lor pentru

²⁸⁷Speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, decizia din 04/07/2001, p.20. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5948> (Vizitat la 03/07/2014)

încălcarea normelor *jus cogens*²⁸⁸, reieșind din principiul *par in parem non habet imperium* („un egal nu are putere asupra altui egal”, adică un stat-subiect al dreptului internațional nu poate fi supus jurisdicției unui alt stat). În categoria dată, extrateritorialitatea se manifestă într-un mod mai specific, problema interpretării jurisdicției fiind omisă deoarece drepturile se invocă a fi încălcate de către ramura judiciară a statului, în privința actelor altor state. În mod axiomatic reclamantii vor invoca încălcarea dreptului la proces echitabil în legătură cu imunitatea unui stat terț.

Astfel, în prima speță, unde Curtea a concluzionat despre imunitatea unui stat – *Al-Adsani*²⁸⁹, cu privire la o acțiune adusă în Regatul Unit împotriva unui membru al guvernului Kuweitului, reclamantul a invocat actele de tortură comise de către ultimul, prioritate însă a obținut imunitatea Kuwaitului. Ulterior, în mod similar, Curtea a declarat inadmisibilă cererea împotriva Greciei și Germaniei, prin care

²⁸⁸Sevrine Knuchel. State Immunity and the Promise Of Jus Cogens, 9 Nw.J.Intl.Hum.Rts. 149, 2011.[on-line]: <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njihr/vol9/iss2/2> (Vizitat la 25/04/2014); Andrea Bianchi. Human Rights and the Magic of Jus Cogens. EJIL 2008, Vol.19, Nr..3. pag. 491-508. [on-line]: <http://www.ejil.org/pdfs/19/3/1625.pdf> (Vizitat la 25/04/2014)

²⁸⁹Speța *Al-Adsani c. Regatului Unit*, hotărârea din 21/11/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59885> (Vizitat la 10/05/2014). Vezi și: Speța *McElhinney c Irlandei*, hotărârea Curții din 21/11/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-59887> (Vizitat la 10/05/2014)

cei 257 de reclamanți au invocat încălcarea art. 6 para. 1 din CEDO prin refuzul de a executa hotărârea judecătorească emisă de autoritățile grecești împotriva Germaniei, în legătură cu atrocitățile (deci încălcările normelor imperative) comise de ultima în perioada celui de-al Doilea război mondial pe teritoriul Greciei²⁹⁰.

O percepție similară este reflectată și în privința imunității jurisdicționale a ONU în cazul acționării împotriva acesteia în instanțele de judecată dintr-un stat-membru în *Stichting Mothers of Srebrenica*²⁹¹. În 1993 orașul bosniac Srebrenica a intrat în perimetrul teritoriului declarat de ONU ca zonă de siguranță. În pofida acestui fapt, în 1995 a avut loc odiosul masacru de la Srebrenica, ca urmare a atacului săvârșit de forțele armate a sârbilor bosniaci. Reclamanții au invocat că genocidul din Srebrenica a avut loc din cauza inacțiunilor ONU și Olandei pentru prevenirea acestuia.

La caz, Curtea a stabilit că imunitatea ONU este similară cu cea a statelor, iar în dreptul internațional public nu există o practică clară în privința genocidului (a se citi – „în privința normelor *jus cogens*”) ca și excepție de la invoca-

²⁹⁰Speța *Kalageropoulou ș.a. c. Greciei și Germaniei*, decizia din 12/12/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23539> (Vizitat 10/05/2014)

²⁹¹Speța *Stichting Mothers of Srebrenica ș.a. c. Olandei*, decizia din 11/06/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122255> (Vizitat 10/05/2014)

rea imunității ONU, ultima servind astfel, unui scop legitim și nefiind disproporționată.

Art. 6 este, în principiu, aplicabil acțiunilor împotriva unui stat pentru despăgubirea persoanelor cărora li s-au provocat daune personale, însă imunitatea statelor ar fi o barieră procedurală proporțională (deci admisibilă) în privința torturii sau a genocidului. În aprecierea dată Curtea nu a fost absolut categorică, proporționalitatea fiecărei excepții de la conceptul imunității statelor urma să fie evaluată în fiecare caz în mod separat, luând în considerare evoluția dreptului internațional public și abordările contemporane ale principiului cutumiar al imunității de jurisdicție a statelor inclusiv prin prisma practicii altor jurisdicții internaționale²⁹².

Într-o speță recentă, Curtea a apreciat ultimele evoluții ale dreptului internațional în acest sens²⁹³. Reclamanții au invocat încălcarea art.6 CEDO, în legătură cu scoa-

²⁹²Nica A. Abordările actuale ale principiului imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărârii Curții Internaționale de Justiție din 03 februarie 2012. În: *Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători „Tendințe contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători”*, Ediția a-VII, Chișinău, 30 mai 2013, Vol. I, p. 243-252.

²⁹³Speța *Jones ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea în din 14/01/2014. În ziua accesării link-ului cazul a fost retrimis către Marea Cameră. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-140005> (Vizitat la 08/05/2014)

terea de pe rol a cererii de chemare în judecată. Au susținut că au fost torturați în Arabia Saudită, ulterior acționând împotriva statului Arabia Saudită și oficialilor acesteia în judecătorii din Marea Britanie. În privința actelor de tortură invocate împotriva Arabiei Saudite, Curtea a statuat că nu există o excepție cristalizată față de imunitatea jurisdicțională a statelor în acest sens, constatând la caz lipsa încălcării dreptului reclamanților la un proces echitabil.

Analiza în privința oficialilor a fost mai puțin rigidă, deoarece ei posedă doar imunitate funcțională, deci ea se limitează la actele săvârșite de ei doar în capacitatea lor oficială, concluzionând: "în lumina evoluțiilor recente din dreptul internațional public, aflate în curs de desfășurare, această problemă trebuie ținută sub supraveghere de către statele contractante". Astfel Curtea a dat de înțeles că în viitorul apropiat conceptul rigid al imunității „de stat” al oficialilor pentru actele de tortură poate să se miște din loc. Ulterior acesta va însemna revizuirea globală a corelației dintre noțiunile de imunitate jurisdicțională și încălcarea normelor cu caracter imperativ.

Reieșind din clasificarea acțiunilor statelor în *acta jure emprii* și *acta jure gestionis*, toate actele ilicite enumerate mai sus pot fi astfel privite ca acțiuni care reies din suveranitatea statului. Totodată, distincția dintre aceste două categorii este suficient de subtilă pentru a cauza dificultăți în clasificarea acțiunilor statului, mai ales când ele se referă

la drepturile lui reale. Spre exemplu, bunurile imobile aflate cel puțin în utilizarea misiunilor diplomatice sunt exonerate de actele de executare a hotărârilor judiciare, indiferent de legitimitatea titlului persoanei private, încălcarea art. 6 și a art. 1 Protocol 1 fiind astfel proporționale²⁹⁴. Totodată va fi considerată drept neproporțională ingerința ce rezultă din neplata compensației în locul restituirii bunului folosit de către misiunea diplomatică.²⁹⁵

²⁹⁴Speța *Manoilescu și Dobrescu c. României și Federației Ruse*, decizia din 03/03/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72683> (Vizitat la 11/05/2014); Speța *Kirovi c. Bulgariei și Turciei*, decizia din 02/10/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77726> (Vizitat la 11/05/2014).

²⁹⁵Speța *Vrioni și alții c. Albaniei și Italiei*, hotărârea din 29/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94452> (Vizitat la 11/05/2014)

VI

CAZURI SPECIALE DE APLICARE EXTRATERITORIALĂ A CEDO

6.1. Activitatea extrateritorială a serviciilor de securitate a statelor

Această categorie de spețe se referă la recunoașterea jurisdicției extrateritoriale a statelor pentru acțiunile agenților săi, săvârșite în scopurile justiției penale, cum ar fi aducerea forțată de pe teritoriul unui alt stat a unei persoane învinuite de săvârșirea vreunei infracțiuni sau acapararea unei nave maritime bănuite că transportă bunuri interzise în circuit.

Astfel, în speța *Ramirez Sanchez*²⁹⁶ reclamantul a fost arestat de către autoritățile sudaneze și transmis ofițerilor francezi, care l-au adus forțat pe o navă aeriană militară. Ultima a aterizat la baza militară din Franța, unde a fost înaintată învinuirea. Reclamantul a invocat încălcarea art.3 și art. 5 CEDO, declarând că procedura de extrădare a fost ilegală. Fosta Comisie EDO a recunoscut jurisdicția Franței în actul de extrădare, statuând că din momentul în care a fost transmis ofițerilor francezi, reclamantul s-a aflat sub autoritatea, astfel „jurisdicția” statului reclamat. Într-o altă speță, unde reclamantul, fiind în Liechtenstein, a fost „păcălit” de autoritățile germane să ajungă pe o aeronavă care l-a adus la pragul judecătoriei germane, Curtea la fel a prezumat jurisdicția extrateritorială a Germaniei²⁹⁷. În mod similar, Curtea a recunoscut jurisdicția Turciei pentru acțiunea de arest

²⁹⁶Speța *Ramirez Sanchez c. Franței*....

²⁹⁷Speța *Stoke c. Germaniei*, hotărârea din 19/03/1991. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57673> (Vizitat la 28/04/2014)

efectuată de agenții săi, exercitată pe o aeronavă aflată pe teritoriul aeroportului din Nairobi (Kenya)²⁹⁸, prezumând-o în mod expres. Prin urmare, în cazul arestărilor și capturărilor persoanelor, statul este perceput ca exercitând competențele sale suverane. Ori de câte ori o parte contractantă la CEDO a fost implicată în acte de extrădare „neordinară”, Înalta Curte a aplicat criteriul de autoritate agent-stat pentru a determina prezența jurisdicției statelor reclamate.

În cazul sechestrării navelor maritime în marea liberă, înregistrate sub pavilionul unui stat terț, Curtea de asemenea a pledat în folosul extraterritorialității jurisdicției statului. Astfel, în speța *Medvedyev ș.a. c. Franței*²⁹⁹, constatând că Franța, prin faptul acaparării cu ajutorul forțelor speciale franceze a unei nave maritime înregistrate în Cambodgia, suspectate de transportarea substanțelor narcotice, a exercitat, cel puțin *de facto*, control deplin și exclusiv asupra navei respective, din momentul acaparării navei și până la transmiterea reclamanților autorităților franceze³⁰⁰. Putem concluziona că, ori de câte ori statul exercită controlul asupra unei nave maritime sau aeriene, acesta va exercita jurisdicția în sensul art.1 al CEDO, reieșind din autoritatea pe care o exercită asupra persoanelor. Pare a fi confuz, însă aici

²⁹⁸Speța *Ocalan c. Turciei*, hotărârea din 12/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69022> (Vizitat la 28/04/2014)

²⁹⁹Speța *Medvedyev ș.a. c. Franței*, hotărârea din 29/03/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97979> (Vizitat la 28/04/2014)

³⁰⁰*Ibid.* para. 67

se utilizează un criteriu dublu: în privința navei – controlul efectiv, iar în privința persoanelor – autoritatea agent-stat. Însă, reieșind din faptul că art. 1 prevede „jurisdicția asupra persoanelor”, până la urmă se aplică cel de-al doilea criteriu.

Exercitarea jurisdicției extrateritoriale a statelor prin acapararea navelor maritime poate fi privită și prin prisma protecției străinilor împotriva expulzării, fiind împiedicați să ajungă pe teritoriile statelor reclamate. Astfel, Curtea de multiple ori a stabilit jurisdicția statelor care acaparau nave maritime care transportau emigranți și îi aduceau la locul plecării³⁰¹.

6.2. Răspunderea statelor pentru actele cu efect extrateritorial

Această categorie de cazuri poate fi rezumată în felul următor: dacă acțiunea sau inacțiunea statului-parte, prin care persoana a fost expulzată sau extrădată, a provocat o ingerință ulterior comisă de către un alt stat, indiferent dacă acesta este sau nu parte la Convenție, va fi recunoscută încălcarea dreptului respectiv din partea primului stat, dacă el cunoștea sau trebuia să cunoască despre eventuala ingerință. Totodată, ea este mai puțin problematică din

³⁰¹Speța *Xhavana ș.a. c. Italiei și Albaniei*, decizia din 11/01/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-31884> (Vizitat la 30/04/2014); Speța *Hirsi Jamaa ș.a. c. Italiei*, hotărârea din 23/02/2012. În baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109231> (Vizitat la 30/04/2014)

punct de vedere al „tehnicii juridice”, deoarece nu implică exercitarea extraterritorială a jurisdicției statelor-părți – nefiind necesară aplicarea criteriilor. Cu alte cuvinte, se angajează răspunderea indirectă a ultimilor, reieșind din riscurile în privința actelor ilicite, care pot fi săvârșite de un stat terț. Precedentele enumerate sunt deosebit de relevante și pentru protecția refugiaților.

Convenția nu garantează dreptul de a nu fi extrădat *per se*, însă Curtea poate interzice extrădarea persoanei în calitate de măsură provizorie pentru protecția drepturilor care fac parte din nucleul dur, iar apoi se expune asupra consecințelor extrădării, deci dacă ar exista riscul rezonabil ca reclamantul să fie supus torturii, tratamentelor inumane sau degradante, sau pedepsei capitale. Riscul în privința tratamentelor contrarii CEDO se evaluează în raport cu statul unde reclamantul urmează a fi extrădat, în dependență de legislația, practica de aplicare a acesteia și reputația statului în domeniul protecției drepturilor omului. Obligația de a dobândi astfel de informație, deci de a cunoaște riscurile cărora va fi supus extrădatul, o are în primul rând partea contractantă.

În mod primordial, ne referim la cazurile de extrădare a persoanelor dintr-un stat-parte la CEDO într-un stat terț. Astfel, în speța notorie *Söering c. Regatului Unit*³⁰², reclamantul fusese învinuit de săvârșirea omorului în SUA. Aflându-se

³⁰²Speța *Soering c. Regatului Unit*, hotărârea din 07/07/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57619> (Vizitat la 03/05/2014)

în Regatul Unit, SUA a solicitat extrădarea acestuia. Reclamantul s-a adresat către Curte invocând, *inter alia*, încălcarea art. 3 în eventualitatea extrădării, deoarece ar fi existat riscul real de fi supus pedepsei capitale, și anume a fenomenului de „culoar al morții”, care poate fi descris ca și o combinație de circumstanțe degradante la care ar fi fost expus reclamantul dacă ar fi extrădat și ar fi în așteptarea pedepsei capitale pentru omorul săvârșit³⁰³. Astfel, nu era disputată însăși pedeapsa capitală, Curtea fiind realistă în evaluarea prohibiției *de facto* (pentru timpul emiterii hotărârii) a pedepsei penale la nivel regional, dar și a recunoscut că statele contractante n-o pot impune altor state. Totodată, în pofida perfecțiunii aparente a sistemului judecătoresc american, Curtea a purces la examinarea circumstanțelor individuale ale reclamantului, și dacă ele, fiind coroborate cu „culoarul morții” și termenul îndelungat dintre condamnare și executare a pedepsei, ar putea constitui o încălcare a art.3. Prin urmare, s-a ajuns la următoarea concluzie: „având în vedere perioada îndelungată petrecută în culoarul morții în astfel de condiții extreme, suferința așteptării executării pedepsei cu moartea, precum și circumstanțele personale ale solicitantului, în special vârsta lui și starea psihică la momentul infracțiunii, extrădarea reclamantului în SUA l-ar expune la un risc real de tratament peste limitele pragului art.3. Scopul legitim de extrădare ar putea fi realizat prin alte mijloace”³⁰⁴. Este important de men-

³⁰³*Idem*, para. 81.

³⁰⁴*Idem*, para. 111.

ționat, că culoarul morții reprezintă doar o latură caracteristică pedepsei capitale. În pofida vechimii hotărârii Curtea nu a dat o interpretare extensivă raționamentul său. Astfel, Curtea nu a considerat drept o încălcare a art.3, extrădarea în SUA, unde persoana ar risca privarea de libertate pe viață într-un penitenciar securizat la maxim, cu posibilități limitate de comunicare³⁰⁵. De asemenea, Curtea a declarat inadmisibilă cererea, prin care se invoca riscul reclamantului de a fi supus torturii după extrădarea în SUA³⁰⁶.

În general, Curtea analizează obiectiv condițiile generale și starea protecției drepturilor fundamentale în țările unde persoanele urmează să fie extrădate. Astfel, într-un alt caz corelat extrădării, reclamantul, având statut de refugiat în Regatul Unit, conform legislației britanice și acordurilor bilaterale dintre ultimul și Iordania, unde urma să fie extrădat, fiind condamnat *in absentia* în cel de-al doilea stat. Având de gând să conteste sentința, el a invocat încălcarea art. 6, în privința riscului de a fi supus torturii în procesul rejudecării. Curtea a admis argumentul dat, reieșind din practicile din Iordania în acest sens, utilizând testul

³⁰⁵Speța *Babar Ahmad ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 10/04/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-110267> (Vizitat la 04/05/2014); Speța *Harkins and Edwards c. Regatului Unit*, hotărârea din 17/01/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108599> (Vizitat la 04/05/2014)

³⁰⁶Speța *Al-Moayad c. Germaniei*, decizia din 20/02/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79710> (Vizitat la 04/05/2014)

de „refuz flagrant al justiției”³⁰⁷. Iar într-o speță recentă împotriva Federației Ruse, Înalta Curte a stabilit că extrădarea unui cetățean kârgâz din Rusia în Kârgâzstan ar constitui o încălcare a art.3 din cauza informațiilor negative despre protecția generală a drepturilor omului și probabilitatea înaltă că reclamantul va fi supus unui tratament contrar art.3³⁰⁸.

Urmează a fi atrasă atenția și la fapta incriminată pentru care se cere extrădarea, în raport cu pedeapsa pe care va fi posibil s-o ispășească extrădatul. Într-o speță recentă împotriva Letoniei, reclamantul a invocat că percepția în justiția americană a crimelor cibernetice, pentru comiterea cărora el era învinuit, este echivalentă crimelor de terorism, astfel că el ar putea fi supus tratamentelor degradante în sensul art.3 și ulterior pedepsit cu privațiune de libertate pe-un termen care considerabil depășea termenul prevăzut în legea penală letonă. Curtea nu a găsit vreun temei să considere că persoana ar fi supusă maltratării, nici nu a considerat pedeapsa disproporțională³⁰⁹. *Per a contrario*, rațiunea ar fi opusă dacă reclamantul totuși ar fi supus extrădării pentru crime legate de practici teroriste.

³⁰⁷Speța *Othman (Abu Qatada) c. Regatului Unit*, hotărârea din 17/01/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108629> (Vizitat la 07/05/2014)

³⁰⁸Speța *Mamadaliyev c. Federației Ruse*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145746> (Vizitat la 25/07/2014)

³⁰⁹Speța *Čalovskis c. Letoniei*, hotărârea din 24/07/2014, para.136-147. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145791> (Vizitat la 25/07/2014)

Mai mult, Curtea a pedepsit înaltele părți contractante și pentru permiterea – deci inacțiunea, în privința – practicilor americane de „extrădare extraordinară” (*extraordinary rendition*), soldate cu încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale, care reprezintă transferul extrajudiciar al persoanelor de sub jurisdicția teritorială ai unui stat spre un alt stat, cu scopul de a deține și interoga persoana în afara cadrului legal „obișnuit”, unde persoana deținută este supusă riscului real de aplicare a torturii, tratamentelor crude inumane sau degradante, posibilitatea încălcării art.3 al Convenției având probabilitate avansată³¹⁰.

În 2001 președintele SUA George W. Bush a înputernicit Agenția Centrală de Inteligență (în continuare – CIA) să desfășoare așa-numitul program „*High Value Detainees*” (Deținuți de valoare înaltă), care presupunea capturarea extraterritorială secretă a persoanelor suspectate de a fi implicate în acte de terorism împotriva SUA, cu detenția clandestină a acestora în cadrul bazelor militare ale SUA sau ale altor state, dar aflate la dispoziția SUA, unde persoanele puteau fi interogate în cel mai „eficient” mod, cu aplicarea tehnicilor nu tocmai ortodoxe de interogare. Detenția suspectilor era efectuată extraterritorial pentru a nu le fi aplicate drepturile constituționale, dar și acele garantate prin tratatele internaționale (cum ar fi Con-

³¹⁰Speța *El-Masri c. Fostei Republice Iugoslave a Macedoniei*, hotărârea din 13/12/2012, para. 218. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115621> (Vizitat la 07/05/2014)

venția împotriva torturii), din partea SUA tradițional emanând scepticism în privința obligațiilor sale extrateritoriale din domeniul drepturilor omului. Prin urmare, persoanele erau lipsite de drepturi elementare rezultate din aplicarea tehnicilor de tortură; audierea cazurilor acestora doar de către comisii militare, formate din ofițeri militari, care puteau accepta probele dobândite prin tortură, detenția suspectilor era efectuată în lipsa drepturilor *habeas corpus*, fiind lipsiți de libertate în mod arbitrar, pentru perioade mai mari de 10 ani.

Astfel, reclamantul – cetățean german, trecând vama macedoneană, a provocat suspiciuni în privința pașaportului său eliberat de autorități³¹¹. El a fost adus forțat într-o cameră de hotel din Skopje în mod secret, deci în afara cadrului legal, unde a fost ținut 30 de zile, fiind amenințat cu arme de foc când a încercat să evadeze. Ulterior autoritățile l-au adus forțat în aeroportul din Skopje, unde i-au fost provocate leziuni corporale, și a fost îmbarcat pe o aeronavă CIA. Ulterior, a fost transportat în Kabul (Afghanistan), unde s-a aflat cinci luni. După ce CIA l-a escortat în Germania, reclamantul a adus la cunoștința procurorului public al orașului Skopje faptul că a fost maltratată de către agenții de stat macedoneni, primind refuz de la autorități în privința investigării faptelor invocate. Luând în considerare ineficiența ultimei, Curtea a statuat *inter alia* încălcarea obligației procedurale care reiese din art.3, iar în privința capătului material al art.3 a fost

³¹¹*Idem.*

constatată răspunderea Macedoniei pentru acțiunile agenților din hotel, torturarea reclamantului în aeroportul Skopje și extrădarea lui în afara cadrului legal, el astfel fiind supus riscului tratamentului contrar art. 3. În speța dată poate fi observat cum acțiunile, iar apoi și omisiunile Macedoniei în privința unei persoane, au servit ca temei pentru răspunderea ei și în privința acțiunilor agenților aflați sub autoritatea SUA, respectiv și jurisdicția ultimei (pentru că sistemul lor judiciar e mai democratic decât executivul). Într-un mod similar, Curtea a stabilit răspunderea Maltei pentru emiterea ilicită al actului de arest, în temeiul căruia reclamantul a fost deținut neîntemeiat în Spania³¹².

În 2 spețe recente Curtea a avut o abordare extrem de critică în privința procedurilor de extrădare extraordinară, fascinante atât din punct de vedere substanțial, cât și procedural.

În fapt este vorba despre reclamanții *Al-Nashiri*³¹³ și *Husayn*³¹⁴, ambii fiind supuși extrădării extraordinare în anul 2002 din Emirate Arabe Unite și, respectiv, Pakistan. Au fost

³¹²Speța *Stephens c. Maltei*, hotărârea din 21/04/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92351> (Vizitat la 07/05/2014)

³¹³Speța *Al Nashiri c. Poloniei*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146044> (Vizitat la 25/07/2014)

³¹⁴Speța *Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146047> (Vizitat la 25/07/2014)

în mod separat transferați la mai multe baze militare secrete: „Salt Pit” din Afghanistan, „Cat’s eye” din Tailanda, România³¹⁵, iar spre sfârșitul aceluiași an au fost mutați la baza militară poloneză de lângă Stare Kiejkuty, unde au fost deținuți până în iunie 2003 cu transportarea ulterioară spre baza militară americană Guantanamo Bay din Cuba, acolo fiind deținuți și la data emiterii hotărârii – 24 iunie 2014. Aceasta înseamnă că reclamanții timp de 12 ani au fost privați de libertate ilegal, fără înaintarea învinuirii și lipsiți de garanții procedurale fundamentale și deținuți *incommunicado*. Nemijlocit reclamanții se aflau în contact doar cu agenții americani. Ei au invocat încălcarea Convenției pe mai multe capete, de către Polonia în calitate de complice”³¹⁶, pentru ajutorul prestat în exercitarea actelor extrateritoriale ale SUA față de reclamanți, în timpul aflării acestora pe teritoriul Poloniei și în privința consecințelor permiterii transferului acestora spre baza Guantanamo Bay. Curtea a considerat că survolarea spațiului aerian polonez și aterizarea avionului CIA(care i-a transportat pe reclamanți) pe teritoriul Polo-

³¹⁵Curtea urmează să examineze speța cu circumstanțe similare, intentată de către reclamantul *Al Nashiri* împotriva României. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=002-7210> (Vizitat la 25/07/2014)

³¹⁶Proiectul C.D.I. privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite prevede în art.16:

“Un stat care ajuta sau asistă un alt stat în comiterea unui act internațional ilicit de către acesta din urmă este responsabil la nivel internațional pentru acest lucru dacă: (a) statul face acest lucru cunoscând circumstanțele actului internațional ilicit; și (b) actul ar fi ilicit pe plan internațional în cazul comiterii de către acest stat.”

niei și controlul permiselor secrete de lângă Stare Kiejkuty nu putea fi efectuată fără consimțământul preexistent al acestui stat. Reieșind din informația răspândită despre re-
lele tratamente și abuzurile bănuțiilor în comiterea actelor de terorism de către autoritățile americane, guvernul polonez trebuia să-și dea seama că, prin ajutorul acordat părții americane, el a expus reclamanții riscurilor tratamentelor contrare Convenției³¹⁷. Deci Polonia în mod direct nu era implicată în comiterea actelor internaționale ilicite, ci doar a asistat SUA în comiterea acestora. Prin urmare, acestui stat i-au fost imputabile acțiunile SUA, care nu puteau fi exercitate fără ajutorul logistic prestat de partea poloneză.

Curios este faptul că guvernul polonez a refuzat în mod repetat să producă probele solicitate de Înalta Curte, ridicând problema confidențialității datelor privind detenția și existența bazei secrete americane, bazându-se doar pe legislația internă poloneză. Polonia a condiționat producerea probelor de limitarea administrării copiilor acestora doar judecătorilor Curții care nemijlocit erau preocupați de soluționarea speței, iar copiile să fie transmise doar reprezentanților polonezi ai reclamanților. Luând în considerare că sarcina probațiunii în privința încălcării articolelor 2 și 3 îi revine statului, faptul netransmiterii probelor a stârnit mai multe consecințe. În primul rând, Curtea a stabilit încălcarea obligației procedurale a statului ce reiese din art. 38 al Convenției, care prevede obligația înaltelor părți contractante

³¹⁷Speța *Husayn...* para. 444; Speța *Al Nashiri...* para. 442.

de a colabora cu Înalta Curte oricând ea o solicită, inclusiv prin producerea probelor. Evident că argumentul potrivit căruia legislația națională a Poloniei limita transmiterea datelor calificate de către ea drept „secrete” a fost respins. În al doilea rând, Curtea și-a bazat raționamentul, în legătura cu drepturile încălcarea cărora a fost invocată, preponderent pe rapoartele organizațiilor internaționale, precum: Parlamentul European, rapoartele și rezoluțiile APCE a CoE și a AG a ONU. Un loc separat în administrarea probatoriului l-au ocupat rapoartele CICR și ale CIA prin care cu lux de amănunte s-a demonstrat faptul aflării reclamanților în custodia CIA și „tehnicele de investigație” utilizate pentru dobândirea probelor împotriva lor. În al treilea rând, din cauza faptului că guvernul polonez nu a prezentat probe pentru contestarea datelor din rapoartele prezentate de reclamanți și reticenței de a colabora, el inițial s-a aflat pe poziții procedurale mai „slabe” decât reclamanții. Curtea a stabilit că deși reclamanții urmează să facă dovada *prima facie* în privința pretensei încălcări, ea va trage concluzii puternice din faptul că guvernul reclamat refuză să furnizeze probe de importanță crucială, prin care ar aduce explicații solide asupra faptelor invocate de către reclamanți³¹⁸, chiar și în lipsa probelor directe în privința transportării reclamanților spre Polonia.

Din punct de vedere substanțial, spețele în cauză prezintă nu mai puțin interes. Curtea a stabilit încălcarea art.3 sub aspect procedural și pe 2 capete sub aspect material.

³¹⁸Speța *Al Nashiri...* para. 395.

Sub aspect procedural s-a constatat lipsa unei investigații eficiente în privința alegațiilor de extrădare extraordinare cu detenție subsecventă a persoanelor pe teritoriul Poloniei. Deși în 2008 organele de procuratură naționale au început o astfel de investigație, ea nu a putut fi considerată promptă, deoarece reclamanții au fost deținuți în Polonia în 2002-2003. Și nici efectivă deoarece până în momentul emiterii hotărârii Înaltei Curți investigația respectivă nu a avut vreun rezultat, iar datele despre investigație erau secrete. Reamintim că reieșind din confidențialitatea documentelor relevante investigației, guvernul polonez nu a prezentat Curții nici un fel de date specifice. În legătură cu absența unei anchete eficiente, Curtea a subliniat obligația pozitivă a înaltei părți contractante de a adopta și implementa măsurile de protecție a resortisanților împotriva potențialelor abuzuri din partea serviciilor secrete, prezența cărora în sistemul de drept polonez a fost pusă sub întrebare³¹⁹. În baza lipsei investigației efective Înalta Curte a stabilit și încălcarea art.13 a Convenției³²⁰.

Sub aspect material, Curtea a stabilit încălcarea art.3 în baza tratamentelor aplicate reclamanților pe durata custodiei acestora la baza militară poloneză. Curtea a considerat suficiente în acest sens raporturile CIA și a CICR, în care, *inter alia*, au fost stabilite următoarele metode de tratament: execuții simulate, inclusiv cu utilizarea unei bormașini în timp ce interogatul stătea în picioare cu ochii legați;

³¹⁹*Idem*, para. 488.

³²⁰*Idem*, para. 550.

pozițiile stresante; amenințări în privința membrilor familiei, împingerea în perete ș.a., gravitatea acestora fiind astfel suficientă pentru a fi calificate drept tortură în sensul art.3. A fost stabilită încălcarea art.3 și pe capătul riscului la care au fost expuși reclamanții prin transportarea ulterioară a acestora din Polonia³²¹. În privința „admiterii” transportării ulterioare a reclamatului Al Nashiri, Curtea a constatat și încălcarea art.1 a Protocolului 6 din motivul riscului real de a fi supus pedepsei capitale în urma procesului în fața comisiei militare³²², ceea ce relevă o abordare originală a problemei extrădării persoanelor în SUA.

O dată fiind dovedit faptul detenției secrete a reclamanților, Curtea a constatat răspunderea Poloniei și pentru încălcarea art.5 pentru perioada detenției și transferului acestora de pe teritoriul polonez, privațiunea de libertate fiind ilicită datorită însăși naturii extrădării extraordinare, care presupune lipsirea individului de garanțiile procedurale esențiale³²³. Reclamanții au fost deținuți *incommunicado*, deci privați de dreptul de a menține legături cu lumea exterioară, cu familiile lor, ceea ce a constituit o încălcare dreptului la viață privată prevăzut de art.8³²⁴. În perioada detenției, reclamanții au fost interogați de comisia militară americană compusă din ofițeri militari, care erau împuterniciți să condamne persoanele chiar și prin utilizarea probelor

³²¹Speța *Al Nashiri*...para. 518; Speța *Husayn*...para. 51.

³²²Speța *Al Nashiri*...para. 578.

³²³Speța *Al Nashiri*...para. 530-531; Speța *Husayn*...para. 524-526.

³²⁴Speța *Al Nashiri*...para. 539; Speța *Husayn*...para. 533.

dobândite în urma actelor de tortură, ceea ce a constituit refuz flagrant al justiției, respectiv încălcarea art.6para.1³²⁵.

Cea mai stringentă problemă a speței, cu toată complexitatea sa, a fost absența și reticența guvernului în stabilirea unor măsuri de control a statului asupra acțiunilor serviciilor de securitate, dacă ar fi să neglijăm interesele politice care ar putea fi implicate într-o asemenea situație. Totuși, dacă statul și-ar fi onorat obligația pozitivă de a constitui mecanisme eficiente de prevenire a cazurilor de detenție secretă, atunci și celelalte consecințe negative ar fi fost anihilate. Regretabil însă, luând în considerare specificul serviciilor de securitate, detenția secretă a persoanelor este un efect iminent existenței acestora, iar actele de tortură nu reprezintă o practică rară pentru dobândirea informației, ceea ce nicidecum nu înlătură obligațiile pozitive menționate mai sus.

6.3. Activitatea misiunilor diplomatice în străinătate și relațiile diplomatice ale statelor

Activitatea misiunilor diplomatice reprezintă o excepție clasică de la principiul teritorialității, Curtea având în acest sens o practică veche de recunoaștere a jurisdicției statelor pentru actele agenților diplomați și consulari, ei fiind reprezentanți *ex lege* ai statului respectiv. Extraterritorialitatea CEDO în astfel de cazuri se manifestă prin efectul pe care îl are un stat asupra unei alte entități statale, de regulă această influență fiind abstractă.

³²⁵Speța *Al Nashiri...* para. 567-568; Speța *Husayn...* para. 553-554.

Astfel, „X” a fost sub jurisdicția Germaniei, invocând conspirarea consulului german din Maroc pentru a forța expulzarea lui din acel stat, cu încălcarea art. 3 al Convenției³²⁶. Curtea a abordat problema prin prisma cetățeniei, statuând că datorită statutului special pe care îl au cetățenii unui stat, ultimul poate să exercite jurisdicția asupra acestora și în afara teritoriilor sale. În mod similar, a fost angajată răspunderea extrateritorială a Regatului Unit pentru acțiunile extrateritoriale ale consulului britanic, care trebuia să intervină în favoarea lui „X”, cetățean britanic angajat într-o dispută asupra custodiei copilului comun cu soțul ei iordanian³²⁷. În aceste două spețe a fost aplicat criteriul de *autoritate agent-stat*, Convenția fiind aplicabilă doar în privința acțiunilor agenților consulari (diplomatici).

Situația este diferită în condițiile în care o persoană se află în oficiul consular, ultimul fiind perceput ca și o entitate separată. Astfel, Comisia a stabilit că 18 reclamânți s-au aflat sub jurisdicția Danemarcei, când au încercat să evadeze din Republica Democrată Germană în Republica Federativă Germană prin ambasada Danemarcei din Berlin, unde au solicitat negocieri cu autoritățile competente ai RDG pentru a părăsi țară. Ulterior ambasadorul a apelat la serviciul de poliție al RDG, reclamânții ca urmare fiind deținuți și intero-

³²⁶Speța X. c. Germaniei, decizia din 25/09/1965. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82912> (Vizitat la 30/04/2014)

³²⁷Speța X. c. Regatului Unit, decizia din 15/12/1977. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74380> (Vizitat la 30/04/2014)

gați. Localurile misiunii diplomatice daneze erau inviolabile pentru autoritățile RDG. Astfel, s-a exercitat autoritate exclusivă asupra persoanelor și bunurilor acestora³²⁸. Atunci, când persoanele și bunurile private se află în spațiile protejate în lumina dreptului diplomatic și consular, ele se vor afla sub jurisdicția statului respectiv.

Mai mult, jurisdicția va fi recunoscută și atunci când statul nu ia măsuri diplomatice suficiente pentru a proteja corespondența de la intervenția autorităților dintr-un alt stat³²⁹.

În cauzele care țin de contestarea actelor din raporturile de muncă ale reprezentanțelor diplomatice ale statelor cu angajații săi, Curtea aplică testul clasic de proporționalitate atunci când persoanele apelează la instanțele de judecată naționale. Astfel, fiind concediată din funcția de contabil-șef, de la ambasada Kuweitului din Franța, reclamanta a contestat actul în instanțele franceze. Cererea sa a fost respinsă la nivel național, autoritățile franceze invocând imunitatea jurisdicțională a Kuweitului. Ulterior reclamanta s-a adresat Curții, invocând încălcarea art. 6. Înalta Curte a reieșit din funcțiile pe care le-a exercitat reclamanta, stabi-

³²⁸Speța *M. c. Danemarcei*, decizia Comisiei EDO din 14/10/1992. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-1390> (Vizitat la 02/05/2014)

³²⁹Speța *Bertrand Russell Foundation Ltd. c Regatul Unit*, decizia Comisiei EDO din 02/05/1978. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-73447> (Vizitat la 02/05/2014)

lind că competențele de muncă ale reclamantei nu puteau constitui *acta jure empirii*(acte de suveranitate), și nici una din obligațiile ei nu aduceau atingere intereselor suverane ale Kuweitului³³⁰, fiind astfel constatată o încălcare disproporționată a art.6 para. 1 din CEDO. La aceeași concluzie a ajuns Curtea și în cazul întârzierii plății salariilor persoanei, care era angajată în calitate de fotograf la ambasada SUA din Viena³³¹.

Este evident faptul că pentru a „înlătura” imunitatea, Curtea și-a bazat raționamentul pe distincția dintre *acta jure empirii* și *acta jure gestionis* din perspectiva statului a cărui imunitate a invocat-o guvernul reclamat.

Curtea a stabilit încălcarea art.6 și în cazul neexaminării cererii de către instanța națională din cadrul Federației Ruse, prin care s-a solicitat achitarea datoriei de la ambasada Republicii Democrate a Coreei de Nord³³². Datoria a apărut în urma unui împrumut acordat de către o persoană fizică Consilierului comercial al ambasadei coreene. Raționamentul Curții a fost asemănător cu cel precedent, în-

³³⁰Speța *Sabeh El Leil c. Franței*, hotărârea din 29/06/2011. Para. 61-67. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105378> (Vizitat la 02/05/2014)

³³¹Speța *Wallishauer c. Austriei*, hotărârea din 17/07/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-6294> (Vizitat la 02/05/2014)

³³²Speța *Oleynikov c. Rusiei*, hotărârea din 14/03/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-117124> (Vizitat la 03/05/2014)

cheierea contractului de împrumut (de altfel ca și a oricărei tranzacții comerciale) fiind un *acta jure gestionis*– ceea ce constituie o excepție rezonabilă de la principiul imunității jurisdicționale absolute a statului.

Din practica enunțată rezultă că înaltele părți contractante nu pot invoca imunitatea altor state, analogic și organizații internaționale, atunci când sunt lezate drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor prin *acta jure gestionis* (din sfera raporturilor private).

POSTFAȚĂ

În dreptul internațional public general nu există limitări teritoriale în privința obligațiilor extrateritoriale ce derivă din tratatele din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului, ba mai mult, în baza Cartei ONU și a altor instrumente cu vocație universală, statele sunt obligate să ia măsuri în mod colectiv și de sine stătător întru protecția universală a drepturilor și libertăților fundamentale a persoanelor, indiferent de locul aflării lor.

Obligațiile extrateritoriale nu se deosebesc după conținut de acele „ordinare” din domeniul dreptului CEDO, actele extrateritoriale ale statelor implicând atât obligații pozitive, cât și negative. Însă din punct de vedere practic, obligațiile pozitive, mai ales acele relative la nucleul dur al Convenției, se dovedesc a avea o deosebită importanță, atât din perspectiva posibilităților reale pe care le au statele în legătură cu controlul exercitat asupra teritoriului unui stat terț, cât și din perspectiva absenței controlului asupra propriului teritoriu.

Totuși, din motive aparent politice, la elaborarea CEDO s-a intenționat de a purcede la o interpretare limitativă a conceptului de jurisdicție, din care a derivat principiul teritorialității.

Astfel s-a creat o veritabilă prezumție a absenței jurisdicției în spețele cu implicații extraterritoriale, reclamații având nejustificat, după părerea noastră, sarcina de probațiune în astfel de cazuri, iar standardul de probațiune fiind apropiat de acel în procedura penală din sistemul common law – *beyond a reasonable doubt*. În consecință, Curtea nu a mai avut posibilitatea de a se concentra asupra încălcărilor flagrante ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, ci trebuia să analizeze un tacit criteriu de admisibilitate – jurisdicția.

Cu toate acestea, statele trebuie să respecte obligațiile în domeniul drepturilor omului, nu numai pe teritoriul lor, dar, de asemenea, în străinătate, atunci când își exercită acolo un fel de autoritate sau putere, indiferent de faptul dacă persoanele aflate sub autoritatea sau puterea acestora sunt sau nu resortisanți ai statului respectiv.

Pentru a fi aplicat în mod eficient, este necesar ca orice tratat din domeniul dreptului internațional al drepturilor omului să nu fie limitat la teritoriul unui anumit stat. În caz contrar vom observa un regim dublu: în interiorul statului obligațiile vor fi respectate, iar în afara acestuia încălcările drepturilor și libertăților omului vor fi inevitabile.

Grație autorilor Convenției Europene a Drepturilor Omului, aplicabilitatea acesteia s-a hotărât să nu fie limitată la noțiunile de reședință sau teritoriu, ci la acea de jurisdicție. Noțiunea de jurisdicție oferă spațiu pentru interpretare, în sensul că ea se poate exercita și în afara teritoriilor statelor contractante. Noțiunea de jurisdicție din art.1 al CEDO se referă doar la jurisdicția statelor, și nicidecum la acea a Curții, deși între ele există o legătură strânsă. Clauza jurisdicțională, în măsura în care vorbim despre aplicarea extrateritorială a Convenției, reprezintă totodată și un criteriu de admisibilitate special, pentru satisfacerea căruia va fi necesară constatarea jurisdicției în baza criteriilor de control efectiv/general exercitat asupra unui teritoriu, sau în baza legăturii dintre agent și stat, ori de câte ori statul își exercită autoritatea în afara teritoriului său. Prin exercitare de autoritate ar trebui să se înțeleagă nu doar manifestarea puterii suverane sau a competenței (de legiferare, de aplicare a legii etc), dar, de asemenea, orice exercițiu de putere, chiar dacă este limitat în timp (de exemplu, utilizarea de forțe militare într-un conflict armat internațional)³³³.

În schimb, practica sistemului pan-american de protecție a drepturilor omului și a altor sisteme internaționale, se dovedesc a fi mai coerente și mai benefice în sensul accesului la un remediu. Se evidențiază Curtea Interamericană a Drepturilor Omului, ce omite să perceapă jurisdicția în sensul său teritorial, spre deosebire de Cur-

³³³Cassese A. *International Law*. Oxford: OUP, 2001, p. 362

tea Europeană a Drepturilor Omului. În spețele cu implicații extraterritoriale, ea aplică criteriul flexibil de autoritate și control și invocă principiul nediscriminării în privința victimei, oferindu-i protecție indiferent de locul comiterii ingerinței.

Se evidențiază fragmentarea criteriilor pentru circumstanțe de conflict armat, și pentru celelalte cazuri de aplicare extraterritorială a Convenției. Ne dăm seama că spețele cu implicații militare majore au conotație politică, cu toate acestea aplicarea diferitor criterii pentru situații similare ne pare nejustificată din „simplul” motiv al reducerii previzibilității și eficienței aplicării CEDO și, luând în considerare scopul principal al Convenției – de a proteja drepturile și libertățile fundamentale ale omului, fără tratament distinct al reclamanzilor în baza *locus delicti*. În alte circumstanțe, precum ar fi acțiunile extraterritoriale ale securiștilor unui stat în „pseudo” proceduri de extrădare, sau în cazurile când statele acționează extraterritorial pe nave maritime, sau atunci când misiunea diplomatică sau consulară săvârșește o ingerință în afara teritoriului statului, întotdeauna se aplică criteriul de *autoritate agent-stat*, reieșind din acel control pe care îl exercită agentul asupra pretinsei victime. Aici Curtea nu întâmpină dificultăți în aplicarea Convenției, persoanele respective fiind protejate indiferent de *locus delicti*. În acest sens, CEDO protejează drepturile și libertățile fundamentale ale omului, oriunde s-ar afla persoana pe globul pământesc: pe teritoriul statului-parte, în afara spa-

țiului Consiliului Europei sau în marea liberă. Totuși, după cum am încercat să accentuăm de-a lungul lucrării, fiecare dintre criteriile aplicate de Curte întru identificarea jurisdicției extrateritoriale a statului asupra victimei unei pretinse încălcări își are avantajele și dezavantajele sale.

Pentru aplicarea extrateritorială a CEDO, Curtea precede la delimitarea unor excepții, pe care le consideră justificate, de la principiul teritorialității. Astfel, pe lângă starea de conflict armat, este posibilă aplicarea Convenției și în legătură cu faptele agenților de securitate ale unei părți contractante, cum ar fi: cazurile de extrădare „extraordinară”, sau extrădarea într-un stat din afara Consiliului Europei, unde persoana într-un mod evident ar putea fi supusă unui tratament contrar standardelor Convenției; acțiunile săvârșite de agenții diplomatici sau consulari și controlul exercitat asupra bunurilor și persoanelor în interiorul localurilor diplomatice sau consulare; dar și excepția clasică – exercitarea jurisdicției pe o navă maritimă, chiar dacă ea este înregistrată sub pavilionul unui stat terț.

Aplicarea extrateritorială a Convenției poate fi limitată de imunitatea statelor în privința *acta jure empirii*; clauza colonială și clauza derogatorie prevăzute în textul CEDO; principiul aurului monetar. Limitarea *espace juridique* aplicată în *Bankovic* poate fi considerată desuetă.

Jurisprudența Curții în privința obligațiilor extrateritoriale a avansat de la o interpretare restrânsă a conceptu-

lui jurisdicției extraterritoriale a statelor, implicit impunând limitări exercitării drepturilor reclamanților prin limitarea aplicării Convenției la spațiul juridic al Consiliului Europei; neadmiterea angajării răspunderii statelor pentru acțiunile militare colective în lipsa exercitării unui control efectiv asupra unui spațiu, la o practică relativ clară de pedepsire a statelor pentru ingerințele produse de ele în afara teritoriilor sale, chiar și dincolo de spațiul Consiliului Europei.

În pofida unor deficiențe semnalate în jurisprudența Curții de la Strasbourg în materia extraterritorialității, nu putem să nu recunoaștem faptul că prin angajarea răspunderii statelor pentru acțiunile comise în afara teritoriului inclus în limitele frontierelor lor, actul de protecție a drepturilor omului și libertăților fundamentale ia o nouă amploare, garanțiile înserate în Convenția Europeană devenind mai fiabile și universale.

Autorii

BIBLIOGRAFIE

Jurisprudență:

1. Observațiile finale ale Comitetului împotriva torturii în Regiunea Administrativă Specială Macao, din 19/01/2009. [on-line]: <http://www.refworld.org/country,,CAT,,MAC,,4986bc0c13,0.html> (Vizitat la: 20/04/2014)
2. Speța *A. c. Regatului Unit*, hotărârea din 19/02/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-91403> (Vizitat la 12/05/2014)
3. Speța *A. c. Regatului Unit*, hotărârea din 23/09/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58232> (Vizitat la 25/03/2014)
4. Speța *Activitățile armate asupra teritoriului Congo* (Republica Democrată Congo c. Ugandei), hotărârea din 09 decembrie 2005. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/116/10455.pdf> (Vizitat la 24/06/2014)
5. Speța *Al Nashiri c. Poloniei*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146044> (Vizitat la 25/07/2014)
6. Speța *Al-Adsani c. Regatului Unit*, hotărârea din 21/11/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59885> (Vizitat la 10/05/2014).
7. Speța *Alexandrou c. Turciei*, hotărârea din 20/01/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90812> (Vizitat la 13/04/2014)
8. Speța *Al-Jedda c. Regatului Unit*, hotărârea din 07/07/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105612> (Vizitat la 22/04/2014)
9. Speța *Al-Moayad c. Germaniei*, decizia din 20/02/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-79710> (Vizitat la 04/05/2014)

10. Speța *Al-Saadoon și Mufdhi c. Regatului Unit*, hotărârea din 02/03/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97575> (Vizitat la 22/04/2014)
11. Speța *Al-Skeini ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 7/07/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105606> (Vizitat la 25/03/2014)
12. Speța *Andreou c. Turciei*, decizia din 03/06/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-88068> (Vizitat la 17/04/2014)
13. Speța *Andreou Papi c. Turciei*, hotărârea din 10/05/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94204> (Vizitat la 13/04/2014)
14. Speța *Aplicarea Convenției cu privire la eliminarea tuturilor formelor de discriminare rasială*. Obiecțiile preliminare a Federației Ruse, din 01/12/2009. Volumul 1. <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/16099.pdf> (Vizitat la 18/04/2014)
15. Speța *Aplicarea Convenției internaționale privind eliminarea tuturilor formelor de discriminare rasială (Georgia c. Federației Ruse)*, hotărârea din 01/04/2011 în privința obiecțiilor preliminare. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/16398.pdf> (Vizitat la 26/07/2014)
16. Speța *Aplicarea Convenției internaționale privind eliminarea tuturilor formelor de discriminare rasială (Georgia c. Federației Ruse)*, Cerere pentru indicarea măsurilor provizorii. Ordonanța CIJ din 15/10/2008 [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/140/14801.pdf> (Vizitat la 23/04/2014)
17. Speța *Armado Alejandro Jr. ș.a. c. Cubei*, raportul Comisiei IADO din 29/09/1999. [on-line]: <http://www1.umn.edu/humanrts/cases/86-99.html> (Vizitat 24/04/2014)
18. Speța *Assanidze c. Georgiei*, hotărârea din 08.04.2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61875> (Vizitat la 20/07/2014)

19. Speța *Aurul monetar scos din Roma în 1943. Obiecții preliminare*. Hotărârea CIJ din 15/06/1954. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/19/4761.pdf> (Vizitat la 03/05/2014)
20. Speța *Azemi c. Serbiei*, decizia din 05.11.2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-139052> (Vizitat la 03/07/2014)
21. Speța *Babar Ahmad ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 10/04/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-110267> (Vizitat la 04/05/2014)
22. Speța *Bamaca Velasquez c. Guatemalei*, hotărârea asupra fondului din 25/11/2000. În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_70_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)
23. Speța *Bankovic ș.a. c. Belgiei ș.a.*, decizia din 12/12/01. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-22099> (Vizitat la 25/03/2014)
24. Speța *Behrami și Behrami c. Franței*, decizia din 02/05/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80830> (Vizitat la 12/05/2014)
25. Speța *Belgian linguistic c. Belgiei*, hotărârea din 23/07/1968. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57525> (Vizitat la 25/07/2014)
26. Speța *Bertrand Russell Foundation Ltd. c. Regatului Unit*, decizia Comisiei EDO din 02/05/1978. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-73447> (Vizitat la 02/05/2014)
27. Speța *Blagojevic c. Olandei*, decizia din 09/06/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93401> (Vizitat la 24/04/2014)
28. Speța *Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi c. Irlandei*, hotărârea din 30.06.2005. În: baza de date HUDOC.

- [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69564>(Vizitat la 30/06/2014)
29. Speța *Broniowski c. Poloniei*, hotărârea din 24/01/2004.În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61828>(Vizitat la 13/07/2014)
30. Speța *Bui Van Thanh ș.a. c. Regatului Unit*, decizia din 12/03/1990. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-647> (Vizitat la 20/07/2014)
31. Speța *Burgos c. Uruguay*, Comunicarea comitetului pentru drepturile omului din 29/07/1981. [on-line]: <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/e3c603a54b129ca0c1256ab2004d70b2?Opendocument> (Vizitat la 22/04/2014)
32. Speța *Bursuc c. României*, hotărârea din 12/10/2004, definitivă din 12/01/2005.În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67028>(Vizitat la 13/07/2014)
33. Speța *Čalovskis c. Letoniei*, hotărârea din 24/07/ 2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145791> (Vizitat la 25/07/2014)
34. Speța *Castillo Paez c. Peru*, hotărârea asupra fondului din 03/11/1997.În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_34_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)
35. Speța *Catan ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 19/1/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114082> (Vizitat la 23/04/2014)
36. Speța *Catan ș.a. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 19/10/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114082> (Vizitat la 20/04/2014)
37. Speța *Chagos Islanders c. Regatului Unit*, decizia în din 11/12/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-114082>

- [echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115714](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115714) (Vizitat la 12/05/2014)
38. Speța *Cipru c. Turciei*, hotărârea asupra fondului din 10/05/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59454> (Vizitat la 12/04/2014)
39. Speța *Cipru c. Turciei*, hotărârea privind satisfacția echitabilă din 12/05/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144151> (Vizitat la 30/06/2014)
40. Speța *Coard ș.a. c. SUA*, raportul Comisiei IADO din 29/09/1999. [on-line]: <http://www1.umn.edu/humanrts/cases/us109-99.html> (Vizitat la 24/04/2014)
41. Speța *Confédération Française Démocratique du Travail c. Comunităților Europene*, decizia Comisiei EDO din 10/07/1978. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74373> (Vizitat la 06/04/2014).
42. Speța *Consecințele Juridice ale Construirii unui Zid în Teritoriul Palestinian Ocupat*, avizul consultativ al CIJ din 9/07/2004. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1671.pdf> (Vizitat la 18/04/2014)
43. Speța *Drozd și Janousek c. Franței și Spaniei*, decizia Comisiei EDO din 12/12/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-24752> (Vizitat la 04/04/2014)
44. Speța *Drozd și Janousek c. Franței și Spaniei*, hotărârea din 26.06.1992. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57774> (Vizitat la 01/07/2014)
45. Speța *El-Masri c. Fostei Republice Iugoslave a Macedoniei*, hotărârea din 13/12/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115621> (Vizitat la 07/05/2014)

46. Speța *Fosfații în Maroc*, Obiecțiile Preliminare, hotărârea CPJI din 14/06/1938 [on-line]: http://www.icjciij.org/pcij/serie_AB/AB_74/01_Phosphates_du_Maroc_Arret.pdf (Vizitat la 15/04/2014)
47. Speța *Galic c Olandei*, decizia din 09/06/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-93400> (Vizitat la 24/04/2014)
48. Speța *Gavriel c. Turciei*, hotărârea din 20/01/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90751> (Vizitat la 13/04/2014)
49. Speța *Georgia c. Federației Ruse(I)*, hotărârea din 03/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145546> (Vizitat la 26/07/2014)
50. Speța *Georgia c. Federației Ruse(II)*, decizia din 13/12/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097> (Vizitat la 26/07/2014)
51. Speța *Georgia c. Federației Ruse*, decizia din 13.12.2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097> (Vizitat la 30/06/2014)
52. Speța *Georgia c. Federației Ruse*, decizia din 16/03/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-98167> (Vizitat la 26/07/2014)
53. Speța *Georgia c. Rusiei*, decizia privind admisibilitatea cererii din 13/12/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108097> (Vizitat la 02/04/2014)
54. Speța *Gray c. Germaniei*, hotărârea din 22.05.2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144123> (Vizitat la 30/06/2014)
55. Speța *Harkins and Edwards c. Regatului Unit*, hotărârea din 17/01/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-144123>

- echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108599 (Vizitat la 04/05/2014)
56. Speța *Hassan c. Regatului Unit*, press release-ul privind audierile în fața Marei Camere, publicat la 11/12/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4605457-5570041> (Vizitat la 25/06/2014)
57. Speța *Hess c. Regatului Unit*, decizia din 28/05/1975. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70003> (Vizitat la 22/04/2014)
58. Speța *Hirsi Jamaa ș.a. c. Italiei*, hotărârea din 23/02/2012. În baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109231> (Vizitat la 30/04/2014)
59. Speța *Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146047> (Vizitat la 25/07/2014)
60. Speța *Husayn (Abu Zubaydah) c. Poloniei*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146047> (Vizitat la 25/07/2014)
61. Speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, hotărârea din 08/07/2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61886> (Vizitat la 30/03/2014)
62. Speța *Ilașcu ș.a. c. Moldovei și Federației Ruse*, decizia din 04/07/2001, p.20. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5948> (Vizitat la 03/07/2014)
63. Speța *Irlanda c. Regatului Unit*, hotărârea din 18/01/1978. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57506> (Vizitat la 12/05/2014)
64. Speța *Isaak c. Turciei*, decizia din 28/09/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77533> (Vizitat la 15/04/2014)

65. Speța *Isaak c. Turciei*, hotărârea din 24/06/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87146> (Vizitat la 15/04/2014)
66. Speța *Issa ș.a. c. Turciei*, hotărârea din 16.11.2004. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-67460> (Vizitat la 23/04/2014); Speța *Bankovic...ibid.*
67. Speța *Jones ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea în din 14/01/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-140005> (Vizitat la 08/05/2014)
68. Speța *Kalageropoulou ș.a. c. Greciei și Germaniei*, decizia din 12/12/2002. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-23539> (Vizitat 10/05/2014)
69. Speța *Kaya c. Turciei*, hotărârea din 10.02.1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58138> (Vizitat la 23/06/2014)
70. Speța *Kirovi c. Bulgariei și Turciei*, decizia din 02/10/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77726> (Vizitat la 11/05/2014).
71. Speța *Kyriakou c. Turciei*, hotărârea din 22/06/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-99587> (Vizitat la 13/04/2014)
72. Speța *Loizidou c. Turciei*, hotărârea din 18/12/1996. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 26/03/2014)
73. Speța *Loizidou c. Turciei*, hotărârea privind obiecțiile preliminare din 23/03/1995. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57920> (Vizitat la 10/04/2014)
74. Speța *M. c. Danemarcei*, decizia Comisiei EDO din 14/10/1992. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe>

- [int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-1390](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-1390) (Vizitat la 02/05/2014)
75. Speța *M.C. c. Bulgariei*, hotărârea din 04/12/2003, definitivă din 04/03/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61521> (Vizitat la 13/07/2014)
76. Speța *Mamadaliyev c. Federației Ruse*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145746> (Vizitat la 25/07/2014)
77. Speța *Manoilescu și Dobrescu c. României și Federației Ruse*, decizia din 03/03/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72683> (Vizitat la 11/05/2014)
78. Speța *Markovic ș.a. c. Italiei*, hotărârea din 14.12.2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-78623> (Vizitat la 29/06/2014)
79. Speța *Matthews c. Regatului Unit*, hotărârea din 18/02/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58910> (Vizitat la 20/07/2014)
80. Speța *McCann ș.a. c. Regatului Unit*, hotărârea din 27.09.1995. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57943> (Vizitat la 23/06/2014)
81. Speța *McElhinney c Irlandei*, hotărârea Curții din 21/11/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/fra/pages/search.aspx?i=001-59887> (Vizitat la 10/05/2014)
82. Speța *Medvedyev ș.a. c. Franței*, hotărârea din 29/03/2010. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-97979> (Vizitat la 28/04/2014)
83. Speța *Mohammad Munaf c. României*, Comunicarea Comitetului ONU pentru drepturile omului din 21/09/2009. [on-line]:

- <http://www.refworld.org/docid/4acf500d2.html> (Vizitat la 22/04/2014)
84. Speța *Myrna Mack Chang c. Guatemalei*, hotărârea din 25/11/2003. În: baza de date a Curții Interamericane a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_101_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)
85. Speța *Nada c. Elveției*, hotărârea din 12/09/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-113118> (Vizitat la 30/06/2014)
86. Speța *Nicaragua c. SUA*, hotărârea CIJ din 27 iunie 1986. [on-line]: <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf> (Vizitat la 16/04/2014)
87. Speța *Öcalan c. Turciei*, hotărârea din 12/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69022> (Vizitat la 27/03/2014)
88. Speța *Oleynikov c. Rusiei*, hotărârea din 14/03/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-117124> (Vizitat la 03/05/2014)
89. Speța *Olymbiou c. Turciei*, hotărârea din 27/10/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-95300> (Vizitat la 13/04/2014)
90. Speța *Osman c. Regatului Unit*, hotărârea din 28/10/1998. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58257> (Vizitat la 25/07/2014)
91. Speța *Othman(Abu Qatada) c. Regatului Unit*, hotărârea din 17/01/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108629> (Vizitat la 07/05/2014)
92. Speța *Pad ș.a c. Turciei*, decizia din 28/06/2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-81672> (Vizitat la 20/04/2014)
93. Speța *Panigua Morales ș.a. c. Guatemalei*, hotărârea asupra fondului din 08/03/1998. În: baza de date a Curții Interamerica-

- ne a Drepturilor Omului. [on-line]: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_37_ing.pdf (Vizitat la 21/07/2014)
94. Speța *Pereira Henriques c. Luxemburgului*, hotărârea din 09/05/2006, definitivă din 09/08/2006.În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-75350>(Vizitat la 13/07/2014)
95. Speța *Platform Ärzte für das Leben c. Austriei*, hotărârea din 21/06/1988. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57558> (Vizitat la 25/07/2014)
96. Speța *Procurorul c. Dusko Tadic*, decizia privind cererea de apel provizoriu cu privire la jurisdicție din 02.10.1995. [on-line]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acdec/en/51002.htm> (Vizitat la 25/06/2014)
97. Speța *Procurorul c. Tadic*, Camera de apel a Tribunalului internațional pentru fosta Iugoslavia, hotărârea din 15/07/1999. [on-line]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (Vizitat la 16/04/2014)
98. Speța *Procurorul c. Tadic*, Camera de apel a Tribunalului internațional pentru fosta Iugoslavia, hotărârea din 15/07/1999. [on-line]: <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf> (Vizitat la 16/04/2014)
99. Speța *Quark Fishing Ltd. c. Regatului Unit*, decizia din 19/09/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-77008> (Vizitat la 12/05/2014)
100. Speța *Ramirez Sanchez c. Franței*, hotărârea din 04/07/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007> (Vizitat la 26/03/2014)
101. Speța *Remetin c. Croației(2)*, hotărârea din 24/07/2014. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145741> (Vizitat la 26/07/2014)

102. Speța *Sabeh El Leil c. Franței*, hotărârea din 29/06/2011. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105378> (Vizitat la 02/05/2014)
103. Speța *Saddam Hussein c. Albaniei, Bulgariei, Croației ș.a. (în total 21 de state)*, decizia din 14.03.2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-1618258-1694937> (Vizitat la 03/07/2014)
104. Speța *Saveriades c. Turciei*, hotărârea din 22/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94238> (Vizitat la 13/04/2014)
105. Speța *Siliadin c. Franței*, hotărârea din 26/07/2005, definitivă din 26/10/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69891> (Vizitat la 13/07/2014)
106. Speța *Soering c. Regatului Unit*, hotărârea din 07/07/1989. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57619> (Vizitat la 03/05/2014)
107. Speța *Solomonides c. Turciei*, hotărârea din 20/01/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-90738> (Vizitat la 13/04/2014)
108. Speța *Solomou c. Turciei*, hotărârea din 24/06/2008. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-87144> (Vizitat la 17/04/2014)
109. Speța *Sorensen și Rasmussen c. Danemaricii*, hotărârea din 11/01/2006. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-72015> (Vizitat la 13/07/2014)
110. Speța *Stephens c. Maltei*, hotărârea din 21/04/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-92351> (Vizitat la 07/05/2014)

111. Speța *Stichting Mothers of Srebrenica ș.a. c. Olandei*, decizia din 11/06/2013. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122255> (Vizitat 10/05/2014)
112. Speța *Stoke c. Germaniei*, hotărârea din 19/03/1991. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57673> (Vizitat la 28/04/2014)
113. Speța *Strati c. Turciei*, hotărârea din 22/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94200> (Vizitat la 13/04/2014)
114. Speța *Tyrer c. Regatului Unit*, hotărârea din 25/04/1978. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57587> (Vizitat la 25/07/2014)
115. Speța *Varnava ș.a. c. Turciei*, hotărârea din 18/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-1322> (Vizitat la 13/04/2014)
116. Speța *Velásquez Rodríguez v. Honduras*, hotărârea din 21/07/1989. IACJ Reports 1999. [on-line]: http://www.cor-teidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_07_ing.pdf (Vizitat la 16/04/2014)
117. Speța *Vetter c. Franței*, hotărârea din 31/05/2005. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69188> (Vizitat la 25/03/2014)
118. Speța *Vrioni și alții c. Albaniei și Italiei*, hotărârea din 29/09/2009. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-94452> (Vizitat la 11/05/2014)
119. Speța *Wallishauer c. Austriei*, hotărârea din 17/07/2012. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=002-6294> (Vizitat la 02/05/2014)

120. Speța *X. c. Germaniei*, decizia din 02/01/1970. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-3085> (Vizitat la 02/04/2014)
121. Speța *X. c. Germaniei*, decizia din 25/09/1965. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-82912> (Vizitat la 30/04/2014)
122. Speța *X. c. Regatului Unit*, decizia din 15/12/1977. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74380> (Vizitat la 04/04/2014)
123. Speța *X. și Y. c. Elveției*, decizia Comisiei EDO din 14/07/1977. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-74512> (Vizitat la 25/06/2014);
124. Speța *Xhavara ș.a. c. Italiei și Albaniei*, decizia din 11/01/2001. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-31884> (Vizitat la 30/04/2014)
125. Speța *Yonghong c. Portugaliei*, decizia din 25/11/1999. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-5646> (Vizitat la 20/07/2014)
126. Spețele *Behrami și Behrami c. Franței și Saramati c. Franței, Norvegiei și Germaniei*, decizia din 02.05.2007. În: baza de date HUDOC. [on-line]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80830> (Vizitat la 29/06/2014)

Instrumente internaționale:

127. Acordul Berlin Plus dintre UE și NATO. [on-line]: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/berlinplus/_berlinplus_en.pdf (Vizitat la 10.04.2014)
128. Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 27 iunie 1981. [On-line]: http://www.achpr.org/files/instruments/achpr/banjul_charter.pdf (Vizitat la 13/07/2014)
129. Carta arabă a drepturilor omului din 23 mai 2004. [on-line]: http://www.acihl.org/res/Arab_Charter_on_Human_Rights_2004.pdf (Vizitat la 19.04.2014)

130. Carta ONU din 26 iunie 1945. [on-line]: http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf (Vizitat la 10.04.2014)
131. Carta Organizației Statelor Americane din 30 aprilie 1948. [on-line]: https://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.pdf (Vizitat la 24.04.2014)
132. Convenția Americană a Drepturilor Omului din 18 iulie 1978. [On-line]: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm (Vizitat la 13/07/2014)
133. Convenția Comunității Statelor Independente privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului din 11 din 1998. [on-line]: <http://www.terralegis.org/terra/act/c26.html> (Vizitat la 19.04.2014)
134. Convenția de la Haga privind legile și obiceiurile războiului terestru din 26 ianuarie 1910, Regulamentul privind legile și obiceiurile războiului terestru. [on-line]: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp (Vizitat la 04.04.2014)
135. Convenția de la Viena privind dreptul tratatelor din 23 mai 1969. [on-line]: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201155/volume-1155-I-18232-English.pdf> (Vizitat la 23.06.2014)
136. Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, din 21 decembrie 1965. [on-line]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx> (Vizitat la 15.04.2014)
137. Convenția împotriva torturii și a altor tratamente crude, inumane sau degradante din 10 decembrie 1984. [on-line]: <http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r046.htm> (Vizitat la 22.06.2014).
138. Convenția nr.III privind tratamentul prizonierilor de război din 12 august 1949 la Geneva. [on-line]: <http://www.icrc.org/ihl/INTRO/375?OpenDocument> (Vizitat la 28.06.2014)

139. Convenția suplimentară cu privire la abolirea sclaviei, comerțului cu sclavi și a instituțiilor și practicilor similare sclaviei din 30 aprilie 1956. [on-line]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SupplementaryConventionAbolitionOfSlavery.aspx> (Vizitat la 19.04.2014)
140. Declarația de la Viena cu privire la programul de acțiune, adoptată la Conferința Mondială a Drepturilor Omului la 25/06/1993. [on-line]: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/vienna.aspx> (Vizitat la 10.04.2014)
141. Declarația delegatului SUA la adunarea Comitetului ONU împotriva torturii din 5 mai 2006. [on-line]: <http://www.state.gov/j/drl/rls/68557.htm> (Vizitat la 18.06.2014).
142. Declarația Mileniului ONU, adoptată prin rezoluția AG ONU nr. 55/2 la 18/092000 [on-line]: <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf> (Vizitat la 10.04.2014)
143. Declarația privind dreptul la dezvoltare, adoptată prin rezoluția AG ONU nr. 41/128 la 04/12/1986. [on-line]: <http://humanrightsfor youth.org/wp-content/uploads/2011/03/Declaration-on-the-Right-to-Development.pdf> (Vizitat la 10.04.2014)
144. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată prin rezoluția AG ONU nr. 217A(III) la 10/12/1948. [on-line]: http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf (Vizitat la 10.04.2014)
145. General Comment No. 31 (80) on The Nature of the General Legal Obligation Imposed on States Parties to the Covenants. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, 26 May 2004, adoptat la 29/03/2004. [on-line]: <http://www.refworld.org/docid/478b26ae2.html> (Vizitat la 22.04.2014)
146. Maastricht Guidelines, Guideline no. 6. The Maastricht Guidelines on Violations of Economic, Social and Cultural Rights. [on-line]: http://www1.umn.edu/humanrts/instree/Maastrichtguidelines_.html (Vizitat la 14.04.2014)
147. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966. [On-line]: <http://lege5.ro/Gratuit/he->

- 2damju/pactul-international-cu-privire-la-drepturile-civile-si-politice-din-16121966- (Vizitat la 13/07/2014)
148. Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 16 decembrie 1966. [on-line]: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx> (Vizitat la 10.04.2014)
149. Pactul Societății Națiunilor din 28 aprilie 1919. [on-line]: www.refworld.org/cgi-bin/telex/vtx/rwmain?docid=3dd8b9854 (Vizitat la 19.04.2014)
150. Proiect de acord revizuit privind aderarea Uniunii Europene la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, în Raportul grupului de negociere privind aderarea UE la CEDO. [on-line]: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/accession/Meeting_reports/47_1\(2013\)008rev2_EN.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/accession/Meeting_reports/47_1(2013)008rev2_EN.pdf) (Vizitat la 10.04.2014)
151. Proiectul de articole a CDI privind răspunderea organizațiilor internaționale. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_11_2011.pdf (Vizitat la 24.04.2014)
152. Proiectul de articole CDI privind răspunderea statelor pentru faptele internaționale ilicite. [on-line]: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/9_6_2001.pdf (Vizitat la 23.03.2014)
153. Protocolul nr. 6 la Convenția pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale, din 28 aprilie 1983. [on-line]: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/114.htm> (Vizitat la 29.06.2014)
154. Protocolul 14 la CEDO din 13 mai 2004 [on-line]: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Html/194.htm> (Vizitat la 20.04.2014)
155. Raportul nr. 31 al Comitetului ONU pentru Drepturile Omului asupra naturii obligației juridice generale impuse statelor în lumina Pactului internațional cu privire la drepturile civi-

- le și politice, 29 martie 2004. [on-line]: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G04/419/56/PDF/G0441956.pdf?OpenElement> (Vizitat la 13/07/2014)
156. Raportul privind situația drepturilor omului în Ucraina din 15/06/2014. Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru drepturile omului. [on-line]: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15June2014.pdf> (Vizitat la 27/07/2014)
157. Raportul privind situația drepturilor omului în Ucraina din 15/07/2014. Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru drepturile omului. [on-line]: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15June2014.pdf> (Vizitat la 27/07/2014)
158. Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la “Evoluțiile recente din Ucraina: amenințări la adresa funcționării instituțiilor democratice”, nr.1988 din 09/04/2014. [on-line]: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20873&lang=en> (Vizitat la 30.06.2014)
159. Rezoluția AG a ONU privind apelul către state de a nu recunoaște modificarea statutului regiunii Crimeea, nr.11493 din 27/03/2014. [on-line]: <http://www.un.org/News/Press/docs/2014/ga11493.doc.htm> (Vizitat la 26/07/2014)
160. Rezoluția Consiliului de Securitate a ONU privind chestiunea Ciprului, nr.186 din 04.03.1964. [on-line]: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186\(1964\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/186(1964)) (Vizitat la 15/04/2014)
161. Rezoluția APCE privind consecințele războiului dintre Georgia și Rusia, nr.1633(2008) din 02/10/2008 [on-line]: <http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=17681&lang=en> (Vizitat la 26/07/2014).
162. Rezoluția nr.1647(2009) din 28/01/2009 a APCE privind implementarea rezoluției nr.1633(2008). [on-line]: <http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=17708&lang=en> (Vizitat la 26/07/2014)

163. Rezoluția APCE privind evoluțiile recente din Ucraina: amenințări la adresa funcționării instituțiilor democratice, nr.1988(2014) din 09/04/2014 [on-line]: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20873&lang=en> (Vizitat la 26/07/2014)
164. The Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States. [on-line]: <http://www.lse.ac.uk/humanRights/articlesAndTranscripts/2011/MaastrichtEcoSoc.pdf> (Vizitat la 13.04.2014)
165. Tratatul de la Maastricht din 7 februarie 1992. [on-line]: <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf> (Vizitat la 10.04.2014)
166. Tratatul de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Austria; Protocol, Declarația și Declarația specială, Saint-Germain-en-Laye din 10 septembrie 1919. [on-line]: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/3.html> (Vizitat la 19.04.2014)
167. Tratatul dintre Principatul Liechtenstein și Elveția privind uniunea primului cu teritoriul vamal elvețian din 29 martie 1923. [on-line]: <http://www.worldlii.org/int/other/LNTSer/1924/1.pdf> (Vizitat la 18.04.2014)

Lucrări în limba română:

168. Burian A. ș.a. Drept Internațional Public, ediția a IV-a. Chișinău: Elena V.I., 2012, 635 p.
169. Bîrsan C. Convenția Europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol I: drepturi și libertăți. București: 2005. 1273 p.
170. Charrier J.-L., Chiriac A. Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Paris: Litec, 2008. 724 p.
171. Nica A. Abordările actuale ale principiului imunității de jurisdicție a statelor în lumina hotărârii Curții Internaționale de Justiție din 03 februarie 2012. În: Materialele Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători „Tendințe

contemporane ale dezvoltării științei în contextul valorificării opțiunii europene: viziuni ale tinerilor cercetători”, Ediția a-VII, Chișinău, 30 mai 2013, Vol. I, p. 243-252.

172. Sârcu-Scobioală D. Actul jurisdicțional internațional. Chișinău: 2013. 329 p.

Lucrări în limba engleză:

173. Bianchi A. Human Rights and the Magic of Jus Cogens. In: European Journal of International Law, volume 19, nr.3, 2008, p. 491-508. [on-line]: <http://www.ejil.org/pdfs/19/3/1625.pdf> (Vizitat la 25/04/2014)
174. Cassesse A. International Law. OUP Oxford, 2001. 616 p.
175. Cassesse A. The Nicaragua and Tadic Test Revisited in Light of the ICJ Judgement on Genocide in Bosnia. In: European Journal of International Law, volume 18, no.4, 2007, p. 649-668. [on-line]: <http://www.ejil.org/pdfs/18/4/233.pdf> (Vizitat la 18/04/2014)
176. Coomans F., Kamminga M.T. Extraterritorial Application of Human Rights Treaties. Antwerp: Intersentia, 2004. 281 p.
177. Costa J.-P. The European Court of Human Rights: Consistency of its case law and positive obligations. In: Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol.26/2. Antwerp: Intersentia, 2008. p.449-455.
178. Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights. ICJ Reports 1999.
179. Grevi G.ș.a. European security and defence policy. The first 10 years (1999-2009). Paris: The EU institute for security studies, 2009, 448 p. [on-line]: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/ESDP_10-web.pdf (Vizitat la 10.04.2014)
180. Mann F. The Doctrine of Jurisdiction in International Law. Hague: Recueil Des Cours, Hague Academy of International Law, 1964. 130 p.

181. Naert F. International Law Aspects of the EU's Security and Defence Policy. Antwerp: Intersentia, 2010. 262 p.
182. Brownlie I. Principles of Public International Law. 7th edition, Oxford: OUP, 2008. 838 p.
183. Occupation and other forms of administration of foreign territory. Raport. Comitetul Internațional al Crucii Roșii, 2012. [on-line]: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-4094.pdf> (Vizitat la 15.04.2014)
184. Raportul Comitetului Internațional al Crucii Roșii: Dreptul Internațional Umanitar și provocările conflictelor armate contemporane. Geneva, 2011. [on-line]: <http://www.icrc.org/eng/assets/files/red-cross-crescent-movement/31st-international-conference/31-int-conference-ihl-challenges-report-11-5-1-2-en.pdf> (Vizitat la 29.06.2014)
185. Norris R., Reiton P. The suspension of guarantees: a comparative analysis of the american convention on human rights and the constitutions of the states parties. In: American University Law Review. Volume 30: 189. p. 198-223. [on-line]: <http://www.wcl.american.edu/journal/lawrev/30/norris.pdf> (Vizitat la 11/05/2014)
186. Skogly S. Extraterritoriality – Universal Human Rights without Universal Obligations? Lancaster, 2010. [on-line]: http://eprints.lancs.ac.uk/26177/1/Microsoft_Word_-_Monash_-_Extraterritoriality_-_Final_draft.pdf (Vizitat la 10.04.2014)
187. Knuchel S. State Immunity and the Promise Of Jus Cogens, 9 Northwestern Journal of International Law, volume 9, 2011, p. 149-183. [on-line]: <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njihr/vol9/iss2/2> (Vizitat la 25/04/2014)
188. *Travaux Préparatoires* la art. 1 al CEDO. [on-line]: [http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART1-COUR\(77\)9-EN1290551.PDF](http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/Travaux/ECHRTravaux-ART1-COUR(77)9-EN1290551.PDF) (Vizitat la 20.04.2014)
189. Urbaite L. Judicial Activism in the Approach of the European Court of Human Rights to Positive Obligations of the State, In:

Baltic Yearbook of International Law, Volume 11, 2011. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2011, p. 211-239.

Lucrări în limba franceză:

190. Laval P.-F. A propos de la jurisdiction extraterritoriale de l'état. Observation sur l'arrêt Al-Skeini de la Cour Europeenne des droits de l'homme d 7 juillet 2011. In: Revue generale de droit international public, Vol. CXVI, 2012, p. 61-89.
191. Panoussis I. L'obligation générale de protection des droits de l'homme dans la jurisprudence des organes internationaux. In: Revue trimestrielle de droit de l'homme, 2007, p.427-461.
192. Velu J., Ergec R. La convention européenne des droits de l'homme. Bruxelles: Bruylant, 1990, 1185 p.

Lucrări în limba rusă:

193. Лукашук И. В. Право Международной Ответственности. Москва: Wolters Kluwer Russia, 2004. 404 с.
194. Лукашук И.В. Медународное право, Общая часть. Москва: Волтерс Клувер 2008, 544 с.
195. ДавидЭ. Принципы права вооружённых конфликтов: Курс лекций, прочитанных на юридическом факультете Открытого Брюссельского университета. Москва: Международный Комитет Красного Креста, 2011. 1144 с.

Com. 3928
Î.S. Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, Str. Florilor 1
Tel. 022-44-00-91